

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΠΑΤΡΩΝ
UNIVERSITY OF PATRAS

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΠΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ

Μαρία Μαγδαληνή Γκέτσου ΑΜ 14255

Μεσολόγγι 2021

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΑΤΡΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΚΑΙ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΗΣ ΕΠΙΣΤΗΜΗΣ ΚΑΙ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ
ΠΠΣ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΜΕΣΟΛΟΓΓΙ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η ΕΞΕΛΙΞΗ ΤΗΣ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗΣ ΣΤΗΝ
ΕΛΛΑΔΑ ΤΑ ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΙΚΟΣΙ ΧΡΟΝΙΑ

Μαρία-Μαγδαληνή Γκέτσου

Επιβλέπων καθηγητής

Κος Μαυριδάκης Θεοφάνης

Μεσολόγγι 2021

UNIVERSITY OF PATRAS

SCHOOL OF ECONOMICS & BUSINESS

DEPARTMENT OF MANAGEMENT SCIENCE AND TECHNOLOGY

**FORMER DEPARTMENT OF BUSINESS
ADMINISTRATION AT MESSOLONGHI**

THESIS

THE DEVELOPMENT OF EMPLOYMENT IN
GREECE THE LAST TWENTY YEARS

Maria Magdalini Gketsou

Messolonghi 2021

Η έγκριση της πτυχιακής εργασίας από το Τμήμα Διοικητικής Επιστήμης και Τεχνολογίας του Πανεπιστημίου Πατρών δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η απασχόληση αποτελεί για κάθε άνθρωπο ένα αναφαίρετο δικαίωμα και κανείς δεν μπορεί να του το στερήσει για αυτό και το λεγόμενο δικαίωμα στην εργασία είναι κατοχυρωμένο συνταγματικά στο μεγαλύτερο μέρος του κόσμου. Ο άνθρωπος μέσω της εργασίας μπορεί να καλύψει όχι μόνο τις ανάγκες του για επιβίωση μέσω της χρηματικής ανταμοιβής που θα λάβει αλλά και να εκπληρώσει προσωπικές του αισιοδοξίες μέσω της επαγγελματικής του πορείας. Στην παρούσα εργασία θα ασχοληθούμε με την εξέλιξη της απασχόλησης στην Ελλάδα τα τελευταία είκοσι έτη έχοντας ως αρχή τις βασικές μορφές απασχόλησης και με το πώς αυτές έχουν εξελιχθεί με το πέρασμα του χρόνου. Ακολουθεί η ανάλυση των χαρακτηριστικών της απασχόλησης χωρισμένη σε δύο περιόδους ενώ αναφέρονται και οι αποφάσεις του κράτους που επηρέασαν την απασχόληση. Κάθε κράτος έχει τους κλάδους που είναι πιο σημαντικοί για την απασχόληση έτσι και στην παρούσα εργασία γίνεται αναφορά στην εξέλιξη της απασχόλησης σε σημαντικούς οικονομικά κλάδους για την Ελλάδα αλλά και σε κάποιους κοινωνικά σημαντικούς. Τέλος οι εξελίξεις των τελευταίων δύο ετών με την πανδημία δεν θα μπορούσαν να λείπουν από την εργασία καθώς αποτέλεσαν σαφέστατα εξέλιξη για την απασχόληση φέρνοντας αλλαγές και φανερώνοντας προβλήματα όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και σε όλο τον κόσμο.

Λέξεις κλειδιά: απασχόληση, μορφές απασχόλησης, πολιτικές απασχόλησης, οικονομική κρίση, κλάδοι της οικονομίας, πανδημία

ABSTRACT

Employment is an inalienable right for every human being and no one can deprive him of it, which is why the so called right to work is constitutionally guaranteed in most of the world. Human through work can cover not only his needs for survival through the money reward he will take but also he can fulfill his personal optimism through his professional career. In the present study we will analyze the evolution of employment in Greece over the last twenty years, starting from the basic forms of employment and how they have evolved over time. It follows the analysis of employment characteristics separated in two periods, and the decisions of the state that influenced employment. Each country has the economic sectors that are most important for employment, so this study refers to the evolution of employment in major economic sectors for Greece but also to some socially important sectors. Finally the developments of the past two years with the pandemic could not be missing from the study as they were a very clear evolution of employment by bringing changes and revealing problems not only in Greece but also around the world.

Key words: employment, forms of employment, employment politics, economic crisis, economic sectors, pandemic

Περιεχόμενα

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	6
ABSTRACT	7
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	9
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ I. Η απασχόληση	11
1.1 Ιστορική αναδρομή.....	11
1.2 Μορφές εργασίας – απασχόλησης.....	12
1.3 Θεσμοί και νομικό πλαίσιο.....	16
1.4 Πολιτικές απασχόλησης	19
Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης	21
Παθητικές πολιτικές απασχόλησης	23
ΚΕΦΑΛΑΙΟ II. Δύο διαφορετικές δεκαετίες	23
<i>Η Ελληνική οικονομία.....</i>	23
2.1 Η περίοδος 2000-2009.....	25
2.2 Η δεκαετία 2010-2019.....	34
Κεφάλαιο III. Η εξέλιξη της απασχόλησης σε συγκεκριμένους τομείς.....	47
3.1 Τουρισμός.....	47
3.2 Εμπορικός τομέας.....	51
3.3 Ο βιομηχανικός κλάδος	53
3.4 Η γυναικεία απασχόληση	56
3.5 Η απασχόληση των ατόμων με αναπηρία	61
Κεφάλαιο IV. Η απασχόληση εν μέσω πανδημίας.....	65
<i>Σύνολο απασχόλησης 2020 .....</i>	66
<i>Τουρισμός .....</i>	69
<i>Τηλεργασία.....</i>	70
<i>Η απασχόληση στον τομέα της υγείας.....</i>	72
<i>Μελλοντικές εξελίξεις.....</i>	75
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	77
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ.....	80

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1. Αριθμός απασχολούμενων 2000 -2009	25
Πίνακας 2. Αριθμός πλήρως και μερικώς απασχολούμενων 2000 - 2009.....	26
Πίνακας 3. Σύνολο απασχολούμενων αντρών / γυναικών 2000 - 2009.....	28
Πίνακας 4. Ηλικία απασχολούμενων 2000 - 2009.....	29
Πίνακας 5. Εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούμενων 2000 - 2009.....	30
Πίνακας 6. Εξέλιξη βασικού μισθού 2000 - 2009.....	31
Πίνακας 7. Ποσοστό απασχόλησης χωρών της ΕΕ 2000- 2009	33
Πίνακας 8. Αριθμός απασχολούμενων 2009 - 2019	34
Πίνακας 9. Αριθμός πλήρως και μερικώς απασχολούμενων 2009 - 2019.....	36
Πίνακας 10. Αριθμός απασχολούμενων αντρών / γυναικών 2009 - 2019.....	37
Πίνακας 11. Ηλικία απασχολούμενων 2009 - 2019.....	38
Πίνακας 12. Μεταβολή στην ηλικία 2009 - 2019	39
Πίνακας 13. Εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούμενων 2009 - 2019.....	41
Πίνακας 14. Εξέλιξη βασικού μισθού 2009 - 2019.....	43
Πίνακας 15. Εξερχόμενη μετανάστευση 2009 - 2019.....	45
Πίνακας 16. Ποσοστό απασχόλησης χωρών ΕΕ 2009 - 2019.....	46
Πίνακας 17. Αφίξεις και έσοδα από τουρισμό 2000 - 2008.....	48
Πίνακας 18. Αφίξεις και έσοδα από τουρισμό 2010 - 2018.....	48
Πίνακας 19. Αριθμός απασχολούμενων στον τουρισμό και ποσοστό 2000 - 2008.....	49
Πίνακας 20. Αριθμός απασχολούμενων στον τουρισμό και ποσοστό 2010 - 2018.....	49
Πίνακας 21. Αριθμός επιχειρήσεων εμπορικού τομέα 2008 - 2018	51
Πίνακας 22. Αριθμός απασχολούμενων στο εμπόριο και ποσοστό 2009 - 2019.....	52
Πίνακας 23. Σύνολο απασχολούμενων βιομηχανίας / απασχολούμενων χώρας και ποσοστό 2000 - 2009	54
Πίνακας 24. Σύνολο απασχολούμενων βιομηχανίας / απασχολούμενων χώρας και ποσοστό 2010 - 2019	55
Πίνακας 25. Ποσοστό απασχόλησης αντρών / γυναικών Ελλάδα / ΕΕ 2005 - 2019.....	57
Πίνακας 26. Αριθμός μερικώς απασχολούμενων γυναικών και σύνολο μερικώς απασχολούμενων 2000 - 2019	58
Πίνακας 27. Απασχόληση αντρών / γυναικών και μερική απασχόληση Δ τρίμηνο 2019 - 202067	
Πίνακας 28. Σύνολο απασχολούμενων ανά τρίμηνο 2019 - 2020	68
Πίνακας 29. Αριθμός απασχολούμενων στα καταλύματα και την εστίαση ανά τρίμηνο 2019 - 2020.....	70
Πίνακας 30. Αριθμός απασχολούμενων στον τομέα της υγείας 2004 - 2019.....	73

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα εργασία έχει ως σκοπό την ανάλυση της εξέλιξης της απασχόλησης στην Ελλάδα τα τελευταία είκοσι χρόνια. Ο άνθρωπος είναι απόλυτα συνδεδεμένος με την απασχόληση και την εργασία αφού αποτελεί ένα από τα σημαντικότερα κομμάτια της ζωής του και μπορεί να συνδυαστεί με την κοινωνική και οικογενειακή του ζωή. Στην εργασία στο πρώτο κεφάλαιο ασχοληθήκαμε με το θεωρητικό κομμάτι της απασχόλησης, την χρονική της εξέλιξη, τις μορφές που μπορεί να πάρει καθώς και όργανα εκπροσώπησης εργαζομένων και τέλος με τις πολιτικές που χρησιμοποιεί η χώρα για την εξέλιξη της απασχόλησης και την βελτίωση της.

Στο δεύτερο κεφάλαιο έγινε διαχωρισμός σε δύο χρονικές περιόδους μεταξύ 2000 – 2009 και 2009 – 2019, για κάθε μία από τις δύο περιόδους είδαμε στοιχεία που αφορούν την απασχόληση όπως ο αριθμός απασχολούμενων, το φύλο τους, η ηλικία τους καθώς και άλλους παράγοντες που επηρέασαν ξεχωριστά την κάθε χρονική περίοδο με σύγκριση και με άλλες χώρες χρησιμοποιώντας δεδομένα τόσο από την Ελληνική στατιστική αρχή αλλά και από την αντίστοιχη Ευρωπαϊκή. Επίσης αναφέρθηκαν οι ενέργειες που πραγματοποίησε το κράτος μέσα σε αυτές τις χρονικές περιόδους για την βελτίωση της απασχόλησης.

Στο τρίτο κεφάλαιο ξεχωρίσαμε κάποιους πολύ σημαντικούς κλάδους για την οικονομία και είδαμε την εξέλιξη της απασχόλησης μέσα σε αυτούς επίσης έγινε ιδιαίτερη αναφορά για την εξέλιξη της απασχόλησης σε κοινωνικά σημαντικούς τομείς όπως είναι η γυναικεία απασχόληση και η απασχόληση ατόμων με αναπηρία.

Στο τέταρτο κεφάλαιο είδαμε την εξέλιξη της απασχόλησης τα τελευταία δύο χρόνια (2020, 2021) όπως αυτή επηρεάστηκε από την πανδημία Covid-19 που κατέκλεισε όλο τον πλανήτη, μέσω αυτής της αρνητικής συγκυρίας για τον κόσμο η εξέλιξη της απασχόλησης άλλαξε με την άνοδο συγκεκριμένων μορφών απασχόλησης, τον αρνητικό επηρεασμό σε σημαντικούς τομείς που μέχρι πριν κάλυπταν σημαντικό κομμάτι της απασχόλησης ενώ αντίστοιχα ανέδειξε και ήδη υπάρχοντα προβλήματα, όπως η απασχόληση στον τομέα της υγείας τα οποία περίμεναν μία τέτοια αρνητική συγκυρία για να αναδειχθούν. Τέλος γίνεται αναφορά για το άμεσο μέλλον που έρχεται για την απασχόληση στην Ελλάδα και στο κατά πόσο αυτή θα επηρεαστεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι. Η απασχόληση

1.1 Ιστορική αναδρομή

Η έννοια της απασχόλησης ταυτίζεται με την έννοια της εργασίας, αυτό που επέτρεψε την ταύτιση των δύο εννοιών είναι η έκταση της μισθωτής εργασίας. Έτσι λοιπόν εργασία ονομάζουμε κάθε απασχόληση του ανθρώπου η οποία στοχεύει σε ένα ορισμένο σκοπό, μπορεί να είναι είτε σωματική είτε πνευματική, και έχει ως στόχο την παραγωγή έργου έχοντας ως αντάλλαγμα την χρηματική ανταμοιβή. Κάθε άνθρωπος έχει την δυνατότητα να εργαστεί είτε για τον εαυτό του, είτε για κάποιον άλλο.

Φυσικά εφόσον μιλάμε για εργασία ανθρώπου για κάποιον άλλο προκύπτει η υποχρέωση του εργαζομένου να τελειώσει το έργο που έχει αναλάβει, ενώ αντίστοιχα προκύπτει και η υποχρέωση του εργοδότη να τον πληρώσει ως ανταμοιβή για την εργασία που ανέλαβε και έφερε εις πέρας. Τέλος ο διαχωρισμός της εργασίας σε πνευματική ή σωματική δίνει και τον αντίστοιχο χαρακτηρισμό στον άνθρωπο είτε ως μισθωτό - υπάλληλο είτε ως εργάτη.

Ιστορικά η έννοια της εργασίας δεν ήταν πάντα ίδια, αρχικά η εργασία δεν έπαιζε σημαντικό ρόλο στις ανθρώπινες κοινωνίες, κατά την εποχή της ελληνικής και ρωμαϊκής αρχαιότητας επικρατούσε η έννοια της δουλείας με κύρια έκφραση την εκμετάλλευση της εργασίας των δούλων. Δεν υπήρχε αξία στην έννοια της εργασίας παρά μόνο υποτιμητική αντιμετώπιση και κακές συνθήκες εργασίας. Η βιομηχανική επανάσταση ήταν το έναυσμα για την βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης, βέβαια όχι από την αρχή καθώς για αρκετό διάστημα η εργασία συνέχισε να θεωρείται μόνο ως ένα αντικείμενο συναλλαγής.

Επικρατούσαν απάνθρωπες συνθήκες εργασίας, ακόμα και παιδική εργασία, ελλείψεις σε κοινωνική ασφάλιση και καθορισμό συγκεκριμένων ωραρίων, πράγμα που οδήγησε σε πολύχρονους και αιματηρούς αγώνες, έτσι σταδιακά η εργασία άρχισε να αποτελεί δημιουργική εκδήλωση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Συνεπώς η προστασία της είναι παράλληλα και προστασία της προσωπικότητας αλλά και προστασία του κοινού καλού και της ευημερίας της κοινωνίας. (Λουκάς, 2005)

Έτσι φτάσαμε στην δημιουργία ενός συνόλου κανόνων που ρυθμίζουν τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των μισθωτών και των εργοδοτών. Ως αποτέλεσμα

αυτών ήρθε η αρχή της ελευθερίας της εργασίας σύμφωνα με την οποία κάθε άνθρωπος έχει το ελεύθερο να εργαστεί σύμφωνα με την δική του κρίση. Δηλαδή έχει την ελευθερία της επιλογής του επαγγέλματος με το οποίο θα ασχοληθεί αλλά και την επιλογή του μέσου με το οποίο θα το ασκήσει.

Η ελευθερία της εργασίας περιλαμβάνει

1. Την ελευθερία του συνδικαλισμού
2. Την ελευθερία της απεργίας
3. Την ελευθερία της προστασίας του εργαζομένου απέναντι στον εργοδότη εξαιτίας της φύσης της εργασιακής σύμβασης
4. Την ελευθερία για σύναψη συλλογικής σύμβασης εργασίας
5. Την παροχή εργασίας σε όλους με φροντίδα του κράτους για εξασφάλιση του στοιχειώδους ελάχιστου ορίου ικανοποίησης των αναγκών της κοινωνικής ζωής
6. Στην προστασία από αυθαίρετες απολύσεις και την ανεργία, την διασφάλιση ωρών ανθρώπινης εργασίας, δίκαιου μισθού, επαγγελματικής μόρφωσης και ανάπαυσης
7. Την παροχή κοινωνικών ασφαλίσεων
(Ζαχαροπούλου-Φλούδας, 2011)

1.2 Μορφές εργασίας – απασχόλησης

Σε αυτό το κομμάτι θα ασχοληθούμε με τις μορφές εργασίας που υπάρχουν, εξελίσσονται και ανάλογα την οικονομική και κοινωνική περίοδο βρίσκονται είτε σε έξαρση είτε σε ύφεση. Οι κύριοι παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν την άνοδο ή την πτώση κάποιων μορφών εργασίας είναι, η οικονομική κρίση, η τεχνολογική πρόοδος, η εξέλιξη της σύνθεσης του εργατικού δυναμικού αλλά και η ευρύτερη παγκόσμια τάση των αλλαγών αυτών. Για αυτούς τους λόγους ανά τα έτη προκύπτουν και αλλαγές στις εργασιακές σχέσεις που έχουν να κάνουν με, την οργάνωση και δομή της εργασίας, τους κανόνες στις σχέσεις εργαζομένων και εργοδοτών, καθώς και μηχανισμοί στήριξης και ρύθμισης της αγοράς εργασίας. Παρακάτω στην εργασία θα εντοπίσουμε τέτοιες αλλαγές.

Πλήρης απασχόληση

Ξεκινώντας με την πλήρη μορφή απασχόλησης η οποία σύμφωνα με την εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία πρέπει να περιλαμβάνει πλήρες ωράριο εργασίας, το οποίο να συμβαδίζει με τους ισχύοντες νόμους (δωρο). Επίσης η απασχόληση πρέπει να είναι σταθερή, να περιλαμβάνει αορίστου διάρκειας εργασιακές σχέσεις που ξεκινάει με την πρόσληψη του εργαζομένου και την λήξη της σχέσης κατά την ημερομηνία συνταξιοδότησης του.

Ο εργαζόμενος είναι εξαρτώμενος στην μισθωτή σχέση με τον εργοδότη, επίσης πρέπει να υπάρχει σταθερότητα ωραρίου είτε σε καθημερινή είτε σε εβδομαδιαία διάρκεια της εργασίας. Όσον αφορά την αμοιβή του εργαζομένου αυτή πρέπει να συμβαδίζει με τους ισχύον νόμους και τις συμβάσεις εργασίας, τέλος ο εργαζόμενος έχει εργασιακά και κοινωνικά δικαιώματα τα οποία του παρέχει η εκάστοτε εργατική και ασφαλιστική νομοθεσία. (Ζωγράφου - Λουντζή 2011)

Μερική απασχόληση

Η μεγαλύτερη διαφορά της μερικής απασχόλησης από την πλήρη απασχόληση είναι το μειωμένο ωράριο, δηλαδή ο συνολικός χρόνος απασχόλησης, είτε σε ημερήσια είτε σε εβδομαδιαία, μηνιαία ή ακόμα και ετήσια βάση, κατά κύριο λόγο όμως μετριέται σε ημερήσια και εβδομαδιαία βάση. Έτσι σε αυτή την περίπτωση ο εργαζόμενος απασχολείται είτε καθημερινώς αλλά με μειωμένο ωράριο ή εργάζεται γενικότερα λιγότερο μέσα στην εβδομάδα ή σε μέρες του μήνα. Αυτή η μορφή απασχόλησης αρχικά έχει ως στόχο να καλύψει την ανάγκη για εργασία φοιτητών , μεταναστών, γυναικών οι οποίοι ήθελαν να συμπληρώσουν τις ανάγκες του οικογενειακού εισοδήματος, επίσης ήταν μια ευκαιρία για την πρώτη απασχόληση νεαρών ατόμων, ενώ τέλος καλύπτει ανάγκες εργαζομένων οι οποίοι επιθυμούν γενικότερα την μόνιμη μερική απασχόληση. Η μερική απασχόληση έγινε αντικείμενο έντονης συζήτησης κατά περιόδους οικονομικής κρίσης καθώς έχασε τον αρχικό στόχο της ύπαρξης της. (Δούκα, 2004)

Εκ περιτροπής απασχόληση

Η εκ περιτροπής απασχόληση μοιάζει με την μερική απασχόληση, όμως στην εκ περιτροπής απασχόληση ο εργαζόμενος εργάζεται με πλήρες ωράριο αλλά λιγότερες ημέρες απασχόλησης την εβδομάδα δηλαδή, δύο ή τρεις, μπορεί να υπάρξει συνδυασμός μεταξύ των δύο μερική και εκ περιτροπής απασχόληση.

Προσωρινή απασχόληση

Με τον όρο προσωρινή απασχόληση εννοούμε την απασχόληση η οποία η διάρκεια της είναι περιορισμένη, ο εργαζόμενος εργάζεται για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Διακρίνεται σε δύο κατηγορίες την εποχιακή απασχόληση, κατά την οποία υπάρχει αύξηση της ζήτησης για εργαζομένους λόγω της εποχικής δραστηριότητας των επιχειρήσεων όπως είναι οι τουριστικές επιχειρήσεις κατά την διάρκεια του καλοκαιριού. Η άλλη βασική μορφή της προσωρινής απασχόλησης είναι η σύμβαση ορισμένου χρόνου, στην οποία ο εργοδότης και ο εργαζόμενος υπογράφουν μία σύμβαση εργασίας για συγκεκριμένο χρονικό διάστημα η οποία μετά την λήξη της δεν δίνει περαιτέρω δικαιώματα στον εργαζόμενο.

Τηλεργασία

Η εξέλιξη της τεχνολογίας στην επικοινωνία και την πληροφορική έχουν επηρεάσει άμεσα την απασχόληση, ένας από τους εκφραστές αυτής της εξέλιξης είναι η τηλεργασία. Με την τηλεργασία ο εργαζόμενος χρησιμοποιώντας τεχνολογίες πληροφορικής μπορεί να διεκπεραιώσει οποιαδήποτε εργασία είτε στον χώρο που εργάζεται (επιχείρηση) είτε εκτός. Δηλαδή έχει την επιλογή να εργαστεί από όπου αυτός επιθυμεί, όπως παραδείγματος χάρη το σπίτι του.

Η ανάπτυξη της τηλεργασίας ποικίλει από χώρα σε χώρα, επίσης η εντονότερη χρήση της και εν τέλει ανάπτυξη της μπορεί να επηρεαστεί και από συγκυριακούς παράγοντες όπως θα δούμε σε επόμενο κεφάλαιο. Μέσω της τηλεργασίας μπορούν να βοηθηθούν άτομα ειδικών κατηγοριών (ΑΜΕΑ, κάτοικοι απομακρυσμένων περιοχών) να εισέλθουν στην αγορά εργασίας χωρίς να αντιμετωπίσουν τα τυπικά προβλήματα. (Τσαντίλη , Βαφειάδης, 2014)

Φασόν

Αυτή η μορφή απασχόλησης αναπτύχθηκε κυρίως στους βιομηχανικούς κλάδους, σε αυτή την μορφή απασχόλησης η επιχείρηση αναθέτει στους εργαζομένους την παραγωγή συγκεκριμένου αριθμού κομματιών. Οι εργαζόμενοι έχουν την δυνατότητα παραγωγής των προϊόντων στις εγκαταστάσεις ή υποδομές εκτός της επιχείρησης, οι εργαζόμενοι πληρώνονται για κάθε κομμάτι που θα παράγουν.

Δανεισμός εργαζομένων

Άλλες μορφές απασχόλησης είναι ο δανεισμός εργαζομένων στον οποίο δύο επιχειρήσεις που σχετίζονται μεταξύ τους μεταφέρουν εργαζομένους από την μία στην άλλη ανάλογα με τις ανάγκες τους. Χωρίς να υπάρχει όμως ξεκάθαρος εργοδότης.

Διαμερισμός θέσης εργασίας στην οποία μία θέση πλήρους απασχόλησης καλύπτεται από δύο εργαζομένους, εργασίες σε βάρδιες, διαθεσιμότητα εργασίας κατά την οποία οι εργαζόμενοι είναι στην διάθεση της επιχείρησης μόλις κληθούν.

Άτυπη απασχόληση

Μία άλλη μορφή απασχόλησης είναι η λεγόμενη άτυπη απασχόληση η οποία αναφέρεται στην εργασία σε οικιακό περιβάλλον δηλαδή εργασίες οικιακής φύσης είτε εσωτερικά είτε εξωτερικά και μιλάμε κυρίως για αδήλωτη εργασία. Στην Ελλάδα το φαινόμενο αυτό ξεκίνησε κυρίως από αλλοδαπές γυναίκες οι οποίες ακολουθούσαν αυτόν τον «δρόμο» μεταναστεύοντας στην χώρα. Το φαινόμενο ξεκίνησε κυρίως το διάστημα μεταξύ 1997 – 2000 από την μεταναστευτική ροή από την Αλβανία και συνεχίζεται ακόμα και σήμερα. Βέβαια με την άτυπη εργασία δεν ασχολούνται μόνο αλλοδαπές γυναίκες αλλά και ημεδαπές με κύριο χαρακτηριστικό το χαμηλότερο εκπαιδευτικό υπόβαθρο. Η είσοδος σε αυτό τον χώρο εργασίας γίνεται διότι προσφέρει ένα άμεσο εισόδημα το οποίο συμβάλλει στον οικονομικό

προϋπολογισμό των οικογενειών χωρίς να είναι βέβαια το βασικό εισόδημα. (Παπαδάκης, 2014)

Crowdworking

Η πλέον σύγχρονη μορφή εργασίας η οποία έχει αναπτυχθεί κυρίως τα τελευταία τρία έτη είναι το crowdworking, η εργασία δηλαδή μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας. Αποτελεί και αυτή μία ευέλικτη μορφή απασχόλησης στην οποία κάποιος πάροχος θέτει σε λειτουργία κάποια ηλεκτρονική πλατφόρμα στην οποία έχουν την δυνατότητα να συνδεθούν διάφοροι εργαζόμενοι και επαγγελματίες προκειμένου να παράσχουν τις υπηρεσίες τους σε πλήθος πελατών οι οποίοι έχουν την δυνατότητα επιλογής. (Πατσιάλου 2020, Avgi 2018)

Στην Ελλάδα τα τελευταία είκοσι έτη έχουν αναπτυχθεί όλες οι μορφές απασχόλησης – εργασίας που αναφέρθηκαν, άλλες λόγω της εύλογης ανάπτυξης της οικονομίας και της τεχνολογίας και άλλες αυξήθηκαν λόγω των οικονομικών κρίσεων και των πολιτικών λιτότητας. Επίσης κάποιες μορφές απασχόλησης έχασαν τον αρχικό τους ρόλο και χρησιμοποιήθηκαν ως λύσεις και κάλυψη για τα οικονομικά προβλήματα της χώρας.

Οι μορφές απασχόλησης που αναφέρθηκαν παραπάνω, με εξαίρεση την πλήρη απασχόληση, αποτελούν ένα είδος ευέλικτων μορφών απασχόλησης, οι οποίες έχουν τα δικά τους πλεονεκτήματα και μειονεκτήματα, κάποια από αυτά αναφέρονται παρακάτω. (Λυμπεράκη, Δενδρινός, 2010)

1.3 Θεσμοί και νομικό πλαίσιο

Σε αυτό το κομμάτι του κεφαλαίου θα ασχοληθούμε με θεσμούς που επηρέασαν την εξέλιξη της απασχόλησης. Ξεκινώντας θα πρέπει να ορίσουμε την έννοια των εργασιακών σχέσεων, ως εργασιακές σχέσεις ορίζονται γενικά οι σχέσεις μεταξύ εργοδοτών και εργαζομένων είτε ατομικά, δηλαδή μεταξύ διευθυντών και εργαζομένων είτε συλλογικά, δηλαδή μεταξύ οργανώσεων των εργοδοτών και των οργανώσεων των εργατικών σωματείων. Κύριος προστάτης αυτών των σχέσεων αποτελεί το εργατικό δίκαιο (Αγγελοπούλου, 2019)

Το εργατικό δίκαιο χωρίζεται σε ατομικό και συλλογικό, το ατομικό εργατικό δίκαιο εξετάζει σχέση εργασίας μεταξύ εργοδότη και εργαζομένου δηλαδή την εύλογη λειτουργία της σχέσης αυτής. Το συλλογικό εργατικό δίκαιο εξετάζει την εξαρτώμενη εργασία σε ευρύτερο πεδίο δηλαδή συλλογικά, το οποίο χωρίζεται σε δύο κατηγορίες. Στην γενική εσωτερική οργάνωση της επιχείρησης η οποία περιλαμβάνει τους γενικούς κανονισμούς εργασίας που είναι υποχρεωμένες να καταρτίσουν οι επιχειρήσεις. Το δεύτερο και ευρύτερο συλλογικό επίπεδο του εργατικού δικαίου αφορά την σχέση μεταξύ των επαγγελματικών οργανώσεων των εργαζομένων και των εργοδοτών. Στην ουσία μιλάμε για την συνδικαλιστική ελευθερία των εργαζομένων, δηλαδή το δικαίωμα στον σχηματισμό επαγγελματικών οργανώσεων, πάντα σύμφωνα με τα όσα ορίζει ο νόμος, φυσικά πάντα ο εργαζόμενος έχει την επιλογή είτε να συμμετάσχει στην επαγγελματική οργάνωση είτε όχι. (Montana, Charnov, 2011)

Στην χώρα μας το όργανο για την συλλογική εξυπηρέτηση των σχέσεων εργασίας είναι η γενική συννομοσπονδία εργατών Ελλάδος του οποίου ο ρόλος είναι η προάσπιση των δικαιωμάτων των εργαζομένων. Στα πλαίσια αυτά η ΓΣΕΕ έχει δημιουργήσει το 2000 το κέντρο πληροφόρησης εργαζομένων και ανέργων το οποίο έχει ως ρόλο την γενική πληροφόρηση των εργαζομένων για όλα τα θέματα που τους απασχολούν. (Gsee)

Εκτός αυτού το 2004 η ΓΣΕΕ ίδρυσε το κέντρο ανάπτυξης και εκπαιδευτικής πολιτικής, το οποίο αποτελεί μία καινοτόμα πρωτοβουλία και αποσκοπεί στην υποστήριξη και εξυπηρέτηση της πολιτικής της ΓΣΕΕ σε πλήρες φάσμα εκπαίδευσης και εργασιακών σχέσεων. (Kepea, Kanep)

Εθνική γενική συλλογική σύμβαση εργασίας

Με την ΕΓΣΣΕ συμφωνούνται εγγράφως μεταξύ των εργοδοτών και των εκπροσώπων των οργανώσεων των εργαζομένων οι σχέσεις και οι όροι της εργασίας. Η ΕΓΣΣΕ καθορίζει τους ελάχιστους όρους εργασίας για όλους τους εργαζομένους της χώρας. Επίσης θεσπίζονται οι κατώτεροι υποχρεωτικοί μισθοί και όλοι οι γενικότεροι όροι εργασίας που ρυθμίζονται από τους εκάστοτε νόμους και το σύνταγμα της χώρας. (Gsee)

Κάθε ατομική συμφωνία μεταξύ εργαζομένου και εργοδότη η οποία διαφέρει από την συλλογική καθίσταται ως άκυρη εκτός εάν οι όροι της συμφωνίας για τον εργαζόμενο είναι ευνοϊκότεροι από αυτούς που ορίζει η ΕΓΣΣΕ.

Το αντίστοιχο όργανο της εκπροσώπησης των συμφερόντων των εργαζομένων του δημόσιου τομέα είναι η Ανώτατη Διοίκηση Δημοσίων Υπαλλήλων. Η ΑΔΕΔΥ έχοντας σχεδόν εκατό χρόνια ζωής (1926) έχει ως σκοπό την βελτίωση της λειτουργίας της δημόσιας διοίκησης, το γενικότερο συμφέρον των εργαζομένων στον δημόσιο τομέα, την προώθηση της ισότητας των δύο φύλων και την γενική προάσπιση των δικαιωμάτων των εργαζομένων για την καλύτερη λειτουργία του κράτους. (Adedy)

Από μεριάς κράτους το 1999 ιδρύεται το σώμα επιθεώρησης εργασίας το οποίο ανήκει στο υπουργείο εργασίας. Το ΣΕΠΕ έχει ως σκοπό να επιβλέπει και να ελέγχει την ορθή εφαρμογή των διατάξεων της εργατικής νομοθεσίας, επίσης να ερευνά και να διώκει περιπτώσεις όπου η εργατική νομοθεσία παραβιάζεται και υπάρχει και παράνομη απασχόληση, επιπλέον παρέχει πληροφορίες για την αποτελεσματική εφαρμογή της εργατικής νομοθεσίας. Εκτός αυτού αρμοδιότητες του ΣΕΠΕ είναι να ερευνά καταγγελίες και αιτήματα εργαζομένων, να επιβάλλει στους παραβάτες διοικητικές κυρώσεις ή να τους παραπέμπει στην δικαιοσύνη, μπορεί να παρεμβαίνει για την επίλυση ατομικών ή συλλογικών διαφορών εργασίας. Τέλος μπορεί να πραγματοποιεί για έρευνες για την διαπίστωση της τήρησης ή μη της εργατικής νομοθεσίας. (Nextidea 2018l, Sepenet, Sepe)

Ως περαιτέρω όργανο ελέγχου των συνθηκών εργασίας το 2018 ιδρύονται τα περιφερειακά ελεγκτικά κέντρα ασφάλισης τα οποία έχουν ως σκοπό την καταπολέμηση της εισφοροδιαφυγής και της αδήλωτης εργασίας, τα οποία λειτουργούν στις περιφέρειες της Ελλάδας. Επίσης στοχεύουν στην συμμόρφωση των εργοδοτών και των εργαζομένων με τις διατάξεις της ασφαλιστικής νομοθεσίας, έχουν την δυνατότητα επιτόπιων ελέγχων με σκοπό τον έλεγχο των όρων απασχόλησης των εργαζομένων (ΕΦΚΑ)

Οι εργασιακές σχέσεις στην Ελλάδα είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με κύριο στόχο την συνεχή βελτίωση των συνθηκών εργασίας και διαβίωσης και την συμμετοχή των εργαζομένων στην λήψη αποφάσεων. Η Ελλάδα ακολουθώντας τους στόχους της Ευρωπαϊκής Ένωσης έχει

ως προσανατολισμό την κοινωνική προστασία και κοινωνικό διάλογο, βέβαια πάντα με τις ιδιαιτερότητες του ελληνικού συστήματος για αυτό και προσπαθεί να προσεγγίσει την εργασιακή κουλτούρα και τις πρακτικές που ισχύουν στην Ευρωπαϊκή Ένωση, οι αντιφάσεις αυτές οφείλονται σε ορισμένα χαρακτηριστικά της Ελληνικής πραγματικότητας, όπως είναι οι διαφορές μεταξύ μικρών και μεγάλων επιχειρήσεων, η αδήλωτη εργασία, η διαφορά στο καθεστώς εργασίας μεταξύ ιδιωτικού και δημόσιου τομέα, η διαπραγματευτική δύναμη των συνδικάτων και άλλα.

Για την ουσιαστική διαπραγμάτευση νέων κανόνων δηλαδή για την διαπραγμάτευση συλλογικών μισθωτών μεταρρυθμίσεων είναι αναγκαίες δύο προϋποθέσεις, πρώτον η κρατική πολιτική να γίνει αντικείμενο και της διαπραγμάτευσης με τον κόσμο εργασίας με στόχο την λήψη αποτελεσματικών πολιτικών απασχόλησης, με στόχο την μείωση της εργασίας. Δεύτερη προϋπόθεση είναι η ύπαρξη όλων των αναγκαίων θεσμικών προσαρμογών για την προστασία των εργασιακών σχέσεων και την κοινωνική προστασία γενικότερα με στόχο την μη απορύθμιση των εργασιακών σχέσεων. (Σμοκοβίτη 1999)

1.4 Πολιτικές απασχόλησης

Για την βελτίωση της απασχόλησης και την καταπολέμηση της ανεργίας οι χώρες χρησιμοποιούν τις πολιτικές απασχόλησης. Δίνοντας έναν όρο για τις πολιτικές απασχόλησης θα λέγαμε ότι είναι οι πολιτικές που ακολουθεί κάθε κυβέρνηση με σκοπό την διατήρηση ή και την αύξηση δημιουργίας θέσεων εργασίας, ρυθμίζοντας ή απορυθμίζοντας την αγορά εργασίας. (Πατιράκη 2017)

Η απορύθμιση της αγοράς αφορά κυρίως περιόδους οικονομικής κρίσης και την υιοθέτηση πολιτικών που σχετίζονται με ευέλικτες μορφές εργασίας. Οι πολιτικές απασχόλησης περιλαμβάνουν ενεργητικές και παθητικές μακροοικονομικές πολιτικές. Έτσι το κράτος κάνοντας τις κατάλληλες παρεμβάσεις επιδιώκει να επηρεάσει την λειτουργία προσφοράς και ζήτησης εργασίας οι οποίες από κοινού προσδιορίζουν το ποσοστό απασχόλησης και το επίπεδο της ανεργίας. (Καραμεσίνη, 2005)

Πριν αναλύσουμε ξεχωριστά τα είδη των πολιτικών απασχόλησης θα αναφέρουμε κάποιες γενικές λειτουργίες τους.

- Παρεμβάσεις που έχουν ως στόχο την αντιμετώπιση της ανεργίας που προέρχεται από την τεχνολογική εξέλιξη δηλαδή λόγω αυτής η ανθρώπινη εργασία είναι περιττή και θα πρέπει να προωθηθεί σε άλλου είδους απασχόληση.
- Παρεμβάσεις για την καταπολέμηση των επιπτώσεων που προέκυψαν από αναδιαρθρώσεις των επιχειρήσεων, με την εφαρμογή προγραμμάτων όπως πρόωρων συνταξιοδοτήσεων ή επέκταση επιδομάτων ανεργίας.
  - Παρεμβάσεις που έχουν ως σκοπό την αντιμετώπιση των δυσλειτουργιών που προκύπτουν από την εξέλιξη του οικονομικού κύκλου της οικονομίας σε σχέση με την αποτελεσματική αξιοποίηση του συντελεστή εργασίας. (INE ΓΣΕΕ, Δημουλάς, Μιχαλοπούλου, 2008)

Κατηγορίες πολιτικών απασχόλησης

Την επικρατέστερη κατηγοριοποίηση των πολιτικών απασχόλησης την δημιούργησε ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) το 2002 και έπειτα την ακολούθησε και η Ευρωπαϊκή Ένωση (INE ΓΣΕΕ, Δημουλάς, Μιχαλοπούλου 2008)

Έτσι προκύπτουν οι παρακάτω κατηγορίες

Πολιτικές για τις υπηρεσίες που αφορούν στην αγορά εργασίας, περιλαμβάνονται όλες οι υπηρεσίες και οι δράσεις που αναλαμβάνουν οι δημόσιες υπηρεσίες απασχόλησης όπως είναι ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού (ΟΑΕΔ) αλλά και άλλοι φορείς όπως οι Δήμοι και άλλοι οργανισμοί που στοχεύουν στην ευκολότερη ένταξη όσων αναζητούν εργασία αλλά και στην διευκόλυνση των εργοδοτών που προσφέρουν εργασία για την εύρεση και πρόσληψη προσωπικού. Αυτές οι πολιτικές χωρίζονται σε: i) Υπηρεσίες που παρέχονται από τον ευρύτερο δημόσιο τομέα και στοχεύουν στην διευκόλυνση των ανέργων για εύρεση εργασίας και των επιχειρήσεων για την εύρεση ανθρώπινου δυναμικού ii) Άλλες δράσεις που περιλαμβάνουν τις διοικητικές δαπάνες των ενεργητικών και παθητικών πολιτικών απασχόλησης αλλά και όλο το γενικότερο

κόστος για τις δημόσιες υπηρεσίες που δεν καλύπτεται από άλλες κατηγορίες εξόδων (Πατράκη, 2017)

Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης

Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης σύμφωνα με την ευρωπαϊκή επιτροπή «είναι παρεμβάσεις στην αγορά εργασίας που στοχεύουν συγκεκριμένες ομάδες στην αγορά εργασίας. Αποσκοπούν στην αύξηση της πιθανότητας απασχόλησης ή στην βελτίωση των εισοδηματικών προοπτικών άνεργων ατόμων ή ομάδων που αντιμετωπίζουν δυσκολίες να εισέλθουν στην αγορά εργασίας». Οι ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης απευθύνονται κυρίως σε ειδικές κατηγορίες ατόμων που βρίσκονται σε ενεργό εργασιακά ηλικία. Στοχεύουν κυρίως στην γρήγορη επιστροφή των ανέργων στην αγορά εργασίας, στην δημιουργία κινήτρων σε ανενεργές ομάδες που βρίσκονται σε κατάλληλη ηλικία να ενταχθούν στο εργατικό δυναμικό και τέλος στην μείωση των εμποδίων για την εργασία σε ευπαθείς ομάδες πληθυσμού. (Πατιράκη, 2017)

Σύμφωνα με τον ΟΟΣΑ (2001) οι κατηγορίες των ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης είναι:

Κατάρτιση

Μέσω της κατάρτισης υπάρχει ο στόχος για βελτίωση της εκπαίδευσης επομένως και των προσόντων ατόμων που βρίσκονται σε ανεργία ή κινδυνεύουν να βρεθούν εκτός εργασίας. Η εκπαίδευση μπορεί να πραγματοποιηθεί είτε σε ειδικούς εξωτερικούς χώρους (αίθουσες) είτε στον χώρο εργασίας των ατόμων υπό την εποπτεία ειδικά εκπαιδευμένου προσωπικού με σκοπό την περαιτέρω ανάπτυξη και βελτίωση των δεξιοτήτων τους.

Εναλλαγή ρόλων θέσεων – μοίρασμα εργασίας

Με την εναλλαγή θέσεων και ρόλων μέσα σε μια υπάρχουσα εταιρεία μιλάμε για μετακίνηση προσωπικού – εργαζομένων σε παραπλήσια με την εργασία τους θέση η οποία απαιτεί παρόμοιες γνώσεις ή δραστηριότητες. Η αλλαγή αυτή πραγματοποιείται χωρίς να υπάρξει κάποια αλλαγή στις συμβάσεις εργασίας τους.

Με το μοίρασμα θέσεως εργασίας αναφερόμαστε στο κατά το ήμισυ μοίρασμα μίας θέσεως εργασίας πλήρους απασχόλησης από δύο εργαζομένους μερικής

απασχόλησης. Το μοίρασμα της θέσης είναι πλήρες και όσον αφορά τις αποδοχές και τις ώρες εργασίας αλλά και όσον αφορά τις συνθήκες εργασίας όπως είναι ο εξοπλισμός.

Με αυτές τις μεθόδους μπορεί να επιτευχθεί η είσοδος στην αγορά εργασίας ενός ατόμου λαμβάνοντας μερίδιο από την εργασία ενός ήδη εργαζόμενου.

Κίνητρα για την απασχόληση

Αυτή η μορφή ενεργητικής πολιτικής απασχόλησης περιλαμβάνει μέτρα – κίνητρα προς τις επιχειρήσεις για την δημιουργία ή διατήρηση θέσεων εργασίας, οι οποίες όμως καλύπτουν το κύριο μέρος των δαπανών αλλά έχουν οφέλη σε άλλους τομείς όπως είναι η ελάφρυνση φόρων.

Είσοδο στην αγορά εργασίας ατόμων με αναπηρία

Σε αυτήν την κατηγορία υπάρχουν μέτρα για την ευκολότερη ένταξη στην αγορά εργασίας ατόμων με αναπηρία.

Άμεση δημιουργία θέσεων εργασίας

Σε περιπτώσεις υψηλών ποσοστών ανεργίας δημιουργούνται νέες θέσεις εργασίας για μακροχρόνια άνεργους ή ειδικές ομάδες όπως ΑΜΕΑ, μονογονεϊκές οικογένειες κα. Το κόστος για αυτές τις θέσεις εργασίας βαραίνει τον δημόσιο κρατικό προϋπολογισμό

Ενίσχυση της αυτοαπασχόλησης.

Σε αυτή την περίπτωση έχουμε μέτρα όπου στοχεύουν στην δημιουργία νέων από άνεργους. Με την βοήθεια του κράτους άνεργοι μπορούν να δημιουργήσουν την δικιά τους επιχείρηση παίρνοντας ως “αντάλλαγμα” από το κράτος μειωμένη φορολογία, επιδότηση έναρξης, εκπαίδευση και κατάρτιση για τον τρόπο λειτουργίας και άλλα.

Στην Ελλάδα ο φορέας που είναι υπεύθυνος για την υλοποίηση ενεργητικών πολιτικών απασχόλησης είναι ο Οργανισμός Απασχόλησης Εργατικού Δυναμικού – ΟΑΕΔ. Κύριοι άξονες του ΟΑΕΔ είναι, η προώθηση της απασχόλησης, η ασφάλιση της ανεργίας και η κοινωνική προστασία της οικογένειας και της μητρότητας και τέλος στην επαγγελματική εκπαίδευση και κατάρτιση εφαρμόζοντας την εκάστοτε κυβερνητική πολιτική για την ενίσχυση της απασχόλησης και την μείωση της ανεργίας.

Παθητικές πολιτικές απασχόλησης

Οι παθητικές πολιτικές απασχόλησης αντίθετα από τις ενεργητικές πολιτικές δεν στοχεύουν στην άμεση μείωση της ανεργίας και ενίσχυση της απασχόλησης αλλά στοχεύουν στο να ελέγξουν τις συνέπειες της. Γενική στόχευση των παθητικών πολιτικών απασχόλησης είναι η ενίσχυση του εισοδήματος των ανέργων κατά το διάστημα μετακίνησης τους από μία θέση εργασίας σε μία άλλη. Οι πιο σύνηθες παθητικές πολιτικές απασχόλησης είναι οι παρακάτω.

- i) Επιδόματα και παροχές εκτός εργασίας, με στόχο την οικονομική ενίσχυση των ανέργων διάφορων ηλικιών και κατηγοριών, όπως είναι τα επιδόματα ανεργίας μακροχρόνια ανέργων, επιδόματα σε νέους ηλικίας 20-22 ετών ή προνοιακά επιδόματα σε περιπτώσεις αναπήρων ή άλλων ασθενειών.
- ii) Πρόωρη συνταξιοδότηση σε συγκεκριμένη κατηγορία ηλικίας, στόχος είναι η δημιουργία θέσεων εργασίας μέσω της πλήρης ή μερικής πρόωρης συνταξιοδότησης εργαζομένων οι οποίοι βρίσκονται σε μεγαλύτερη ηλικία. Έτσι υπάρχει η δυνατότητα κάλυψης αυτών των θέσεων εργασίας από ανέργους διαφόρων κατηγοριών. (Καραμεσίνη, 2013)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ II. Δύο διαφορετικές δεκαετίες

Η Ελληνική οικονομία

Πριν αναλύσουμε την εξέλιξη της απασχόλησης τα τελευταία χρόνια, θα αναφερθούμε στην Ελληνική οικονομία γενικότερα. Η Ελλάδα ως οικονομία γνώρισε μεγάλη ανάπτυξη ιδιαίτερα από την είσοδο της στην Ευρωπαϊκή Ένωση το 1981 και έπειτα. Μάλιστα έως την εμφάνιση της οικονομικής κρίσης του 2008 ο ρυθμός

ανάπτυξης της χώρας ήταν μεγαλύτερος από τον ρυθμό άλλων ευρωπαϊκών χωρών. Βέβαια η ανάπτυξη αυτή ήταν κυρίως εσωτερική με την μορφή της κατανάλωσης είτε ιδιωτικής είτε δημόσιας σε σημείο μάλιστα να υπάρχει εξάρτηση, χαρακτηριστικό αυτής της εξάρτησης αποτελεί ότι ενώ την περίοδο 2000 – 2008 η συνολική αύξηση του ακαθάριστου εγχώριου προϊόντος (ΑΕΠ) στην χώρα έφτασε τα 89δισ η αύξηση αυτή οφειλόταν σε πολύ μεγάλο ποσοστό στην ιδιωτική και δημόσια κατανάλωση με ποσοστό 97% ενώ οι επενδύσεις έφτασαν μόλις στο 15% ενώ τέλος οι καθαρές εξαγωγές ήταν αρνητικές με -12%. Επομένως παρά την εσωτερική ανάπτυξη το εμπορικό ισοζύγιο της χώρας παρέμενε σταθερά αρνητικό. Αντίστοιχα χώρες όπως η Ιταλία και η Πορτογαλία την ίδια περίοδο μπορεί να μην έφτασαν στην ίδια αύξηση του ΑΕΠ όπως της Ελλάδας έχοντας μέσο όρο τα 85,7δισ στους τομείς όμως κατανάλωσης, επενδύσεων και εξαγωγών ήταν σε καλύτερη θέση με 82% ,27% και -9% αντίστοιχα. Μάλιστα την περίοδο 2000 – 2008 ακόμα και σε κλάδους όπως ο τουρισμός που πλέον αποτελεί έναν από τους ισχυρότερους τομείς της Ελληνικής οικονομίας τότε η ζήτηση του προερχόταν σε ποσοστό 70% από εγχώρια ζήτηση και σε μόλις 30% από το εξωτερικό. Ένας ακόμη αρνητικός παράγοντας για την οικονομία της χώρας αποτέλεσε η χαμηλή παραγωγικότητα όπου παρά την βελτίωση της την περίοδο 2000-2008, το 2009 ήταν χαμηλότερη από τον μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης κατά 29%. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω για την χώρα ήταν η αύξηση του δημόσιου χρέους της χώρας όπου ενώ το 2001 ήταν στα 151δισ ευρώ, το 2004 έφτασε τα 183δισ και από εκεί και πέρα ξεπέρασε τα 200δισ φθάνοντας το 2008 και λίγο πριν την έναρξη της οικονομικής κρίσης τα 268δισ ευρώ. (ΣΕΒ, 2010) (ΕΛΣΤΑΤ)

Κατά την περίοδο 2009-2019 η Ελληνική οικονομία καθορίστηκε από την οικονομική κρίση η οποία εκτός των δυσμενών μέτρων που επιβλήθηκαν για τους πολίτες έπρεπε να διορθώσει και την λειτουργία της σε πολλούς τομείς ενώ παράλληλα αναζητούσε και επενδύσεις που θα βοηθούσαν στην ανάπτυξη της. Βέβαια αν και τα τελευταία έτη (2017, 2018, 2019) υπήρξε βελτίωση του ΑΕΠ της χώρας δεν μπόρεσε να σταθεί ικανό να βελτιώσει την γενική εικόνα για την δεκαετία 2009 – 2019 αφού η μείωση του ΑΕΠ τα χρόνια της οικονομικής κρίσης έφτασε έως το -9,1% το 2011 και το -7,3% το 2012 έτσι με μέσο αρνητικό ΑΕΠ με -2,1% η Ελλάδα έγινε η μόνη χώρα στην ΕΕ με αρνητικό ΑΕΠ για την δεκαετία όταν ο μέσος όρος της ΕΕ ήταν 1,6%. Επίσης η χώρα δεν βρήκε τις επενδύσεις που επιθυμούσε καθώς το 2014 μόλις το 11,5% του ΑΕΠ

της χώρας προερχόταν από επενδύσεις όταν το μέσο όρο της Ευρωπαϊκής Ένωσης ήταν 20,2% ενώ και το 2019 με μόλις 11,1% του ΑΕΠ να προέρχεται από επενδύσεις η Ελλάδα είχε το χαμηλότερο ποσοστό στην ΕΕ η οποία είχε μέσο όρο 22,4%. (Eurostat)

Όσον αφορά το δημόσιο χρέος την περίοδο αυτή αυτό έφτασε σε πολύ μεγάλο νούμερο ξεπερνώντας μάλιστα τα 300δισ ευρώ φθάνοντας μάλιστα τα 356δισ το 2011 ενώ το 2015 μειώθηκε στα 315δισ ευρώ ωστόσο τα επόμενα έτη ξαναυξήθηκε φθάνοντας το 2020 και λόγω της πανδημίας και της υγειονομικής κρίσης στα 341δισ ευρώ. Σήμερα η Ελλάδα βρίσκεται 49^η μεταξύ 63 χωρών σε θέματα ανταγωνιστικότητας σύμφωνα με τον δείκτη IMD της Ελβετίας. Τέλος μελλοντική επιδίωξη αποτελεί η μεγαλύτερη ανάπτυξη με προσέλκυση μεγάλου αριθμού επενδύσεων. (ΕΛΣΤΑΤ) (Kathimerini,2020)

2.1 Η περίοδος 2000-2009

Πηγαίνοντας αρκετά χρόνια πίσω και συγκεκριμένα στο 2000 βρίσκουμε την Ελλάδα σε τροχιά ένταξης της στην οικονομική νομισματική ένωση δηλαδή την υιοθέτηση του ενιαίου νομίσματος της Ευρωπαϊκής Ένωσης το Ευρώ, κάτι που εν τέλει πραγματοποιήθηκε από την 1^η Ιανουαρίου 2001. Εκτός αυτού έχοντας αναλάβει την πραγματοποίηση των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004, υπάρχει μεγάλος αριθμός δημόσιων δαπανών για την δημιουργία ολυμπιακών εγκαταστάσεων σε μεγάλα για την εποχή έργα όπως γήπεδα, κτίρια και άλλα.

Όσον αφορά την απασχόληση το σύνολο των απασχολούμενων στην χώρα ανερχόταν σε 4.202.100 αριθμός μεγαλύτερος σε σχέση με το 2000 όπου οι απασχολούμενοι ήταν 4.088.500. Στον πίνακα 1 βλέπουμε την πορεία των απασχολούμενων έως το 2009.

Πίνακας 1. Αριθμός απασχολούμενων 2000 -2009

Έτος	Αριθμός απασχολούμενων	Διαφορά
2000	4.088.500	-
2001	4.202.100	+113.600
2002	4.264.900	+62.800

2003	4.353.200	+88.300
2004	4.389.500	+36.300
2005	4.443.600	+54.100
2006	4.597.500	+153.900
2007	4.564.000	-33.500
2008	4.610.500	+46.000
2009	4.556.000	-54.500

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον παραπάνω πίνακα ο αριθμός των απασχολούμενων στην χώρα μεταξύ των ετών 2000 – 2008 συνεχώς αυξανόταν με μόνη εξαίρεση το έτος 2007 όπου είχαμε μία μικρή πτώση, όχι όμως σε βαθμό που να επιστρέψει ή να ξεπεράσει αριθμούς προηγούμενων ετών. Η μεγαλύτερη αύξηση αριθμού απασχολούμενων όπως βλέπουμε έγινε το έτος 2006 με 153.900 θέσεις, ενώ ακολουθούν τα έτη 2001, 2003 και 2002 κατά σειρά. Παρατηρούμε ότι τα έτη πριν και μετά την πραγματοποίηση των Ολυμπιακών αγώνων της Αθήνας του 2004 είχαμε αύξηση απασχολούμενων. Τέλος όπως βλέπουμε το 2009 είχαμε μείωση σε σχέση με το 2008, μείωση μάλιστα που έφερε τον αριθμό απασχολούμενων σε νούμερα χαμηλότερα από αυτά των τριών τελευταίων ετών (2006 – 2007 – 2008), όπως θα δούμε σε επόμενο υποκεφάλαιο αυτό προκλήθηκε από την έναρξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης. Για την ίδια περίοδο (2000 – 2009) στον πίνακα 2 βλέπουμε ξεχωριστά το πώς κινήθηκαν η πλήρης και η μερική απασχόληση

Πίνακας 2. Αριθμός πλήρως και μερικώς απασχολούμενων 2000 - 2009

Έτος	Αριθμός πλήρως απασχολούμενων	Διαφορά	Αριθμός μερικώς απασχολούμενων	Διαφορά
2000	3.903.300	-	185.100	-
2001	4.033.700	+130.400	168.500	-16.600

2002	4.076.900	+43.200	188.000	+19.500
2003	4.167.600	+90.700	185.600	-2.400
2004	4.187.900	+20.300	201.600	+16.000
2005	4.220.400	+32.500	223.100	+21.500
2006	4.265.700	+45.300	261.800	+38.700
2007	4.305.700	+40.000	258.400	-3400
2008	4.349.100	+43.400	261.400	+3.000
2009	4.277.100	-72.000	278.900	+17.500

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 2 κατά την διάρκεια των ετών 2000 – 2009 ο αριθμός των πλήρως απασχολούμενων συνεχώς αυξανόταν με την μεγαλύτερη αύξηση να είναι το έτος 2001 με επιπλέον 130.400 πλήρως απασχολούμενους και να ακολουθεί το έτος 2003 με επιπλέον 90.700 σε σχέση με το 2002. Ενώ το 2009 με την έναρξη της ελληνικής οικονομικής κρίσης έχουμε και μεγάλη μείωση στους πλήρως απασχολούμενους με μείον 72.000.

Αντίστοιχα την ίδια χρονική περίοδο η μερική απασχόληση κινήθηκε και αυτή αυξητικά με μεγαλύτερη αύξηση το 2006 με επιπλέον 38.700 μερικώς απασχολούμενους όπου την συγκεκριμένη χρονιά σχεδόν έφτασε στον ίδιο αριθμό αύξησης με την πλήρη απασχόληση (45.300) , επίσης το έτος 2004 η αύξηση των μερικώς απασχολούμενων ήταν σχεδόν ίση με την αύξηση των πλήρως απασχολούμενων, 16.000 και 20.300 αντίστοιχα, ένα ακόμα δείγμα της γενικότερης ανάπτυξης κατά την Ολυμπιακή χρονιά για την Ελλάδα. Κάτι ακόμη που παρατηρούμε είναι ότι το 2001 που έχουμε την μεγαλύτερη αύξηση πλήρως απασχολούμενων ταυτόχρονα έχουμε μεγάλη μείωση των μερικώς απασχολούμενων (-16.600) φαινόμενο που παρατηρείται ξανά αλλά από την ανάποδη το 2009, το έτος έναρξης της οικονομικής κρίσης, όπου έχουμε την μεγαλύτερη μείωση πλήρως απασχολούμενων αλλά ταυτόχρονα μεγάλη αύξηση των μερικώς (+17.500) κάτι το οποίο μπορεί να εξηγηθεί από την μετατροπή πλήρων θέσεων εργασίας σε μερική.

Ηλικία και φύλο στην απασχόληση

Όσον αφορά την ηλικία και το φύλο των απασχολούμενων κατά την περίοδο 2000 – 2009 όπως θα δούμε και στον πίνακα παρατηρήθηκε μείωση των απασχολούμενων ηλικίας από 15 έως 19 και αύξηση της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση.

Πίνακας 3. Σύνολο απασχολούμενων αντρών / γυναικών 2000 - 2009

Έτος	Γυναίκες	Μεταβολή %	Αντρες	Μεταβολή %
2000	1.515.400	-	2.573.100	-
2001	1.552.500	2,45%	2.649.600	2,97
2002	1.594.700	2,72	2.670.200	0,78
2003	1.644.100	3,10	2.709.000	1,45
2004	1.678.100	2,07	2.711.400	0,09
2005	1.710.100	1,91	2.733.500	0,82
2006	1.765.100	3,22	2.762.400	1,06
2007	1.786.700	1,22	2.777.300	0,54
2008	1.823.700	2,07	2.786.700	0,34
2009	1.833.600	0,54	2.722.400	-2,31

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 3 η συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση την δεκαετία 2000 – 2009 αυξήθηκε αρκετά ενώ όλα τα έτη ήταν ποσοστιαία μεγαλύτερη από την αύξηση των αντρών με μόνη εξαίρεση το 2001. Μεγαλύτερη αύξηση στην απασχόληση των γυναικών παρατηρήθηκε το έτος 2003 με 3,10% αύξηση, από την μεριά των αντρών η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται το έτος 2001 με αύξηση 2,97%. Αξιοσημείωτο είναι ότι κατά την έναρξη της οικονομικής κρίσης το 2009 ενώ είχαμε πολύ μεγάλη μείωση των απασχολούμενων αντρών κατά 2,31% η γυναικεία απασχόληση αυξήθηκε ελαφρώς κατά 0.54%. Με αυτά τα δεδομένα για την δεκαετία έχουμε σαφή εικόνα για την θέση και την συμμετοχή των γυναικών στην απασχόληση η οποία σταδιακά έγινε όλο και μεγαλύτερη.

Όσον αφορά την ηλικία των απασχολούμενων στον πίνακα 4 θα δούμε στοιχεία για βασικές ηλικιακές κατηγορίες και την πορεία τους μέσα στην δεκαετία

Πίνακας 4. Ηλικία απασχολούμενων 2000 - 2009

Έτος	Ηλικία 15 - 19	Ηλικία 20 - 24	Ηλικία 25 - 29	Ηλικία 30 - 44	Ηλικία 45 -64	Ηλικία 65+
2000	71.700	328.800	537.500	1.714.500	1.343.600	92.400
2001	59.300	327.100	556.900	1.791.500	1.379.200	88.100
2002	53.600	326.700	566.600	1.817.200	1.411.300	89.400
2003	46.600	328.600	579.500	1.848.900	1.475.400	94.300
2004	49.500	322.300	579.700	1.893.900	1.464.700	79.400
2005	42.700	294.900	586.400	1.923.200	1.513.400	82.900
2006	42.300	275.800	598.600	1.959.500	1.564.100	87.200
2007	43.000	264.600	591.100	1.983.400	1.594.100	87.800
2008	38.600	253.800	589.100	2.013.900	1.627.400	87.600
2009	35.500	240.200	572.900	1.994.200	1.626.400	86.800

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ / έρευνα εργατικού δυναμικού 1981 -2019

Αυτό που παρατηρούμε για την ηλικία των απασχολούμενων την δεκαετία 2000 – 2009, στον πίνακα 4 είναι η σαφής μείωση των απασχολούμενων στην νεαρή ηλικία των 15 έως 19 κάτι που μας δείχνει την στροφή των νεαρών ατόμων προς την ολοκλήρωση της βασικής τους εκπαίδευσης αλλά και την συνέχεια της μετέπειτα, μέσα σε μία δεκαετία φθάσαμε στην μείωση σχεδόν 50% των νεαρών απασχολούμενων. Επίσης και στην ηλικιακή ομάδα 20 – 24 έχουμε σταδιακή μείωση των απασχολούμενων μάλιστα αρκετά μεγάλη μείωση παρατηρείται το 2009 την χρονιά της οικονομικής κρίσης. Στις υπόλοιπες δύο κατηγορίες έχουμε αύξηση των απασχολούμενων και επηρεασμό τους κυρίως το 2009, βέβαια η ηλικιακή ομάδα 25 – 29 ξεκίνησε να μειώνεται από το 2007 σε ένα βαθμό ρόλο όμως σε αυτό παίζει και η μετάβαση ατόμων στην επόμενη ηλικιακή κατηγορία.

Απασχόληση και εκπαιδευτικό επίπεδο

Στον επόμενο πίνακα θα δούμε την εξέλιξη του εκπαιδευτικού επιπέδου των απασχολούμενων κατά την δεκαετία που εξετάζουμε.

Πίνακας 5. Εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούμενων 2000 - 2009

Έτος	Καθόλου ή λίγες τάξεις δημοτικού	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Κατώτατη δευτεροβάθμια (γυμνάσιο)	Ανώτερη δευτεροβάθμια (λύκειο)	Πτυχίο ΑΕΙ / ΤΕΙ
2000	101.300	1.202.600	448.000	1.501.300	812.100
2001	80.500	1.218.700	467.300	1.557.800	852.400
2002	77.100	1.180.300	472.700	1.604.000	901.700
2003	75.900	1.162.300	470.100	1.685.300	925.700
2004	76.700	984.900	486.800	1.750.100	1.007.300
2005	54.200	966.500	505.300	1.828.000	1.025.900
2006	50.100	928.600	496.900	1.878.400	1.096.300
2007	46.700	891.900	520.000	1.904.800	1.110.600
2008	41.300	875.900	511.400	1.933.800	1.148.100
2009	40.400	854.500	513.100	1.903.000	1.136.400

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Στον πίνακα παρατηρούμε την σταδιακή μείωση των απασχολούμενων με καθόλου εκπαίδευση ή λίγες τάξεις δημοτικού φθάνοντας μέσα σε μία σε μία δεκαετία την μείωση τους σε ποσοστό μεγαλύτερο του πενήντα τοις εκατό. Η μείωση οφείλεται και στην σταδιακή συνταξιοδότηση ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας που λόγω των συνθηκών τα παλαιότερα έτη δεν είχαν εκπαιδευτεί καθόλου. Επίσης βλέπουμε και την μείωση των απασχολούμενων με επίπεδο εκπαίδευσης την πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όσον αφορά την δευτεροβάθμια εκπαίδευση είτε σε κατώτερο είτε σε ανώτερο επίπεδο βλέπουμε μια γενικότερη αύξηση των απασχολούμενων, εξαίρεση αποτελεί το 2009 όπου οι απασχολούμενοι ανώτατης δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης μειώθηκαν σε αρκετά μεγάλο αριθμό (-30.800). Σαφής είναι και η εικόνα των απασχολούμενων με πτυχίο ΑΕΙ / ΤΕΙ οι οποίοι σταδιακά αυξάνονταν με μεγαλύτερη αύξηση τα έτη 2004 και 2006. Για το 2009

βλέπουμε ότι επηρέασε και τους πτυχιούχους ΑΕΙ / ΤΕΙ καθώς η συμμετοχή τους στους απασχολούμενους μειώθηκε σε μεγάλο βαθμό (-11.700) κάτι το οποίο έρχεται ως αποτέλεσμα της μεγαλύτερης μείωσης του συνόλου των απασχολούμενων για την δεκαετία που συνέβη το 2009 (-54.500).

Εργασιακές σχέσεις και παρεμβάσεις κράτους

Παρακάτω θα δούμε την πορεία του κατώτατου μισθού για την δεκαετία 2000 - 2009 με βάση την εθνική συλλογική σύμβαση αλλά και τις παρεμβάσεις του κράτους όσον αφορά την απασχόληση και την εξέλιξη της.

Πίνακας 6. Εξέλιξη βασικού μισθού 2000 - 2009

Έτος	Ελάχιστος μισθός	Ποσοστιαία αύξηση
2000	542,7	-
2001	543,6	0,17%
2002	571,7	5,17%
2003	606,5	6,09%
2004	630,8	4,01%
2005	667,7	5,85%
2006	709,7	6,29%
2007	730,3	2,90%
2008	794,0	8,72%
2009	817,8	3,12%

Πηγή IN.EM.Y – ΓΕΕΕ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 6 ο ελάχιστος μισθός στην Ελλάδα την δεκαετία 2000 – 2009 ήταν συνεχώς αυξανόμενος με μεγαλύτερη αύξηση το έτος 2008 κατά 8,72% και ακολουθούν τα έτη 2006 με αύξηση 6,29% και 2003 με αύξηση 6,09%. Ενώ η μέση αύξηση για την δεκαετία ήταν 4,70%. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι οι μισθολογικές

απολαβές χωρίζονται σε δύο βασικές ηλικιακές κατηγορίες, σε νέους έως 25 ετών και σε εργαζόμενους άνω των 25 ετών, οι απολαβές της πρώτης κατηγορίας είναι ελαφρώς μειωμένες σε σχέση με την δεύτερη κατηγορία. Όπως βλέπουμε και οι μισθολογικές εξελίξεις ακολούθησαν την γενικότερη ανάπτυξη της απασχόλησης κατά αυτήν την δεκαετία.

Με τα εθνικά σχέδια δράσης για την απασχόληση (2001 – 2007) το κράτος έθετε τους στόχους και τις ενέργειες για την ανάπτυξη της απασχόλησης για κάθε χρονιά, περιλαμβάνουν δράσεις και προγράμματα προς υλοποίηση με σκοπό την επίτευξη μακροπρόθεσμων στόχων.

Από μεριάς κράτους για την προώθηση της απασχόλησης μέσα στην δεκαετία 2000 – 2009 υπογράφηκαν νόμοι όπως ο νόμος 2874/2000 όπου περιελάμβανε διατάξεις για περιφερειακά σχέδια δράσης για την απασχόληση, συμβούλιο εμπειρογνομόνων για την απασχόληση και την ασφάλιση, σύσταση ειδικών υπηρεσιών, κατάργηση υπερεργασιακής απασχόλησης και αμοιβή υπερωριακής απασχόλησης, επίσης περιελάμβανε διατάξεις για την μείωση των ασφαλιστικών εισφορών, την προσαύξηση αμοιβής των μερικώς απασχολούμενων, κίνητρα επανένταξης για μακροχρόνια άνεργους και άλλες διατάξεις γενικότερης λειτουργίας της απασχόλησης (E-nomothesia)

Επίσης το 2003 με το νόμο 3144/2003 με περιεχόμενο τον κοινωνικό διάλογο για την προώθηση της απασχόλησης και την κοινωνική προστασία ο οποίος εκτός άλλων περιελάμβανε διατάξεις για την σύσταση εθνικής επιτροπής απασχόλησης και εθνική επιτροπή κοινωνικής προστασίας, αναδιάρθρωση υπηρεσιών για την βελτίωση τους, επίσης διατάξεις για την προστασία των ανήλικων εργαζομένων και άλλες. (E-nomothesia)

Το ίδιο έτος με τον νόμο 3174/2003 και περιεχόμενο την μερική απασχόληση και τις υπηρεσίες κοινωνικού χαρακτήρα προωθούνται διατάξεις για την διευθέτηση των συμβάσεων μερικής απασχόλησης, για την προώθηση της απασχόλησης ατόμων με ειδικές ανάγκες και άλλες διατάξεις κοινωνικού χαρακτήρα. (E-nomothesia)

Τέλος με τον νόμο 3385/2005 και περιεχόμενο ρυθμίσεων για την προώθηση της απασχόλησης και την κοινωνική συνοχή το κράτος ενέκρινε διατάξεις που αφορούν την ρύθμιση χρονικών ορίων εργασίας, όπως είναι η αμοιβή της υπερεργασίας με βάση το

ημερομίσθιο προσαυξημένο κατά 25%, αλλά και την γενική ρύθμιση των χρονικών ορίων της εργασίας. (E-nomothesia)

Η σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής ένωσης

Παρακάτω θα δούμε ενδεικτικά την εξέλιξη της απασχόλησης στην Ελλάδα σε σχέση με άλλες χώρες της ΕΕ, συγκεκριμένα θα δούμε την εξέλιξη της απασχόλησης ως συνολικό ποσοστό για ηλικίες από 15 έως 64 ετών και για διάστημα από το 2000 έως το 2009.

Πίνακας 7. Ποσοστό απασχόλησης χωρών της ΕΕ 2000- 2009

Έτος	Ελλάδα	Πορτογαλία	Ισπανία	Ιρλανδία	Ιταλία
2000	56,5%	68,4%	56,3%	65,2%	53,7%
2001	56,3%	69,0%	57,8%	65,8%	54,8%
2002	57,5%	68,8%	59,5%	65,5%	55,5%
2003	58,7%	68,1%	59,8%	65,5%	56,1%
2004	59,4%	67,8%	61,1%	66,3%	57,6%
2005	60,1%	67,5%	63,3%	67,6%	57,6%
2006	61,0%	67,9%	64,8%	68,7%	58,4%
2007	61,4%	67,8%	65,6%	69,2%	58,7%
2008	61,9%	68,2%	64,3%	67,6%	58,7%
2009	61,2%	66,3%	59,8%	61,8%	57,5%

Πηγή Eurostat

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα η απασχόληση στην Ελλάδα την περίοδο αυτή ήταν σταδιακά αυξανόμενη όπως και των υπόλοιπων χωρών της σύγκρισης, τα πρώτα έτη από το 2000 έως το 2003 όπου και μπορούμε να συγκρίνουμε τα ποσοστά με την Ισπανία και την Ιταλία όπου ήταν παρόμοια, από το 2004 και έπειτα η σύγκριση μπορεί να γίνει μόνο με την Ιταλία καθώς τα ποσοστά απασχόλησης της Ισπανίας ξεπέρασαν τα Ελληνικά. Βέβαια αυτό που μπορούμε να δούμε είναι ότι η διαφορά στην απασχόληση από άλλες χώρες ήταν υψηλή, όπως το 2002 όπου σε σύγκριση με την Πορτογαλία η διαφορά ήταν μεγαλύτερη των 8 μονάδων. Επίσης τα ποσοστά της Ελλάδας καθ όλη αυτή την περίοδο παρέμειναν κάτω από αυτά του μέσου όρου όλων των χωρών της ΕΕ ακόμα και κατά το

έτος 2008 όπου καταγράφηκε το υψηλότερο ποσοστό απασχόλησης για την χώρα μας (61,9) σε σύγκριση με τις υπόλοιπες χώρες ήταν από μικρότερα που καταγράφηκαν. Τέλος όλες οι χώρες από το 2009 και μετά ακολουθώντας την έναρξη της οικονομικής κρίσης αρχίζουν την πτώση στα ποσοστά απασχόλησης τους. (Eurostat)

2.2 Η δεκαετία 2010-2019

Από το 2009 και έπειτα η Ελλάδα θα βρεθεί στο επίκεντρο μίας διεθνούς οικονομικής κρίσης η οποία θα επηρεάσει σε τεράστιο βαθμό την χώρα, η Ελλάδα μη μπορώντας πλέον να διαχειριστεί το δημόσιο χρέος το οποίο έφτασε τα 298.6 δις Ευρώ αδυνατεί πλέον και να δανειστεί με χαμηλό επιτόκιο με αποτέλεσμα την μη εύρεση των απαραίτητων πόρων για την χρηματοδότηση των κατάλληλων μέτρων που θα επέτρεπαν την οικονομική εξυγίανση της χώρας. (Wikipedia)

Ως αποτέλεσμα αυτής της κρίσης ήταν οι κοινωνικές επιπτώσεις με αύξηση της ανεργίας, αύξηση των τιμών, του κόστους ζωής και γενικά μείωση του εισοδήματος των πολιτών. Ένας μεγάλος αριθμός πολιτών μέσα σε αυτά τα χρόνια ωθείται προς την μετανάστευση για την εύρεση καλύτερων συνθηκών εργασίας. Αποκορύφωμα της οικονομικής κρίσης αποτέλεσε η ένταξη της χώρας στο Διεθνές Νομισματικό Ταμείο (ΔΝΤ) το 2010, το ΔΝΤ σαν οργανισμός είχε ως σκοπό μαζί με την Ευρωπαϊκή επιτροπή και την ευρωπαϊκή κεντρική τράπεζα να βοηθήσουν οικονομικά την χώρα για την βιωσιμότητα της υπό τον όρο όμως την άμεση εφαρμογή μέτρων για την εξυγίανση της οικονομίας της. Αυτά τα μέτρα στην ουσία αποτελούσαν μνημόνια συνεργασίας και εφαρμόστηκαν ως μέτρα λιτότητας προς τους πολίτες με την μείωση του κατώτατου μισθού, αλλαγές στην απασχόληση με την απορύθμιση της, μείωση συντάξεων, ακόμα και στην πλήρη κατάργηση παροχών όπως τα δώρα Χριστουγέννων και Πάσχα στους συνταξιούχους. (Wikipedia)

Όσον αφορά την απασχόληση στον πίνακα 8 θα δούμε την πορεία των απασχολούμενων μέσα σε αυτά τα χρόνια

Πίνακας 8. Αριθμός απασχολούμενων 2009 - 2019

Έτος	Αριθμός απασχολούμενων	Διαφορά
------	------------------------	---------

2009	4.556.000	-54.500
2010	4.389.800	-166.200
2011	4.054.300	-335.000
2012	3.695.000	-359.300
2013	3.513.200	-181.800
2014	3.536.200	+23.000
2015	3.610.700	+74.500
2016	3.673.600	+62.900
2017	3.752.700	+79.100
2018	3.828.000	+75.300
2019	3.911.000	+83.000

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ / επεξεργασία έρευνας εργατικού δυναμικού – απασχολούμενοι 1981-2020

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 8 ο αριθμός των απασχολούμενων στην χώρα από την έναρξη της οικονομικής κρίσης (2009) και για πέντε συνεχόμενα έτη συνεχώς μειωνόταν (2013) με μεγαλύτερες μειώσεις το 2012 και το 2011 με 359.300 και 335.000 απασχολούμενους αντίστοιχα. Μέσα σε αυτά τα πέντε έτη η συνολική απώλεια των απασχολούμενων όπως βλέπουμε έφτασε στο να ξεπεράσει το τεράστιο νούμερο του ενός εκατομμυρίου απασχολούμενων δείγμα της μεγάλης πλήξης της οικονομικής κρίσης στην απασχόληση. Από το 2014 και έπειτα παρατηρούμε μία μικρή αύξηση των απασχολούμενων με μεγαλύτερη το 2019 με 83.000 και το 2017 με 79.100, αυτή η αύξηση οφείλεται κυρίως σε προγράμματα απασχολούμενων του ΟΑΕΔ και στην αύξηση των μερικώς απασχολούμενων και όχι στην πραγματική αύξηση της πλήρους απασχόλησης. Είναι χαρακτηριστικό να αναφέρουμε ότι το 2019 με 3.911.000 απασχολούμενους είναι καλύτερο μόνο από το 1997 όπου οι απασχολούμενοι ήταν 3.854.100 δηλαδή παρά την αύξηση των απασχολούμενων τα τελευταία έτη (2014-2019) η σύγκριση μπορεί να γίνει με είκοσι και πλέον χρόνια πίσω. (ΕΛΣΤΑΤ)

Στον επόμενο πίνακα θα παρακολουθήσουμε την διάρθρωση των απασχολούμενων σε πλήρως και μερικώς και το πώς κινήθηκαν ξεχωριστά μέσα στα έτη.

Πίνακας 9. Αριθμός πλήρως και μερικώς απασχολούμενων 2009 - 2019

Έτος	Αριθμός πλήρως απασχολούμενων	Διαφορά	Αριθμός μερικώς απασχολούμενων	Διαφορά
2009	4.277.100	-1,65%	278.900	+6,69%
2010	4.103.400	-4,06%	286.400	+2,69%
2011	3.775.600	-7,99%	278.700	-2,68%
2012	3.405.200	-9,81%	289.700	+3,96%
2013	3.213.900	-5,62%	299.300	+3,29%
2014	3.200.600	-0,42%	335.700	+12,16%
2015	3.267.400	+2,09%	343.200	+2,26%
2016	3.310.500	+1,32%	363.100	+5,77%
2017	3.383.400	+2,20%	369.200	+1,71%
2018	3.375.500	+2,72%	352.500	-4,53%
2019	3.550.400	+2,16%	360.600	+2,30%

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 9 από το 2009 έως το 2014 ο αριθμός των πλήρως απασχολούμενων επηρεάστηκε σημαντικά με συνεχόμενη μείωση, μεγαλύτερη ποσοστιαία ήταν το 2012 όπου η μείωση έφτασε σχεδόν το δέκα τοις εκατό (-9,81%) και ακολούθησε το 2011 με μείωση 7,99%. Από το 2015 έως το 2019 παρατηρείται μία μικρή αύξηση με μεγαλύτερη το 2018 με 2,72% ωστόσο η μέση αύξηση αυτών των ετών κυμάνθηκε στο 2,10%. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η εξέλιξη των μερικώς απασχολούμενων για αυτή την περίοδο καθώς όπως παρατηρούμε με εξαίρεση δύο αρνητικά έτη τα υπόλοιπα υπήρξε αύξηση, μεγαλύτερη υπήρξε το 2014 όπου έφτασε το 12,16% και ακολούθησαν το 2009 με 6,69% και το 2016 με 5,77%. Βλέπουμε ότι μόλις

μία χρονιά, το 2011, υπήρξε ταύτιση στην μείωση και των δύο ομάδων απασχολούμενων με αποτέλεσμα η εξέλιξη για τους μερικώς απασχολούμενων για τα έτη 2009 - 2019 να είναι γενικώς θετική, βέβαια η αύξηση των μερικώς απασχολούμενων σε μεγάλο βαθμό δεν προήλθε από επιλογή των εργαζομένων για μερική απασχόληση ή δημιουργία νέων θέσεων μερικής απασχόλησης αλλά στο ότι πολλοί εργαζόμενοι πλήρους απασχόλησης μετατράπηκαν σε μερικώς απασχολούμενους ως συνέπεια της οικονομικής κρίσης.

Ηλικία και φύλο στην απασχόληση

Όπως για την περίοδο 2000 – 2009 αντίστοιχα και για την περίοδο 2009 – 2019 θα δούμε την εξέλιξη της απασχόλησης σε σχέση με το φύλο και την ηλικία, ποιες ηλικιακές ομάδες επηρεάστηκαν περισσότερο από την οικονομική κρίση και ποιο φύλο. Ξεκινώντας από την συμμετοχή των δύο φύλων στην απασχόληση στον πίνακα 10 βλέπουμε την συμμετοχή αντρών και γυναικών.

Πίνακας 10. Αριθμός απασχολούμενων αντρών / γυναικών 2009 - 2019

Έτος	Άντρες απασχολούμενοι	Μεταβολή	Γυναικεία απασχόληση	Μεταβολή
2009	2.722.400	-2,31%	1.833.600	+0,54%
2010	2.606.000	-4,28%	1.789.200	-2,42%
2011	2.390.300	-8,28%	1.664.100	-6,99%
2012	2.168.300	-9,29%	1.526.700	-8,26%
2013	2.065.300	-4,75%	1.447.900	-5,26%
2014	2.056.100	-0,45%	1.480.200	+2,23%
2015	2.086.400	+1,47%	1.524.300	+2,98%
2016	2.129.300	+2,06%	1.544.300	+1,31%
2017	2.180.700	+2,41%	1.571.900	+1,79%
2018	2.238.200	+2,64%	1.589.800	+1,14%

2019	2.266.300	+1,26%	1.644.700	+3,45%
------	-----------	--------	-----------	--------

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα η απασχόληση των αντρών ξεκίνησε να επηρεάζεται αρνητικά από το 2009 έως το 2014 όπου και μειωνόταν συνεχώς με μεγαλύτερη μείωση το 2012 με μείωση 9,29% και το 2011 με μείωση 8,28%. Από το 2015 ξεκίνησε μία μικρή άνοδος μέχρι το 2019 με μέση άνοδο για τα πέντε αυτά έτη σχεδόν 2% (1,97). Αντίθετα αυτό που παρατηρούμε για την γυναικεία απασχόληση είναι ότι ξεκίνησε να επηρεάζεται ένα χρόνο αργότερα (2010) σε σχέση με τους άντρες (2009) συνεχίζοντας την πορεία ανόδου από τα προηγούμενα έτη. Από το 2010 έως το 2013 επηρεάστηκε και αυτή με μείωση με μεγαλύτερη το 2012 με 8,26%, βέβαια η μείωση στην γυναικεία απασχόληση ήταν γενικώς μικρότερη σε σχέση με την απασχόληση των αντρών με εξαίρεση το 2013 όπου η μείωση των γυναικών (-5,26%) ήταν μεγαλύτερη από αυτή των αντρών (-4,75%). Όσον αφορά την μετέπειτα άνοδο βλέπουμε ότι η γυναικεία απασχόληση ξεκίνησε να αυξάνεται το 2014 δηλαδή ένα χρόνο νωρίτερα από την αντρική (2015), ενώ τέλος αν συγκρίνουμε την μέση άνοδο για τα έτη 2015 – 2019 για τα δύο φύλα θα δούμε ότι ενώ των αντρών ήταν 1,97% αυτή των γυναικών ήταν μεγαλύτερη με 2,13% ένα ακόμα δείγμα της αύξησης της συμμετοχής των γυναικών στην απασχόληση η οποία μετά την κάμψη της οικονομικής κρίσης συνεχίστηκε.

Επόμενο κομμάτι ανάλυσης για την περίοδο 2009 – 2019 είναι αυτό των ηλικιακών ομάδων που επηρεάστηκαν σε σχέση με την απασχόληση.

Πίνακας 11. Ηλικία απασχολούμενων 2009 - 2019

Έτος	Ηλικία 15 -19	Ηλικία 20 - 24	Ηλικία 25 - 29	Ηλικία 30 – 44	Ηλικία 45 - 64	Ηλικία 65+
2009	35.500	240.200	572.900	1.994.200	1.626.400	86.800
2010	26.700	210.800	520.700	1.934.200	1.614.000	83.400
2011	18.500	166.800	440.400	1.815.400	1.537.800	75.300
2012	15.900	131.200	375.000	1.666.500	1.447.500	58.900

2013	12.200	119.300	321.700	1.590.000	1.416.000	54.200
2014	14.100	131.500	323.600	1.586.900	1.423.400	56.700
2015	11.600	128.500	335.100	1.607.300	1.465.500	62.700
2016	13.000	124.800	337.100	1.613.200	1.522.200	63.300
2017	14.700	134.100	328.300	1.614.400	1.591.800	70.000
2018	13.700	132.200	337.900	1.610.400	1.656.900	77.000
2019	13.700	137.700	351.300	1.588.200	1.733.700	86.400

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Πίνακας 12. Μεταβολή στην ηλικία 2009 - 2019

Έτος	Μεταβολή 15 - 19	Μεταβολή 20 - 24	Μεταβολή 25 -29	Μεταβολή 30 - 44	Μεταβολή 45 - 64	Μεταβολή 65+
2009	-8,03%	-5,36%	-2,75%	-0,98%	-0,06%	-0,91%
2010	-24,79%	-12,24%	-9,11%	-3,01%	-0,76%	-3,92%
2011	-30,71%	-20,87%	-15,42%	-6,14%	-4,72%	-9,71%
2012	-14,05%	-21,34%	-14,87%	-8,20%	-5,87%	-21,78%
2013	-23,27%	-9,07%	-14,21%	-4,59%	-2,18%	-7,98%
2014	-15,57%	10,23%	0,59%	-0,19%	0,52%	4,61%
2015	-17,73%	-2,28%	3,55%	1,29%	2,96%	10,58%
2016	12,07%	-2,88%	0,60%	0,37%	3,87%	0,96%
2017	13,08%	7,45%	-2,61%	0,07%	4,57%	10,58%
2018	-6,80%	-1,42%	2,92%	-0,25%	4,09%	10,00%
2019	0,00%	4,16%	3,97%	-1,38%	4,64%	12,21%

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ / επεξεργασία έρευνας εργατικού δυναμικού 1981-2019

Όπως παρατηρούμε στους πίνακες 11 και 12 την περίοδο 2009 – 2019 και την οικονομική κρίση επηρεάστηκαν όλες οι ηλικιακές ομάδες, για την ηλικιακή ομάδα 15 -19 όπου μπορούμε να πούμε ότι η μείωση στην απασχόληση προέρχεται και λόγω της βελτίωσης του εκπαιδευτικού επιπέδου και της ολοκλήρωσης της υποχρεωτικής εκπαίδευσης παρατηρούμε μεγάλη μείωση όλα σχεδόν τα χρόνια με μεγαλύτερη το 2011 με μείωση 30,71%, εξαίρεση αποτελούν τα έτη 2016 και 2017 όπου είχαμε σημαντική αύξηση με 12,07% και 12,08 αντίστοιχα χαρακτηριστικό είναι να αναφέρουμε ότι σε αυτήν την ηλικιακή ομάδα είχε να παρατηρηθεί αύξηση απασχολούμενων από το 2007 (πίνακας 4).

Για την ηλικιακή ομάδα 20 – 24 παρατηρούμε αρκετά μεγάλη μείωση απασχολούμενων για πέντε συνεχόμενα έτη, από το 2009 έως το 2013 με μεγαλύτερη το 2012 με 21,37% και ακολουθεί το 2011 με 20,87%. Από το 2014 έως το 2019 βλέπουμε ότι δεν υπήρξε σταθερή πορεία αλλά είχαμε και άνοδο αλλά και πτώση στους απασχολούμενους 20 - 24. Επίσης για την ηλικιακή ομάδα 25 – 29 παρατηρείται μείωση για πέντε συνεχόμενα έτη, 2009 – 2013, με μεγαλύτερη το 2011 με 15,42% ενώ από το 2014 έως το 2019 έχουμε αύξηση με μία ενδιάμεση μείωση το 2017 κατά 2,61%.

Στην ηλικιακή ομάδα 30 – 44 υπήρξε συνεχόμενη μείωση για έξι έτη από το 2009 έως και το 2014 με μεγαλύτερη μείωση το 2012 με 8,20% , για τα επόμενα τρία έτη είχαμε μία μικρή αύξηση ενώ και πάλι το 2018 και το 2019 είχαμε μείωση ένα ακόμα δείγμα αστάθειας. Τέλος στην ηλικιακή ομάδα 45 – 64 είχαμε και εκεί μία πενταετή συνεχή μείωση από το 2009 έως και το 2013 με μεγαλύτερη μείωση το 2012 με 5,87% αλλά από εκεί και πέρα από 2014 έως 2019 έχουμε αύξηση απασχόλησης σε αυτή την ηλικιακή ομάδα.

Τέλος στην μεγαλύτερη ηλικιακή κατηγορία αυτή των 65+ για τα έτη 2009 έως και 2013 είχαμε και εδώ συνεχή μείωση με μεγαλύτερη το 2012 με 21,78% ενώ έπειτα από το 2014 έως το 2019 είχαμε αύξηση και μάλιστα υψηλή με μεγαλύτερη το 2019 με 12,21%, οι μειώσεις στην απασχόληση σε αυτή την ηλικιακή κατηγορία μπορεί να εξηγηθεί και λόγω της συνταξιοδότησης.

Συμπερασματικά και συγκρίνοντας τις ηλικιακές ομάδες αυτό που μπορούμε να πούμε είναι ότι σε μεγαλύτερο βαθμό την περίοδο 2009 – 2019, με εξαίρεση την ηλικιακή ομάδα 15 - 19 όπου εκεί η μείωση θα λέγαμε πως είναι εύλογη και επιθυμητή , επηρεάστηκαν οι μικρότερες ηλικιακές ομάδες δηλαδή οι 20 – 24 και 25 – 29 όπου είχαμε μειώσεις

τριπλάσιες, τετραπλάσιες ακόμα και σχεδόν πενταπλάσιες από τις μεγαλύτερες ηλικίες, επίσης οι μεγαλύτερες ηλικίες εμφάνισαν σταθερότητα με συνεχόμενα έτη αύξησης σε αντίθεση με τις μικρότερες ηλικιακές ομάδες, βέβαια εκτός της σταθερότητας εμφάνισαν και μεγαλύτερα ποσοστά αύξησης αυτά τα δείγματα υποδουλώνουν και την αύξηση της μέσης ηλικίας των απασχολούμενων. Ένα ακόμη συμπέρασμα προς αυτή την κατεύθυνση είναι ότι οι απασχολούμενοι των 65+ έχουν αυξηθεί το 2019 (86.400) σε επίπεδο σχεδόν ίδιο με αυτό του 2009 (86.800) δηλαδή 11 χρόνια πριν δείγμα της παράτασης του εργασιακού χρόνου. Τέλος σημαντική παρατήρηση αποτελεί το γεγονός ότι ενώ έχουμε έτη όπου υπάρχει μείωση από κοινού για όλες τις σημαντικές ηλικιακές ομάδες δηλαδή 20 – 24, 25 - 29, 30 – 44 και 45 – 64, για να βρούμε ένα αντίστοιχο έτος αλλά με αύξηση πρέπει να πάμε πίσω στο 2003 ένα ακόμα δείγμα του πως επηρεάστηκε η απασχόληση την περίοδο 2009 -2019. (πηγη ΕΣΥΕ)

Απασχόληση και εκπαιδευτικό επίπεδο

Όπως είδαμε την προηγούμενη δεκαετία σταδιακά το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων βελτιώθηκε σημαντικά, στον επόμενο πίνακα θα δούμε την εξέλιξη του εκπαιδευτικού επιπέδου και κατά πόσο αυτό επηρεάστηκε από την οικονομική κρίση της δεύτερης αυτής περιόδου έρευνας.

Πίνακας 13. Εκπαιδευτικό επίπεδο απασχολούμενων 2009 - 2019

Έτος	Καθόλου ή λίγες τάξεις δημοτικού	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Κατώτερη δευτεροβάθμια (γυμνάσιο)	Ανώτερη δευτεροβάθμια (λύκειο)	Πτυχίο ΑΕΙ / ΤΕΙ	Μεταπτυχιακό
2009	40.400	859.500	513.100	1.903.000	1.136.400	103.500
2010	40.800	795.100	479.500	1.828.500	1.137.500	108.400
2011	31.900	673.700	434.100	1.688.400	1.108.500	117.700
2012	21.300	559.500	384.300	1.545.300	1.046.400	138.200
2013	19.500	506.100	341.600	1.473.000	1.042.300	130.800

2014	20.700	482.600	347.300	1.501.200	1.035.600	148.800
2015	17.600	449.100	353.000	1.570.500	1.085.300	135.200
2016	14.900	412.900	343.000	1.615.900	1.120.100	166.800
2017	14.600	388.200	348.900	1.661.400	1.158.100	181.500
2018	12.000	386.200	336.500	1.691.600	1.185.400	216.400
2019	12.900	376.100	341.500	1.744.500	1.199.100	236.900

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 13 το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων στην χώρα έχει σταδιακά βελτιωθεί, αναλυτικότερα και ξεκινώντας από τους απασχολούμενους του κατώτερου μορφωτικού επιπέδου δηλαδή είτε καθόλου είτε κάποιων τάξεων του δημοτικού βλέπουμε συνεχή πτώση φτάνοντας η διαφορά μεταξύ 2009 και 2019 να είναι τριπλάσια. Επίσης στους απασχολούμενους της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης βλέπουμε και εδώ συνεχή πτώση με διαφορά από το 2009 στο 2019 μεγαλύτερη του μισού (859.500 έναντι 376.100). Συνεχίζοντας στην κατώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση και εδώ παρατηρούμε γενική μείωση με εξαίρεση δύο έτη όπου είχαμε αύξηση, το 2014 με επιπλέον 5.700 απασχολούμενους και το 2015 με επιπλέον 6.300 απασχολούμενους νούμερα όμως τα οποία δεν ξεπερνούσαν παλαιότερα έτη, από εκεί και έπειτα συνεχίστηκε η μείωση φθάνοντας η διαφορά 2009 – 2019 να είναι μεγαλύτερη του 30%. Όσον αφορά την ανώτερη δευτεροβάθμια εκπαίδευση χωρίζεται σε δύο περιόδους από το 2009 έως και το 2013 είχαμε μείωση απασχολούμενων που έφτασε το 22,60% ενώ από το 2014 έως και το 2019 επανήλθαμε στην σταδιακή αύξηση με την διαφορά να φθάνει στο σχεδόν είκοσι τοις εκατό (18,43%). Στο κομμάτι των απασχολούμενων πτυχιούχων ΑΕΙ / ΤΕΙ παρατηρούμε μία αστάθεια μεταξύ των ετών 2011 έως 2014 όπου τα τέσσερα αυτά έτη είχαμε συνεχή μείωση με μεγαλύτερη το 2012 κατά 5,60% κάτι το οποίο δικαιολογείται καθώς όπως είδαμε και σε προηγούμενο υποκεφάλαιο η οικονομική κρίση επηρέασε σε μεγάλο βαθμό την απασχόληση των μικρότερων ηλικιών. Από το 2015 και έπειτα οι πτυχιούχοι ΑΕΙ / ΤΕΙ επανήλθαν στην αυξητική πορεία φθάνοντας το 2019 τους 1.199.100 το μεγαλύτερο όλων των ετών. Το πιο αξιοσημείωτο δείγμα της βελτίωσης του εκπαιδευτικού επιπέδου των απασχολούμενων στην χώρα τα τελευταία έτη είναι αυτών με μεταπτυχιακές

σπουδές όπου μεταξύ 2009 – 2019 έχουμε συνεχή αύξηση φθάνοντας η διαφορά από το ένα έτος στο άλλο να ξεπερνά το διπλάσιο, το 2009 με 103.500 ενώ το 2019 είχαμε 236.900, βέβαια και σε αυτήν την κατηγορία απασχολούμενων δεν λείπει η μείωση κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης καθώς το 2013 και το 2015 σημειώθηκε πτώση απασχολούμενων με μεταπτυχιακές σπουδές μάλιστα η πτώση του 2013 ήταν η πρώτη έπειτα από πολλά έτη (πηγή ΕΣΥΕ)

Εργασιακές σχέσεις και παρεμβάσεις κράτους

Όπως και για την προηγούμενη περίοδο έρευνας έτσι και την περίοδο 2009 – 2019 θα παρακολουθήσουμε την πορεία του κατώτατου μισθού στην Ελλάδα και πως η οικονομική κρίση της περιόδου επηρέασε τις εργασιακές σχέσεις.

Πίνακας 14. Εξέλιξη βασικού μισθού 2009 - 2019

Έτος	Μισθός (12 καταβολές)	Διαφορά
2009	817,8	3%
2010	862,8	5.50%
2011	862,8	0%
2012	876,6	1.60%
2013	683,8	-21.99%
2014	683,8	0%
2015	683,8	0%
2016	683,8	0%
2017	683,8	0%
2018	683,8	0%
2019	758,3	10.89%

Πηγή IN.EMY / wikipedia

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα ο κατώτατος μισθός συνέχισε την ανοδική του πορεία από τα προηγούμενα έτη (2000 – 2009) και αυξανόταν έως και το 2012 όπου ανέβηκε

στα 876,62 ευρώ για 12 καταβολές, τα προηγούμενα δύο έτη (2010 – 20211) είχε μείνει σταθερός. Από το 2013 και έπειτα έχουμε την μεγάλη επιρροή της οικονομικής κρίσης καθώς ο κατώτατος μισθός το 2013 πέφτει στα 683,76€ μία μεγάλη μείωση που έφτασε σχεδόν το 22% και από τότε παρέμεινε σταθερός χωρίς αλλαγή για έξι χρόνια έως το 2019 όπου είχαμε αύξηση στα 758,3€, αύξηση σχεδόν 11% ωστόσο συγκρίνοντας αυτή την άνοδο με τον μισθό προηγούμενων ετών παρατηρούμε ότι αποτελεί μικρότερο του 2008 (794€).

Κατά την περίοδο αυτή οι εργασιακές σχέσεις απορυθμίστηκαν καθώς με βάση τις συμφωνίες των κυβερνήσεων για ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας πάρθηκαν μέτρα που αφορούσαν την απασχόληση τα μισθολόγια και άλλα. Ήδη από το 2010 και την υπογραφή της πρώτης συμφωνίας (μνημόνιο) υπογράφηκαν νόμοι για την προώθηση της ευελιξίας στην εργασία όπως η τηλεργασία και η μερική απασχόληση, επίσης νόμοι για την μη αύξηση των κατώτερων μισθών για τουλάχιστον τρία έτη, ακόμα και προώθηση διατάξεων για την οριοθέτηση των μισθών χωρίς την ΕΓΣΣΕ, δυνατότητα μαζικών απολύσεων και χωρίς αιτιολογία. Αυτά είχαν ως αποτέλεσμα την μείωση της απασχόλησης, μετατροπή εργαζομένων πλήρους απασχόλησης σε μερική και αύξηση της ανεργίας. Επιπλέον το 2012 με τον νόμο 4052/2012 προωθήθηκαν διατάξεις για την μείωση αποζημιώσεων σε εργαζομένους, επίσης η εφαρμογή εξαήμερης εργασίας υπό προϋποθέσεις, κατάργηση ειδικών επιδομάτων του ΟΑΕΔ και την εφαρμογή ενός ενιαίου, προώθηση των ιδιωτικών εταιριών ευρέσεως εργασίας τα οποία θα αποτελούν τον διαμεσολαβητή υποψήφιου εργαζομένου και επιχειρήσεων για την πρόσληψη χωρίς όμως την παροχή προμήθειας προς τα γραφεία κάτι που όμως δεν έγινε καθώς υπήρχαν καταγγελίες για παρακρατήσεις από τα γραφεία εύρεσης εργασίας στον πρώτο μισθό των εργαζομένων ή προμήθεια ποσού. (να βαλω πηγη)

Επίσης με τον νόμο 4177/2013 προωθήθηκε η εργασία και τις Κυριακές από επιχειρήσεις που μέχρι πριν δεν είχαν το δικαίωμα. Με όλα τα παραπάνω είναι σαφές ότι γινόταν προσπάθεια για άνοιγμα τις αγορές εργασίας με σκοπό την βελτίωση της οικονομίας χωρίς όμως την προστασία των απασχολούμενων.

Επίσης την περίοδο αυτή προωθήθηκαν προγράμματα από τον ΟΑΕΔ για την απασχόληση κυρίως των νέων οι οποίοι είχαν επηρεαστεί περισσότερο, όπως το εθνικό σχέδιο δράσης για την απασχόληση των νέων το 2013 το οποίο περιείχε προγράμματα

όπως την επιταγή χορήγησης στην αγορά εργασίας για 45.000 νέους έως 29 ετών, την συνέχιση των επιδοτήσεων σε επιχειρήσεις για την πρόσληψη πτυχιούχων έως 35 ετών, την επιδότηση της επαγγελματικής κατάρτισης σε τομείς όπως ο αγροτικός και τέλος την προώθηση της απασχόλησης των γυναικών σε νέες επιχειρήσεις (News, 2013)

Ένα σημαντικό πεδίο στο οποίο θα πρέπει να αναφερθούμε για αυτή την δεύτερη δεκαετία έρευνας είναι αυτό της εξερχόμενης μεταναστευτικής ροής καθώς κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης μεγάλος αριθμός πολιτών οι οποίοι ήταν είτε απασχολούμενοι είτε ήταν άνεργοι και αναζητούσαν εργασία επέλεξαν λόγω των συνθηκών να μεταναστεύσουν σε άλλες χώρες κυρίως της κεντρικής Ευρώπης.

Πίνακας 15. Εξερχόμενη μετανάστευση 2009 - 2019

Έτος	Εξερχόμενη μετανάστευση
2009	43.686
2010	62.041
2011	92.404
2012	124.194
2013	117.094
2014	106.804
2015	109.351
2016	106.535
2017	103.327
2018	103.049
2019	95.020

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα η εξερχόμενη μετανάστευση αυξήθηκε την περίοδο 2009 έως 2012 με την μεγαλύτερη να είναι το 2012 με 124.194 πολίτες από εκεί και έπειτα ξεκίνησε η μείωση φθάνοντας το 2019 να είναι 95.020 πολίτες η οποία όμως

παραμένει υψηλότερη από προηγούμενα έτη. Αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι το μεγαλύτερο μέρος των πολιτών που μεταναστεύει είναι πτυχιούχοι (να βαλω πηγη)

Σύγκριση με χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης

Για να έχουμε μια πλήρη εικόνα της πορείας της απασχόλησης στην Ελλάδα κατά την περίοδο 2009 – 2019 θα κάνουμε μία σύγκριση με χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, στον πίνακα θα δούμε την πορεία της απασχόλησης ως σύνολο του ενεργού πληθυσμού ηλικίας 20 – 64 , και των δύο φύλων μαζί

Πίνακας 16. Ποσοστό απασχόλησης χωρών ΕΕ 2009 - 2019

	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Ελλάδα	65,6%	63,8%	59,6%	55%	52,9%	53,3%	54,9%	56,2%	57,8%	59,5%	61,2%
Πορτογαλία	71,1%	70,3%	68,8%	66,3%	65,4%	67,6%	69,1%	70,6%	73,4%	75,4%	76,1%
Ισπανία	64%	62,8%	62%	59,6%	58,6%	59,9%	62%	63,9%	65,5%	67%	68%
Σλοβενία	71,9%	70,3%	68,4%	68,3%	67,2%	67,7%	69,1%	70,1%	73,4%	75,4%	76,4%
Ιρλανδία	68%	65,5%	64,6%	64,5%	66,5%	68,1%	69,9%	71,4%	73%	74,1%	75,1%
Ιταλία	61,6%	61%	61%	60,9%	59,7%	59,9%	60,5%	61,6%	62,3%	63%	63,5%

Πηγή Eurostat

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα η Ελλάδα από την αρχή της κρίσης σταδιακά έφτασε να έχει τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης από τις υπόλοιπες χώρες της σύγκρισης φθάνοντας να πέσει στο 52,9% το 2013, επίσης τα ποσοστά του επηρεασμού στην Ελλάδα ήταν από τα μεγαλύτερα καθώς παρατηρούμε διαφορές από έτος σε έτος για την Ελλάδα έως και 4,6% (2012) ενώ οι υπόλοιπες χώρες είχαν μικρότερες μειώσεις, τέλος από το 2014 και έπειτα παρατηρούμε για όλες τις χώρες σταδιακή αύξηση της απασχόλησης ωστόσο στην Ελλάδα η απασχόληση το 2019 (61,2) σε ποσοστό δεν ξεπέρασε την αντίστοιχη του 2009 (65,6) ενώ αντίθετα στις υπόλοιπες χώρες ήταν υψηλότερη των αντίστοιχων του 2009, μάλιστα το 2015 η Ελλάδα με το ποσοστό απασχόλησης 54,9% κατέγραψε το μικρότερο ποσοστό απασχόλησης σε όλη την ευρωπαϊκή ένωση όπου ο μέσος όρος ήταν στο 70,1%. (Taxisheaven, 2016)

Τέλος όσον αφορά την ηλικία των απασχολούμενων όπως είδαμε σε προηγούμενο υποκεφάλαιο στην Ελλάδα αυξάνεται το ίδιο ισχύει και για άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης καθώς γενικά η απασχόληση των ατόμων 55 – 64 στην ΕΕ ήταν διαρκώς αυξανόμενη φθάνοντας το 2019 στο 59,1% ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των νέων απασχολούμενων στην ΕΕ ηλικίας 15 έως 24 ετών έφτασε στο 33,5%. (Eurostat)

Κεφάλαιο ΙΙΙ. Η εξέλιξη της απασχόλησης σε συγκεκριμένους τομείς

3.1 Τουρισμός

Ο τουρισμός ανέκαθεν αποτελούσε για την Ελλάδα ένα από τους σημαντικότερους τομείς στην οικονομία, η χώρα έχοντας το πλεονέκτημα της γεωγραφικής θέσης αλλά και λόγω του πολιτισμού της έχει την δυνατότητα να προσφέρει πολλών ειδών τουρισμό όπως θερινός με όλες τις εκδοχές του όπως χερσαίος ή κρουαζιέρα, καθαρά πολιτισμικός, θρησκευτικός, αγροτουρισμός και άλλα, αυτό κάνει την χώρα δυνατό ανταγωνιστή έναντι των υπόλοιπων χωρών. Με τον τουρισμό η Ελλάδα έχει την δυνατότητα να καλύψει απώλειες και να κινήσει και άλλους κλάδους της οικονομίας οι οποίοι συνδέονται άμεσα ή έμμεσα μαζί του όπως είναι οι μεταφορές, ο ξενοδοχειακός κλάδος, η εστίαση και άλλοι. Χαρακτηριστικό του πόσο συνδέεται ο τουρισμός και η απασχόληση σε αυτόν με άλλους κλάδους της ελληνικής οικονομίας είναι ότι όπως έχει δείξει μελέτη για κάθε 100 θέσεις άμεσης απασχόλησης στον τουρισμό υποστηρίζονται ακόμη 130 θέσεις στους υπόλοιπους κλάδους που αναφέραμε προηγουμένως. (IOBE ,2012)

Επίσης λόγω της μεγάλης διασποράς προορισμών με τουριστικό ενδιαφέρον εντός της χώρας δίνεται η δυνατότητα σε πολλές περιφέρειες της χώρας να διαμορφώσουν το εισόδημα τους μέσω του τουρισμού. Βέβαια θα πρέπει να τονίσουμε και την έντονη εποχικότητα που παρουσιάζει ο τουρισμός παρότι ως χώρα υπάρχει η δυνατότητα ακόμα και για χειμερινό τουρισμό, αυτό που κυριαρχεί είναι ο θερινός με το έντονο στοιχείο για ήλιο και θάλασσα.

Επιπλέον ο τουρισμός ακόμα και υπό συνθήκες οικονομικής κρίσης δεν μπορεί να επηρεαστεί όπως άλλοι τομείς της οικονομίας αντίθετα μπορεί να λειτουργήσει ευνοϊκά και να καλύψει και οικονομικές απώλειες αλλά και απώλειες σε θέσεις απασχόλησης από άλλους τομείς με αποτέλεσμα την μείωση της ανεργίας. (ΙΝΣΕΤΕ. 2018)

Με την πάροδο των ετών και με την σωστή και συνεχή διαφήμιση της χώρας για την προσέγγιση τουριστών οι αφίξεις και τα έσοδα αυξάνονται

Πίνακας 17. Αφίξεις και έσοδα από τουρισμό 2000 - 2008

Έτος	2000	2002	2004	2006	2008
Αφίξεις	12,4 εκ.	12,6 εκ.	11,7 εκ.	15,2 εκ.	15,9 εκ.
Έσοδα	10,1 δις	10,3 δις	10,4 δις	11,4 δις	11,6 δις

Πηγή ΣΕΤΕ

Πίνακας 18. Αφίξεις και έσοδα από τουρισμό 2010 - 2018

Έτος	2010	2012	2014	2016	2018
Αφίξεις	15 εκ.	15,52 εκ.	22 εκ.	24,7 εκ.	30,1 εκ.
Έσοδα	9,6 δις	10,02 δις	13 δις	12,7 δις	15,6 δις

Πηγή ΣΕΤΕ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 17 οι αφίξεις των τουριστών κατά την περίοδο 2000 έως 2008 ήταν συνεχώς αυξανόμενες ενώ και τα έσοδα από τον τουρισμό επίσης αυξάνονται, μεγαλύτερες τιμές παρατηρούμε το 2008 όπου στην χώρα κατέφθασαν 15,9 εκατομμύρια

πολίτες και τα έσοδα έφτασαν τα 11,6 δισεκατομμύρια ευρώ επίσης η μεγαλύτερη αύξηση σε αφίξεις είναι το 2006 με επιπλέον 3.5 εκατομμύρια τουρίστες ενώ η μεγαλύτερη αύξηση σε έσοδα είναι επίσης το 2006 με επιπλέον 1 δισεκατομμύριο ευρώ.

Στον πίνακα 18 βλέπουμε τα αντίστοιχα νούμερα αλλά για την περίοδο 2010 έως 2018 και αυτό που παρατηρούμε είναι ότι η αύξηση σε αφίξεις και έσοδα συνεχίστηκε, ωστόσο η διάφορα στον πίνακα 3.2 είναι ότι δεν περιλαμβάνονται έσοδα και αφίξεις από κρουαζιέρες. Ακόμα όμως και χωρίς να προστίθεται αυτό το κομμάτι από το 2014 και έπειτα βλέπουμε ότι οι αφίξεις και τα έσοδα είναι περισσότερα από την προηγούμενη περίοδο (2000 – 2008). Η μεγαλύτερη αύξηση κατά την δεύτερη περίοδο είναι το 2014 όπου είχαμε επιπλέον 6,48 εκατομμύρια αφίξεις, ενώ στα έσοδα η μεγαλύτερη αύξηση είναι επίσης το 2014 με επιπλέον 2,98 δισεκατομμύρια ευρώ. Τέλος όσον αφορά το 2019 έχουμε το ρεκόρ σε αφίξεις και έσοδα με 31,3 εκατομμύρια τουρίστες και 17.7 δις ευρώ αντίστοιχα. (πηγη σετε)

Με βάση λοιπόν τα παραπάνω στοιχεία γίνεται σαφές το πόσο σημαντικό παράγοντα αποτελεί για την ελληνική οικονομία ο τουρισμός επομένως και το ενδιαφέρον για απασχόληση στον τομέα είναι υψηλό αλλά και οι ανάγκες για εργαζομένους υψηλή καλύπτοντας έτσι υψηλό ποσοστό στην συνολική απασχόληση.

Πίνακας 19. Αριθμός απασχολούμενων στον τουρισμό και ποσοστό 2000 - 2008

Έτος	2000	2002	2004	2006	2008
Αρ. απασχ.	783.300	796.200	785.300	885.600	854.400
Ποσοστό	19,2%	19%	18,2%	19,8%	18,7%

Πηγή ΣΕΤΕ

Πίνακας 20. Αριθμός απασχολούμενων στον τουρισμό και ποσοστό 2010 - 2018

Έτος	2010	2012	2014	2016	2018
Αρ. απασχ.	786.000	688.800	699.000	860.315	988.600
Ποσοστό	17,8%	18,3%	17,3%	23,4%	25,9%

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 19 για την πρώτη περίοδο 2000 – 2008 ο αριθμός των απασχολούμενων στον τουρισμό ήταν αυξανόμενος με μόνη εξαίρεση το 2004 και 2008 όπου είχαμε μικρές μειώσεις κατά 10.900 και 31.200 αντίστοιχα απασχολούμενους, βέβαια παρά τις μειώσεις αυτές το σύνολο των απασχολούμενων για κάθε έτος από αυτά ήταν υψηλότερο από προηγούμενα έτη. Υψηλότερος αριθμός απασχολούμενων παρατηρείται το έτος 2006 με 885.600 όπου έχουμε και το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στην συνολική απασχόληση με 19,8%. Στον επόμενο πίνακα 20 για την περίοδο 2010 – 2018 παρατηρούμε δύο περιόδους, πρώτα μείωση κατά την περίοδο 2010 -2014 και υψηλή αύξηση τα υπόλοιπα έτη. Η επίδραση της οικονομικής κρίσης όπως και σε άλλους τομείς της ελληνικής οικονομίας για τα έτη 2010 έως 2014 είναι σαφής, με τον μικρότερο αριθμό απασχολούμενων κατά το 2011 με 657.100 απασχολούμενους, αριθμός μικρότερος ακόμα και από αυτόν μιας δεκαετίας πριν (2000), και ποσοστό απασχόλησης 18,2%. Οι θέσεις που χάθηκαν την διετία 2010 – 2012 είναι κοντά στις 100.000 ωστόσο η σημαντικότητα του τουρισμού για την ελληνική οικονομία ακόμα και κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης φαίνεται από τα ποσοστά απασχόλησης στο σύνολο των απασχολούμενων καθώς παρότι ο συνολικός αριθμός απασχολούμενων μειώθηκε τα ποσοστά παρέμειναν υψηλά, όπως το 2012 όπου με πολύ χαμηλό αριθμό απασχολούμενων 688.800 το ποσοστό απασχόλησης ήταν 18,3%, ποσοστό σχεδόν ίδιο με το 2008 (18,7%) όπου όμως ο αριθμός απασχολούμενων ήταν αρκετά υψηλότερος (854.400). (πηγή ΣΕΤΕ)

Από το 2014 και έπειτα έχουμε την σταδιακή αύξηση και σε αριθμό απασχολούμενων αλλά και σε ποσοστό στο σύνολο της απασχόλησης με υψηλότερα να παρατηρούνται το 2018 όπου έχουμε σχεδόν ένα εκατομμύριο απασχολούμενους στον τουρισμό με ποσοστό συμμετοχής στην συνολική απασχόληση μεγαλύτερο του 25% δηλαδή ένας στους τέσσερις απασχολούμενους ασχολείται στον τουριστικό τομέα, αυτοί οι αριθμοί το 2018 αποτελούν ρεκόρ. Η όλο και πιο μεγαλύτερη σημαντικότητα του τουρισμού για την ελληνική οικονομία φαίνεται και σε αυτό το κομμάτι της αύξησης καθώς εάν συγκρίνουμε το 2008 με το 2016 ενώ έχουμε σχεδόν ίδιο αριθμό απασχολούμενων κοντά στις 860.000 τα ποσοστά συμμετοχής στο σύνολο της απασχόλησης διαφέρουν αρκετά

καθώς το 2008 είχαμε 18,7% ενώ το 2016 είχαμε 23,4% δηλαδή διαφορά σχεδόν 5% η οποία μας δείχνει σαφώς την σημαντικότητα του τουρισμού για την απασχόληση. Τέλος το 2019 ο αριθμός απασχολούμενων αν και μειώθηκε παρέμεινε υψηλός με 946.200 απασχολούμενους και συμμετοχή στο σύνολο της απασχόλησης 21,7% (ΣΕΤΕ)

3.2 Εμπορικός τομέας

Το εμπόριο αποτελεί για την Ελλάδα έναν από του σημαντικότερους τομείς τόσο για την οικονομία όσο και για την απασχόληση καθώς τα τελευταία χρόνια αποτελεί και πηγή επενδύσεων με τον ερχομό πολλών ξένων εμπορικών επιχειρήσεων. Χαρακτηριστικό κομμάτι αποτελεί ο αριθμός των επιχειρήσεων λιανικού / χονδρικού εμπορίου.

Πίνακας 21. Αριθμός επιχειρήσεων εμπορικού τομέα 2008 - 2018

Έτος	2008	2010	2012	2014	2016	2018
Αριθμός επιχ	297.450	286.101	260.251	268.187	255.503	227.682

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα ο αριθμός των επιχειρήσεων λιανικού / χονδρικού εμπορίου μέσα σε μια δεκαετία έχει μειωθεί από τις σχεδόν 300.000 σε 227.682 ωστόσο αυτό που παρουσιάζει ενδιαφέρον και δείχνει τον σημαντικό ρόλο του τομέα του εμπορίου στην απασχόληση είναι ότι παρά την μείωση το ποσοστό των επιχειρήσεων λιανικού/ χονδρικού εμπορίου είναι το υψηλότερο στο σύνολο των επιχειρήσεων ανεξαρτήτου δραστηριότητας, καθώς το 2018 αποτελούσε το 32,1% του συνόλου ενώ και τα προηγούμενα χρόνια ίσχυε το ίδιο με ποσοστά στο 32,2% για το 2016 και 2017 και 32% για το 2015. Γίνεται σαφές λοιπόν ότι και η απασχόληση στον τομέα του λιανικού / χονδρικού εμπορίου θα βρίσκεται σε υψηλό επίπεδο σημαντικότητας για την χώρα. (ΕΛΣΤΑΤ)

Ξεκινώντας από το 2000 και σταδιακά έως και το 2008 ο συνολικός αριθμός απασχολούμενων στο εμπόριο συνεχώς αυξανόταν έτσι από 762.100 το 2000 πήγε στους 772.000 το 2004 και στους 840.100 το 2008 όπου και σημειώθηκε ο υψηλότερος αριθμός απασχολούμενων, βλέπουμε λοιπόν μία διαφορά 78.000 θέσεων απασχόλησης μέσα σε μια εννιαετία η οποία συμφωνεί με την γενικότερη αύξηση της απασχόλησης και της

ελληνικής οικονομίας εκείνη την περίοδο. Από το 2009 όμως και έπειτα ξεκινάει ο επηρεασμός και αυτού του κλάδου από την οικονομική κρίση.

Πίνακας 22. Αριθμός απασχολούμενων στο εμπόριο και ποσοστό 2009 - 2019

Έτος	Αριθμός απασχολούμενων	Ποσοστό
2009	827.700	18%
2011	752.300	19%
2013	630.500	18%
2015	660.800	18%
2017	679.200	18%
2019	691.900	18%

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα το 2009 είχαμε πτώση στον αριθμό των απασχολούμενων στον τομέα λιανικού / χονδρικού εμπορίου για πρώτη φορά έπειτα από εννέα έτη κατά 12.700 θέσεις απασχόλησης, η πτώση συνεχίστηκε και τα επόμενα έτη με την μεγαλύτερη πτώση να παρατηρείται το 2012 με 663.700 θέσεις απασχόλησης σε σχέση με τις 752.300 του 2011 μία μεγάλη διαφορά σχεδόν εκτατό χιλιάδων θέσεων. Το 2014 είχαμε τον μικρότερο αριθμό απασχολούμενων στον τομέα τα τελευταία τουλάχιστον είκοσι έτη καθώς καταγράφηκαν 625.600 θέσεις απασχόλησης και στον κλάδο αυτό φαίνεται η επίδραση της οικονομικής κρίσης όπως και στην γενικότερη απασχόληση. Από το 2015 και μετά όπως βλέπουμε ξεκίνησε η άνοδος στον αριθμό των απασχολούμενων αν και υπήρξε μία ενδιάμεση μικρή πτώση το 2016 με 654.900 απασχολούμενους, το 2019 είχαμε 691.900 απασχολούμενους. Τέλος πρέπει να αναφέρουμε ότι ιστορικά το εμπόριο αποτελεί τον μεγαλύτερο εργοδότη της χώρας. (INEMY 2019) (ΕΛΣΤΑΤ)

Η σημαντικότητα του κλάδου για την απασχόληση φαίνεται και από το ποσοστό των απασχολούμενων σε λιανικό / χονδρικό εμπόριο στο σύνολο των απασχολούμενων καθώς όπως παρατηρούμε στον πίνακα την περίοδο 2009 – 2019 το ποσοστό ήταν σταθερά στο 18% παρά την μείωση σε απασχολούμενους, βλέπουμε λοιπόν ότι σχεδόν

ένας στους πέντε απασχολούμενους ασχολείται με τον κλάδο του λιανικού / χονδρικού εμπορίου ενώ ακόμα και κατά την προηγούμενη περίοδο 2000 – 2008 επίσης το ποσοστό βρισκόταν στο ίδιο επίπεδο του 18% ένας ακόμα δείκτης της παραδοσιακά σημαντικότητας του εμπορίου στην απασχόληση. (ΕΛΣΤΑΤ)

Σημαντικό στοιχείο τέλος για την απασχόληση στον κλάδο του εμπορίου είναι ότι υπάρχει ένα σημαντικό ποσοστό αυτοαπασχολούμενων ατόμων δηλαδή που έχουν την δικιά τους επιχείρηση, ενώ ο αριθμός αυτός ανεβαίνει και άλλο εάν προσθέσουμε και τις επιχειρήσεις αυτοαπασχολούμενων που απασχολούν προσωπικό καθώς το 2019 αυτό το ποσοστό ήταν μεγαλύτερο του 32% ενώ τα προηγούμενα έτη ήταν ακόμα μεγαλύτερος όπως το 2012 και το 2013 που είχε φτάσει στο 37%. (πηΓΗ ελστατ)

3.3 Ο βιομηχανικός κλάδος

Η Ελλάδα το 2017 γιόρταζε 160 χρόνια από την ίδρυση του εργοστασίου φωταερίου στην Αθήνα δείχνοντας έτσι την μακρά ιστορία της χώρας στον κλάδο της βιομηχανίας, έκτοτε και ανά τα έτη έχουν περάσει περιόδους έντονης βιομηχανικής δραστηριότητας αλλά και το αντίθετο. Το 1920 στην χώρα υπήρχαν βιομηχανίες καπνού, κλωστοϋφαντουργίας, τσιμέντων και άλλες , έπειτα την δεκαετία του 1970 ακόμα και εργοστάσιο αυτοκινήτων, ενώ λόγω θέσης η χώρα στον τομέα της ναυτιλίας και ναυπηγίας αποτελεί σταθερά έναν παγκόσμιο ανταγωνιστή. Επίσης με την έναρξη του 21^{ου} αιώνα και με οδηγό για την χώρα την ανάθεση των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 οι στόχοι και για αυτόν τον κλάδο της οικονομίας ήταν υψηλοί. Προκύπτει λοιπόν το συμπέρασμα ότι μεγάλο μέρος του εργατικού δυναμικού έχει απασχοληθεί ή απασχολείται στον βιομηχανικό κλάδο.

Για να δούμε την πορεία της απασχόλησης στον κλάδο θα πρέπει να πούμε ότι ο βιομηχανικός κλάδος ή αλλιώς τομέας μεταποίησης αποτελείται από πολλούς υποκλάδους για την εργασία θα ενώσουμε ως σύνολο τις μεγάλες ομάδες των ορυχείων / λατομείων, μεταποίησης, παροχή ηλεκτρικού ρεύματος – φυσικού αερίου, παροχής νερού και τέλος των τομέα των κατασκευών ο οποίος όμως δεν αποτελεί καθαρά βιομηχανικό κλάδο είναι όμως μεταποιητικός έτσι λοιπόν θα δούμε στοιχεία για την απασχόληση στο σύνολο των παραπάνω κλάδων.

Πίνακας 23. Σύνολο απασχολούμενων βιομηχανίας / απασχολούμενων χώρας και ποσοστό 2000 - 2009

Έτος	Σύνολο απάσχ. βιομηχανίας	Σύνολο απασχ. χώρας	Ποσοστό
2000	935.000	4.088.500	23%
2001	981.900	4.202.100	23%
2002	988.100	4.264.900	23%
2003	997.900	4.353.200	23%
2004	996.000	4.389.500	23%
2005	1.009.000	4.443.600	23%
2006	1.011.400	4.527.500	22%
2007	1.040.200	4.564.000	23%
2008	1.024.500	4.610.500	22%
2009	962.800	4.556.000	21%

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 23 ο αριθμός των απασχολούμενων στον κλάδο της βιομηχανίας κατά την περίοδο 2000 – 2009 ήταν διαρκώς αυξανόμενος και μάλιστα την τετραετία 2004 – 2008 ξεπέρασε το ένα εκατομμύριο, αντίθετα από το 2008 ξεκίνησε μείωση αρχικά μικρή το 2009 όμως είχαμε μία αρκετά μεγάλη μείωση απασχολούμενων μεγαλύτερη των 60.000 η άφιξη της οικονομικής κρίσης και σε αυτόν τον κλάδο ήταν εμφανής. Σημαντικό παράγοντα αποτελεί το ποσοστό των απασχολούμενων στην βιομηχανία στο σύνολο των απασχολούμενων καθώς καθ όλη την περίοδο 2000 – 2009 παρέμεινε σταθερός τα περισσότερα έτη στο 23% με μέσο όρο 22.6% ενώ μικρότερη τιμή κατέγραψε το 2009 με 21%.

Στον αντίστοιχο πίνακα παρατηρούμε την εξέλιξη για την περίοδο 2010 -2019

Πίνακας 24. Σύνολο απασχολούμενων βιομηχανίας / απασχολούμενων χώρας και ποσοστό 2010 - 2019

Έτος	Σύνολο απασχ. βιομηχανίας	Σύνολο απάσχ. χώρας	Ποσοστό
2010	859.800	4.389.800	20%
2011	717.200	4.054.300	18%
2012	611.200	3.695.000	17%
2013	546.600	3.513.200	16%
2014	529.600	3.536.200	15%
2015	539.500	3.610.700	15%
2016	556.100	3.673.600	15%
2017	578.300	3.752.700	15%
2018	583.700	3.828.000	15%
2019	599.900	3.911.000	15%

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 24 την περίοδο 2010 – 2019 η μείωση στην απασχόληση στην βιομηχανία ήταν ραγδαία και συνεχής μέχρι το 2014, έως τότε έχουμε ετήσιες μειώσεις που ξεπερνούσαν ακόμα και τις 100.000 με μεγαλύτερη μείωση να παρατηρείται το 2011 με περισσότερες από 142.000 θέσεις απασχόλησης, η επιρροή της οικονομικής κρίσης είναι και σε αυτόν τον κλάδο εμφανής. Από το 2015 και μετά επανέρχεται η αύξηση απασχολούμενων χωρίς όμως να υπάρχουν μεγάλες αυξήσεις φθάνοντας το 2019 να μην ξεπερνούν τους 600.000. Αυτό που παρατηρούμε όσον αφορά το ποσοστό στο σύνολο των απασχολούμενων είναι ότι το ποσοστό έχει μειωθεί σημαντικά φθάνοντας στο 15% και τα τελευταία χρόνια να βρίσκεται σταθερά στο ίδιο ποσοστό, δείχνοντας έτσι ότι παρά την αύξηση των απασχολούμενων τόσο στο σύνολο όσο και στον συγκεκριμένο κλάδο ο επηρεασμός από την οικονομική κρίση ήταν τέτοιος που δεν επέτρεψε την ανανέωση και ανάπτυξη του κλάδου.

3.4 Η γυναικεία απασχόληση

Η θέση της γυναίκας στην κοινωνία δεν ήταν πάντα η ίδια καθώς παλαιότερα η γυναίκα αντιμετωπιζόταν ως ένα άτομο χωρίς δυναμική και ήταν υπό την προστασία των αντρών. Ο ρόλος της περιοριζόταν κυρίως εντός του σπιτιού με μόνη ενασχόληση και ευθύνη την ανατροφή των παιδιών και την φροντίδα του συζύγου και του σπιτιού, υπήρχε ένας ξεκάθαρος διαχωρισμός.

Έπειτα από αγώνες και διεκδικήσεις τους δύο τελευταίους αιώνες έχουμε φθάσει στο οι γυναίκες να έχουν κατοχυρώσει τα ίδια δικαιώματα απέναντι στους άντρες τόσο σε θέματα κοινωνικά αλλά και ατομικά, βέβαια ενώ τα δικαιώματα αντρών και γυναικών είναι ίδια ωστόσο τα κοινωνικά στερεότυπα τα οποία υπάρχουν ακόμα και σήμερα έχουν σταθεί εμπόδιο για ίση μεταχείριση, παρόλα αυτά εποχές όπου δεν υπήρχε ελευθερία λόγου ή ακόμα και δικαίωμα ψήφου στις γυναίκες έχουν περάσει. Πλέον οι γυναίκες δεν περιμένουν τον σύζυγο για την κάλυψη των αναγκών τους αλλά το κάνουν οι ίδιες σε τέτοιο σημείο μάλιστα που να καλύπτουν ακόμα και σημαντικές και υψηλόβαθμες θέσεις στον χώρο εργασίας. Στην Ελλάδα η πρόοδος αυτή έγινε με καθυστέρηση ωστόσο η θέση της στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και η πίεση για εναρμόνιση με τα ευρωπαϊκά πρότυπα βοήθησε στην ίση αντιμετώπιση. (Κυρίτση, 2018)

Ενώ όπως είπαμε και παραπάνω η ισότητα των δύο φύλων στην Ελλάδα είναι συνταγματικά κατοχυρωμένη τόσο σε θέματα ίσης αντιμετώπισης, ίσων ευκαιριών και εκπαίδευσης όσο και για εργασία και αμοιβή, στην κοινωνία όμως υπάρχουν ακόμα προκαταλήψεις όπως στην εκπαίδευση όπου υπάρχει η τάση οι γυναίκες ως φοιτήτριες να ακολουθήσουν σπουδές προς συγκεκριμένους τομείς όπως αυτός των θεωρητικών σπουδών, κοινωνικών και ανθρωπιστικών. Αντίθετα οι άντρες ως φοιτητές είθισται να ακολουθούν σπουδές σε τομείς όπως οι πολυτεχνικές σπουδές, πληροφορική και φυσικές επιστήμες. (Σταματοπούλου, 2019)

Ο άλλος τομέας στον οποίο αναφερθήκαμε και υπάρχει διάκριση μεταξύ αντρών και γυναικών είναι αυτός των αμοιβών καθώς ακόμα και για ίδιας φύσης εργασία η οποία απαιτεί τον ίδιο κόπο εργασίας υπάρχει διαφορά στην αμοιβή. Οι γυναίκες προορίζονται για πιο “εύκολες” θέσεις εργασίας.

Στην χώρα μας η διαφορά μεταξύ μέσης ωριαίας αμοιβής αντρών και γυναικών για το 2019 ήταν στο 10,4% ενώ το 2014 και το 2010 ήταν 12,5% και 15% αντίστοιχα,

παρατηρούμε μία σαφής βελτίωση. Το θετικό σε αυτό το κομμάτι είναι ότι το ποσοστό της Ελλάδας βρίσκεται κάτω από το μέσο όρο της ευρωπαϊκής ένωσης το οποίο το 2019 ήταν 14,1% ενώ το 2014 15,7%. (Euroρα 2019)

Αντίθετα αρνητικό για την Ελλάδα αποτελεί το γεγονός ότι στην συνολική απασχόληση των γυναικών βρίσκεται σε χαμηλότερο επίπεδο από αυτό του μέσου όρου της ΕΕ.

Πίνακας 25. Ποσοστό απασχόλησης αντρών / γυναικών Ελλάδα / ΕΕ 2005 - 2019

Έτος	Γυναίκες		Άντρες	
	Ελλάδα	ΕΕ	Ελλάδα	ΕΕ
2005	49,7%	58.7%	79.3%	75.1%
2008	52.6%	62.9%	80.1%	77.2%
2010	51.8%	61.2%	76%	74.5%
2013	43.3%	61.6%	62.7%	73.4%
2015	46%	63.3%	64%	74.9%
2019	51.3%	67.3%	71.3%	79%

Πηγή Euroρα

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 25 η συνολική απασχόληση των γυναικών διαχρονικά στην Ελλάδα από το 2005 και έπειτα παραμένει σταθερά χαμηλότερη από αυτήν του μέσου όρου της ΕΕ, το 2005 και το 2008 η διαφορά αυτή βρισκόταν κοντά στο 10% όπως και το 2010, την περίοδο της οικονομικής κρίσης και συγκεκριμένα το 2013 η διαφορά αυξήθηκε αρκετά ξεπερνώντας το 18% όμως ακόμα και μετά το 2013 η διαφορά παρέμεινε μεγαλύτερη του 17% φθάνοντας το 2019 να πέσει μόνο κατά μία μονάδα και στο 16%. Μάλιστα θα πρέπει να τονίσουμε ότι το ποσοστό της Ελλάδας για το 2019 με 51,3% ήταν το χαμηλότερο στην ΕΕ ενώ όλα τα τελευταία χρόνια ισχύει το ίδιο, για να δούμε ένα έτος στο οποίο η Ελλάδα δεν ήταν τελευταία σε ποσοστό απασχόλησης γυναικών πρέπει να πάμε στο 2010 όπου με 51,8% η χώρα μας ξεπέρασε μόνο την Ιταλία η οποία είχε ποσοστό κάτω του πενήντα τοις εκατό.

Επίσης στον πίνακα παρατηρούμε ότι η διαφορά στο ποσοστό απασχόλησης γυναικών και αντρών είναι μεγαλύτερη στην χώρα μας σε σχέση με του μέσου όρου της ΕΕ. Έτσι ενώ στην ΕΕ έχουμε διαχρονική μείωση της διαφοράς από το 16,4% του 2005 στο 13,3% το 2010 και στο 11,7% του 2019, στην Ελλάδα όπως προείπαμε όχι μόνο η διαφορά ήταν μεγαλύτερη αλλά και η πορεία της διαφορετική έτσι ενώ σταδιακά είχαμε μείωση από το 29.6% του 2005 στο 24,2% του 2010 και στο 18% του 2015 από εκεί και μετά όμως είχαμε ξανά άνοδο στην διαφορά απασχόλησης ανδρών και γυναικών φθάνοντας το 2019 να είναι στο 20% δείχνοντας σαφώς ότι η Ελλάδα έχει ακόμα να κάνει βήματα προόδου σε αυτό το κομμάτι.

Η απασχόληση των γυναικών τα τελευταία χρόνια

Είναι σαφές ότι ο αριθμός των γυναικών απασχολούμενων στην Ελλάδα, όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο έχει αυξηθεί σημαντικά τα τελευταία χρόνια, πλέον οι γυναίκες αποτελούν σημαντικό κομμάτι του εργατικού δυναμικού τα τελευταία χρόνια (2014 – 2019) το ποσοστό βρίσκεται σταθερά στο 42% ενώ το 2009 βρισκόταν στο 40% και το 2000 στο 37%. Σε αυτό που πρέπει να σταθούμε είναι ότι διαχρονικά οι γυναίκες καλύπτουν το μεγαλύτερο ποσοστό μερικής απασχόλησης. (ΕΛΣΤΑΤ)

Πίνακας 26. Αριθμός μερικώς απασχολούμενων γυναικών και σύνολο μερικώς απασχολούμενων 2000 - 2019

Έτος	Μερική απασχόληση γυναικών	Σύνολο μερικώς απασχολούμενων
2000	118.500	185.100
2005	159.100	223.100
2010	187.400	286.400
2015	200.900	343.200
2019	223.000	360.600

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα οι γυναίκες διαχρονικά από το 2000 αποτελούν το μεγαλύτερο ποσοστό των απασχολούμενων με μερική απασχόληση, συγκεκριμένα το 2000 αποτελούσαν το 64% των μερικών απασχολούμενων ενώ το 2005 έφτασαν στο 71%

όπου ήταν και το μεγαλύτερο ποσοστό που έχει καταγραφεί, ενώ έπειτα η διαφορά αυτή μειώθηκε στο 65% το 2010 ενώ και το 2015 είχαμε μείωση στο 59% μάλιστα το 2014 ήταν και η χρονιά με την μικρότερη διαφορά στο 58%. Ωστόσο από το 2015 και μετά είχαμε πάλι άνοδο φθάνοντας το 2019 να βρίσκεται στο 62%. (Ελστατ)

Η τόσο μεγάλη συμμετοχή των γυναικών στην μερική απασχόληση αποτελεί και σημείο αντιπαράθεσης για γυναικείους οργανισμούς καθώς δείχνει μία τάση στην διαφοροποίηση των εργασιών που προορίζονται για γυναίκες και άντρες, επίσης υποδηλώνει την ύπαρξη προκαταλήψεων στην κοινωνία καθώς οι εργοδότες επιλέγουν για συγκεκριμένες θέσεις λιγότερων αρμοδιοτήτων γυναίκες οι οποίες σε πολλές περιπτώσεις έχοντας και το βάρος της οικογένειας να αναγκάζονται να τις δεχτούν χωρίς να αναζητήσουν πλήρη απασχόληση. (Δεκαβάλλα, 2018)

Οι γυναίκες στην Ελλάδα όμως παρά αυτούς τους αρνητικούς παράγοντες έχουν καταφέρει να αναδειχθούν στον χώρο εργασίας ακόμα και να φθάσουν σε υψηλόβαθμες θέσεις, είναι χαρακτηριστικό ότι το 2014 το ποσοστό των γυναικών σε ανώτατες διοικητικές θέσεις βρισκόταν στο 29% ενώ το 2015 παρότι μειώθηκε στο 27% βρισκόταν ψηλότερα από το παγκόσμιο και ευρωπαϊκό μέσο όρο. Επίσης και το 2018 με το ποσοστό στο 26% η Ελλάδα ξεπερνούσε το παγκόσμιο μέσο όρο, τέλος το 2021 το ποσοστό για την Ελλάδα έφθασε στο 33% ξεπερνώντας ξανά τον παγκόσμιο μέσο όρο.

Ωστόσο δύο παράγοντες που χρειάζονται ακόμα βελτίωση για την χώρα μας είναι πρώτον ότι η αύξηση που έχει πραγματοποιηθεί από το 2004 σε ποσοστό γυναικών που βρίσκονται σε διοικητική θέση είναι στο 18% (2018) ενώ το αντίστοιχο ευρωπαϊκό ποσοστό βρίσκεται στο 58% και δεύτερον ότι το ποσοστό των επιχειρήσεων που δεν προβαίνουν σε καμία κίνηση ως προς την προώθηση των ίσων ευκαιριών για τα δύο φύλα σε διοικητικές θέσεις αν και μειώθηκε το 2020 σε 53% από το ακόμα υψηλότερο 62% του 2019 παραμένει διαχρονικά υψηλότερο από το παγκόσμιο μέσο όρο το οποίο το 2020 ήταν 18%. Πεδίο βελτίωσης σε αυτό αναμένεται να αποτελέσει ο νόμος 4706/2020 με τον οποίο καθιερώνεται η ελάχιστη ποσοστωση (25%) ανά φύλο για τα μέλη διοικητικών συμβουλίων (Πηγή Grant – thornton)

Γυναικείοι συνεταιρισμοί

Μία σημαντική «διέξοδος» ως προς την γυναικεία απασχόληση αποτέλεσε η ενασχόληση των γυναικών, κυρίως της επαρχίας, με τους συνεταιρισμούς. Συνεταιρισμό

αποτελεί μία αυτόνομη ένωση προσώπων με σκοπό την από κοινού αντιμετώπιση των οικονομικών, κοινωνικών και πολιτισμικών ως προς την λειτουργία μίας δημοκρατικά διοικούμενης επιχείρησης (diktuo-kara . wikipedia)

Στην Ελλάδα εκφράστηκε κυρίως στην επαρχία με αγροτικούς, βιοτεχνικούς αλλά και άλλους συνεταιρισμούς, οι γυναικείοι συνεταιρισμοί σαν θεσμός εμφανίζονται από το 1950 ωστόσο το 1983 ιδρύθηκε ο πρώτος γυναικείος συνεταιρισμός στην Λέσβο και ακολούθησαν ακόμη τέσσερεις, κύριοι στόχοι της προώθησης των γυναικείων συνεταιρισμών ήταν η προώθηση της απασχόλησης των γυναικών της υπαίθρου, η ενασχόληση των γυναικών με κάτι πιο συγκεκριμένο εκτός του συμπληρωματικού ρόλου τους στις γεωργικές εργασίες και η γενικότερη βελτίωση της οικονομικής και κοινωνικής θέσης της γυναίκας και την δυνατότητα να λάβει αποφάσεις αλλά και το ότι οι συνεταιρισμοί γενικότερα συμβάλλουν θετικά στις τοπικές οικονομίες. (Κανάκη 2013) (energinews, 2021)

Λόγοι που έχουν κάνει τις γυναίκες να ασχοληθούν με τους συνεταιρισμούς είναι ότι μπορούν να συνδυάσουν την οικογένεια με την εργασιακή ευελιξία, υπάρχει η αίσθηση της ασφάλειας καθώς έχουν να κάνουν αμιγώς με γυναίκες συνάδελφους επίσης στο ότι αποτελούν επιλογή σε περίπτωση δυσκολίας εύρεσης εργασίας σε τοπικό επίπεδο που ενδεχομένως είναι πιο δύσκολες οι συνθήκες εύρεσης εργασίας και τέλος διότι αναβαθμίζουν τον ρόλο της γυναίκας και μειώνουν τις στερεοτυπικές αντιλήψεις.

Έκτοτε οι γυναικείοι συνεταιρισμοί αυξήθηκαν σημαντικά με την ενασχόληση όλο και περισσότερων γυναικών και ασχολία κυρίως την προώθηση αγροτικών παραδοσιακών προϊόντων, την παραγωγή ειδών οικοτεχνίας και βιοτεχνίας αλλά και τέλος με την ενασχόληση με τον αγροτουρισμό όπως τα καταλύματα. Έτσι το 2000 ο αριθμός των γυναικείων συνεταιρισμών ανερχόταν σε 90, το 2016 ξεπερνούσαν τους 170, το 2017 μειώθηκαν σε 141 ωστόσο σε έρευνα που διεξήγαγε το υπουργείο αγροτικής ανάπτυξης απάντησαν μόνο 99 σύλλογοι δείχνοντας ίσως τον μη ενεργό ρόλο των υπόλοιπων. Σήμερα ο αριθμός γυναικείων συνεταιρισμών ο οποίος να έχει εναρμονιστεί και με την νομοθεσία για την ορθή λειτουργία του είναι 48, επίσης υπάρχουν και άλλοι οι οποίοι λειτουργούν υπό την μορφή επιχείρησης στον τομέα των καταλυμάτων. (energinews, 2021) (womanassociations)

3.5 Η απασχόληση των ατόμων με αναπηρία

Η Ελλάδα όπως και κάθε κράτος πρόνοιας πρέπει να μεριμνεί για την εκπαίδευση, πρόσβαση, επαγγελματική αποκατάσταση και γενικά την προώθηση της απασχόλησης των ατόμων με αναπηρία, των ατόμων δηλαδή που λόγω αναπηρίας κάθε είδους (κινητική, νοητική) έχουν περιορισμούς δραστηριοτήτων είτε σε βάρια είτε σε ελαφριά μορφή. Στην χώρα μας ακόμα και αν ξεπεραστούν τα εμπόδια ως προς την επαγγελματική κατάρτιση, καθώς η ειδική αγωγή είναι ελλιπής αλλά και θέματα πρόσβασης όπου και εκεί υπάρχουν ελλείψεις, τα άτομα με αναπηρία θα έχουν να αντιμετωπίσουν την προκατάληψη της κοινωνίας αλλά και τις στερεοτυπικές αντιλήψεις των ίδιων των εργοδοτών στον δρόμο για εύρεση εργασίας. Σε μεγάλο βαθμό οι εργοδότες αλλά και η κοινωνία γενικότερα πιστεύουν ότι άτομα με αναπηρία δεν μπορούν να εργαστούν καθόλου ή έχουν την ικανότητα να εργαστούν μόνο σε θέσεις ανειδίκευτου εργάτη – «απλες» (Career unipi, 2011)

Μορφές απασχόλησης ΑΜΕΑ

Για την ένταξη των ατόμων με αναπηρία στην εργασία θα λέγαμε ότι έχει κυριαρχήσει ένα είδος εναλλακτικών μορφών απασχόλησης, με τρεις να είναι οι πιο σημαντικές.

- **Προστατευόμενη απασχόληση:** μέσω αυτής της μορφής απασχόλησης δίνεται η δυνατότητα στα άτομα με αναπηρία να εξειδικευτούν σε συγκεκριμένες εργασίες ατομικά ή ομαδικά οι οποίες πραγματοποιούνται σε προστατευόμενο περιβάλλον είτε επιχειρήσεων είτε ειδικών εργαστηρίων (κέντρων). Με αυτό τον τρόπο τα άτομα με αναπηρία δεν έχουν να αντιμετωπίσουν τις ίδιες δυσκολίες που θα αντιμετώπιζαν στην ανοιχτή αγορά εργασίας (πρόσβαση – συνθήκες). Στην χώρα μας η προστατευόμενη απασχόληση είναι συνδεδεμένη με προγράμματα επαγγελματικής κατάρτισης.
- **Υποστηριζόμενη απασχόληση:** Η υποστηριζόμενη απασχόληση δημιουργήθηκε την δεκαετία του 1980 στον Καναδά με στόχο την ένταξη στην κοινωνία των ατόμων με αναπηρία. Η βάση της είναι η υπογραφή σύμβασης εργασίας με αμοιβή και ασφάλιση και στόχο την εξέλιξη της επαγγελματικής συμπεριφοράς και πρακτικής του ατόμου (ΑΜΕΑ) ξεκινώντας από εκπαίδευση απλών θεμάτων όπως η κυκλοφορία μέσα στην πόλη. Στην Ελλάδα δεν υφίσταται θεσμικό πλαίσιο για την υποστηριζόμενη απασχόληση, ούτε δαπανούνται χρήματα για την

προώθηση της, παρά μόνο υπάρχουν κέντρα μη κερδοσκοπικού χαρακτήρα τα οποία δημιουργήθηκαν για την επαγγελματική κατάρτιση ατόμων με αναπηρία. Το 1997 στην χώρα μας ιδρύθηκε η Ελληνική εταιρία υποστηριζόμενης εργασίας (ΕΛ.ΕΤ.ΥΠ.Α), η οποία έχει ως στόχο εκτός από την κατάρτιση ατόμων με αναπηρία, να φέρει σε επαφή εργοδότες και άτομα με αναπηρία για την εύρεση εργασίας

- **Προσαρμοσμένη απασχόληση:** Με αυτή την μορφή σε πρώτο ρόλο μπαίνουν οι ατομικές δυνατότητες, ανάγκες, προσόντα και γενικά θέλω και επιδιώξεις του ατόμου με αναπηρία. Έχοντας αυτά ως προτεραιότητα τα άτομα με αναπηρία έρχονται σε επαφή με τον εργοδότη και έπειτα από συνεννόηση προσαρμόζονται οι ανάγκες - απαιτήσεις μίας θέσης εργασίας σε αυτά που προσφέρει και μπορεί να κάνει το άτομο με αναπηρία, έτσι έχουμε προσαρμογή σε θέματα κάθε είδους όπως χώρου εργασίας, καθικόντων, ωραρίου και άλλα. Η δυνατότητα επαφής εργοδότη και ατόμου δίνεται μέσω των υπηρεσιών που προσφέρει η υποστηριζόμενη απασχόληση και αναφέρθηκαν παραπάνω. Στην Ελλάδα δεν υπάρχει θεσμικό πλαίσιο για την προσαρμοσμένη απασχόληση, το μοντέλο αυτό λειτουργεί κυρίως στις ΗΠΑ. (Λογαράς 2013)

Η εξέλιξη στην Ελλάδα

Στην χώρα μας τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία είναι συνταγματικά κατοχυρωμένα σε όλες τις μορφές του είτε ως προς την ίση αντιμετώπιση είτε ως τα δικαιώματα στην κοινωνία και στην δυνατότητα απασχόλησης και εργασίας αλλά και δικαιώματα που αφορούν την προστασία τους. Σημαντικό ρόλο έπαιξαν ο νόμος 2643/1998 ο οποίος δίνει την δυνατότητα μέσω ποσοτώσεων στην απασχόληση και στην προστασία ατόμων με αναπηρία αλλά και συγγενών αυτών πριμοδοτώντας την απασχόληση ΑΜΕΑ ή συγγενών τους σε δημόσιους ή ιδιωτικούς/δημόσιους φορείς. Επίσης ο νόμος 3304/2005 ο οποίος ήρθε συμπληρωματικά να καλύψει κενά που υπήρχαν σε θέματα ίσης μεταχείρισης και διακρίσεων που υφίστανται τα άτομα με αναπηρία. Επίσης στον νόμο 3996/2011 ο οποίος περιελάμβανε την αναθεώρηση των αρμοδιοτήτων του σώματος επιθεώρησης εργασίας (ΣΕΠΕ) με νέες αρμοδιότητες εκτός των άλλων και την επίβλεψη των συνθηκών εργασίας των ατόμων με αναπηρία είτε σε θέματα καθαρά εργασίας (ωράριο) αλλά και συνθηκών όπως η ευκολία της πρόσβασης.

Επίσης το 2012 η Ελλάδα ακολουθώντας την διεθνή σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα άτομα με αναπηρία και τα δικαιώματα τους ψήφισε την διεθνή σύμβαση προς έγκριση και στην Ελλάδα με θέματα όπως η απαγόρευση των διακρίσεων, η προσβασιμότητα, η πλήρης και αποτελεσματική συμμετοχή και ένταξη στην κοινωνία. (ΕΣΑΜΕΑ)

Τέλος μία μεγάλη αλλαγή - επιτυχία ως προς την προώθηση της απασχόλησης ατόμων με αναπηρία θεωρήθηκε η ψήφιση και ενεργοποίηση διατάξεων του νόμου 4440/2016 όπου περιελάμβανε την υποχρεωτική κάλυψη των προκηρύξεων για θέσεις εργασίας από τον ΑΣΕΠ (Ανώτατο Συμβούλιο Επιλογής Προσωπικού) σε ποσοστό 15% από άτομα με αναπηρία και μελών των οικογενειών τους. (Government.gov, 2017)

Σαφώς η Ελλάδα με την συμμετοχή της στην Ευρωπαϊκή ένωση ακολουθεί οδηγίες και συμβάσεις που λειτουργούν στα πλαίσια της ΕΕ

Η εξέλιξη με αριθμούς

Στην Ελλάδα το 2002 το 84% των ατόμων με αναπηρία ήταν οικονομικά μη ενεργά, με το ένα τρίτο από αυτά τα άτομα να θεωρεί ότι θα χρειαζόταν κάποια βοήθεια στον χώρο εργασίας, αντίθετα το αντίστοιχο ποσοστό οικονομικά μη ενεργών του γενικού πληθυσμού ήταν 58%, επίσης σχεδόν το 50% των ατόμων αντιμετώπιζε προβλήματα στον χώρο εργασίας ενώ τέλος το 40% δήλωνε ότι βίωνε κοινωνικό αποκλεισμό. (ΕΛΣΤΑΤ)

Το 2011 και ενώ ο συνολικός αριθμός ατόμων με αναπηρία μεγαλώνει, συνολικά 44 εκατομμύρια στην ΕΕ και μέσο όρο απασχόλησης ατόμων με αναπηρία στην ΕΕ στο 47.7% στην Ελλάδα το ποσοστό ατόμων με αναπηρία που απασχολούταν ήταν 35.5% βάζοντας την χώρα στην 8^η θέση από τα τέλος στην Ευρώπη ενώ το αντίστοιχο ποσοστό του γενικού πληθυσμού ήταν 58.5% μια διαφορά μεγαλύτερη του είκοσι τοις εκατό (23) που έδειχνε την ανεπάρκεια στην απασχόληση των ΑΜΕΑ, η διαφορά αυτή ωστόσο μπορεί να ήταν υψηλή για την Ελλάδα ωστόσο υπήρχαν χώρες με ακόμα μεγαλύτερη όπως η Ουγγαρία και η Ολλανδία με 37.4% (ΕΕ.ΕΘΡΟΠΑ)

Το 2016 και ενώ ο αριθμός των ατόμων είτε βαριάς είτε μέτριας αναπηρίας στην Ελλάδα αποτελούσε το 24,7% του συνολικού πληθυσμού άνω των 16 ετών το συνολικό ποσοστό αυτών που απασχολούταν ήταν, για τα άτομα με βαριά αναπηρία στο 24,2% και για τα άτομα με ελαφριά αναπηρία στο 43% ενώ για τα άτομα χωρίς κανένα περιορισμό το ποσοστό απασχόλησης ήταν στο 57,6%, παρατηρούμε λοιπόν ένα μεγάλο χάσμα στην

απασχόληση μεταξύ ατόμων με αναπηρία και χωρίς. Επιπλέον η μεγαλύτερη ηλικιακά διαφορά απασχόλησης ατόμων με βαριά αναπηρία (28,4%) και ατόμων χωρίς αναπηρία (72,2%) υπήρχε στην ηλικιακή ομάδα 35 έως 39 ετών με την πολύ μεγάλη διαφορά στο 43,8%. Τέλος όπως και για τον γενικό πληθυσμό υπάρχει διαφορά στην απασχόληση μεταξύ ανδρών και γυναικών το ίδιο συμβαίνει και στα άτομα με αναπηρία όπου και εδώ οι γυναίκες με αναπηρία απασχολούνται λιγότερο από τους άντρες ωστόσο η διαφορά δεν είναι τόσο μεγάλη όσο στον γενικό πληθυσμό. (πηγή ΕΣΑΜΕΑ)

Ακόμα και το 2019 το χάσμα αυτό στην απασχόληση παρέμεινε και μάλιστα έγινε μεγαλύτερο αφού ενώ το ποσοστό απασχόλησης του γενικού πληθυσμού ήταν στο 62,8% αντίθετα άτομα με βαριά αναπηρία το 2019 απασχολούνταν σε ποσοστό 21,3% μειωμένο σε σχέση με το 2016 σχεδόν 3 μονάδες, επίσης και το ποσοστό απασχολούμενων ατόμων με ελαφριά αναπηρία μειώθηκε στο 40,9% (- 2,1%) δημιουργώντας έτσι έντονο προβληματισμό στα άτομα με αναπηρία και στην αντιμετώπιση τους από την κοινωνία καθώς παρά τις νομοθετικές ρυθμίσεις για την ίση αντιμετώπιση και το δικαίωμα στην εργασία και ενώ είχαμε εκ νέου διεύρυνση της ίσης μεταχείρισης με τον νόμο 4443 /2016 ο οποίος περιελάμβανε και την ανάθεση για προώθηση, έλεγχο και παρακολούθηση της εφαρμογής ως προς την ίση μεταχείριση στην απασχόληση και στην εργασία στον Συνήγορο του Πολίτη, παρόλα αυτά στην πράξη υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση καθώς υπάρχουν καταγγελίες ακόμα και για την μη εφαρμογή του νόμου 4440/2016 για την κάλυψη του 15% θέσεων εργασίας μέσω ΑΣΕΠ από άτομα με αναπηρία και συγγενών τους καθώς σε προκηρύξεις του 2019 και του 2020 αυτό δεν τηρήθηκε. (ΕΣΑΜΕΑ, 2020)

Κεφάλαιο IV. Η απασχόληση εν μέσω πανδημίας

Το 2020 αποτέλεσε για την Ελλάδα αλλά και όλο τον κόσμο ένα ξεχωριστό και πρωτόγνωρο έτος καθώς τον Δεκέμβριο του 2019 εμφανίστηκε ένας ιός ο οποίος μέσω κάποιου ζώου μεταφέρθηκε στον άνθρωπο. Έχοντας ως χώρα έναρξης την Κίνα από τις αρχές του 2020 εξαπλώθηκε σε όλο τον κόσμο, με την μη ύπαρξη αντιμετώπισης οι συνθήκες για όλο τον πλανήτη έγιναν δύσκολες καθώς περάσαμε σε μορφή πανδημίας. Ο ιός με την ονομασία SARS-CoV-2 ανήκει στην κατηγορία των κορονοϊών ιών δηλαδή που προσβάλλουν τα ζώα αλλά κάποιοι από αυτούς περνάνε και στον άνθρωπο κυρίως με την μορφή λοίμωξης του αναπνευστικού έτσι και ο SARS-CoV-2 ο οποίος με την ασθένεια Covid-19 όπως ονομάστηκε, πέρασε στον άνθρωπο με ταχείς ρυθμούς με αποτέλεσμα συμπτώματα γρίπης έντονης μορφής που έφθαναν μέχρι και την νοσηλεία σε μονάδα εντατικής θεραπείας. Ο ιός λόγω της μεγάλης μεταδοτικότητας του αλλά και της θνητότητας του ανάγκασε την μία χώρα μετά την άλλη να λάβουν μέτρα τα οποία επηρέασαν άμεσα την καθημερινή ζωή όλων σε όλους τους τομείς όπως και στην απασχόληση με την οποία ασχολείται η εργασία. (ΕΟΔΥ)

Στην Ελλάδα ο ιός έκανε την εμφάνιση του τον Φεβρουάριο του 2020 και συγκεκριμένα την 26^η Φεβρουαρίου όπου και ανακοινώθηκαν τα πρώτα κρούσματα, από

εκεί και έπειτα με την εξάπλωση του ιού εντός της χώρας η κυβέρνηση σταδιακά άρχισε να λαμβάνει μέτρα για την όσο καλύτερη διαχείριση της εξάπλωσης. Από τον Μάρτιο του 2020 επιβλήθηκε η υποχρεωτική χρήση μάσκας σε εσωτερικούς χώρους και το σταδιακό κλείσιμο εκπαιδευτικών δομών , χώρων εστίασης, εμπορικών καταστημάτων και κάθε μορφής πολιτιστικής εκδήλωσης, καθώς και γυμναστηρίων φθάνοντας έτσι στην επιβολή lockdown με τις επιτρεπόμενες μετακινήσεις να πέφτουν μόνο στις απαραίτητες. Η διάρκεια του κράτησε από τις 23 Μαρτίου 2020 μέχρι την 4^η Μαΐου από όπου ξεκίνησε σταδιακά το άνοιγμα όλων των δραστηριοτήτων. Βέβαια ακόμα και μετά το σταδιακό άνοιγμα των δραστηριοτήτων δηλαδή έως το καλοκαίρι του 2020 η απασχόληση δεν επανήλθε σε προηγούμενα επίπεδα χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα του τουρισμού όπου όπως προείπαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο αποτελεί σημαντικό κομμάτι της απασχόλησης ωστόσο το καλοκαίρι του 2020 λόγω των συνθηκών ο αριθμός των τουριστών ήταν χαμηλότερος με αποτέλεσμα και οι απασχολούμενοι στον τομέα να μειωθούν.

Γίνεται σαφές ότι λόγω του κλεισίματος πάρα πολλών δραστηριοτήτων η απασχόληση επηρεάστηκε σημαντικά καθώς πολλά καταστήματα είτε εστίασης είτε εμπορικά δεν μπορούσαν πλέον να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους παρά την επιβολή των μέτρων υποστήριξης που εφαρμόστηκαν ενώ πέραν αυτών προβλήματα αντιμετώπισαν οι εργαζόμενοι στον καλλιτεχνικό χώρο, αυτοαπασχολούμενοι, εργαζόμενοι σε γυμναστήρια και άλλοι. Αντίθετα ιδιαίτερη έμφαση και προώθηση δόθηκε στην τηλεργασία καθώς έγινε υποχρεωτικό σε επιχειρήσεις να απασχολούν τους εργαζόμενους υποχρεωτικά μέσω τηλεργασίας σε ποσοστό μεγαλύτερο του 40% ενώ σταδιακά αυξήθηκε και σε περιπτώσεις άνω του 70%.

Σύνολο απασχόλησης 2020

Πριν δούμε την ανταπόκριση της απασχόλησης σε σχέση με την πανδημία θα δούμε συνολικά την απασχόληση σαν έτος, έτσι λοιπόν κατά το Δ τρίμηνο του 2020 οι απασχολούμενοι έφθασαν τους 3.878.454 αριθμός μικρότερος τόσο από το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 όσο και συνολικά από το 2019.

Πίνακας 27. Απασχόληση αντρών / γυναικών και μερική απασχόληση Δ τρίμηνο 2019 - 2020

Έτος	Δ τρίμηνο	Άντρες	Γυναίκες	Μερική απασχόληση
2019	3.901.791 (3.911.000 ετήσια)	2.259.500	1.642.300	368.700
2020	3.878.454	2.233.300	1.645.100	302.100

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα ο συνολικός αριθμός των απασχολούμενων το Δ τρίμηνο του 2020 μειώθηκε όπως αντίστοιχα μειώθηκαν και οι μερικές απασχολούμενοι ωστόσο ενδιαφέρον παρουσιάζει ότι παρά την μείωση των απασχολούμενων ο συνολικός αριθμός δεν ήταν τόσο αρνητικός καθώς μπορεί να συγκριθεί με τον συνολικό αριθμό των απασχολούμενων του 2018 όπου το Δ τρίμηνο ήταν 3.833.745 κάτι που όπως βλέπουμε ξεπερνά αρκετά, δηλαδή ο συνολικός αριθμός απασχολούμενων ήταν μικρότερος μόνο από το προηγούμενο έτος. Αντίθετα ενδιαφέρον παρουσιάζει η μερική απασχόληση όπου η μείωση ήταν μεγάλη (-66.600) και μάλιστα ο αριθμός έφθασε σε σύνολο τον αριθμό των απασχολούμενων αρκετά παλαιότερων ετών όπως το 2013 ωστόσο ένα μεγάλο ποσοστό ημι απασχολούμενων είχε την επιθυμία για εύρεση πλήρους απασχόλησης αλλά λόγω της πανδημίας δεν μπόρεσε. Αξιοσημείωτο είναι η συνέχιση της αύξησης της γυναικείας απασχόλησης και το 2020 καθώς όπως βλέπουμε στον πίνακα ο αριθμός των απασχολούμενων γυναικών αυξήθηκε έστω και λίγο (2.800) δείχνοντας έτσι την σταθερά ανοδική πορεία της συμμετοχής της γυναίκας στην απασχόληση. Όσον αφορά τις ηλικίες που επηρεάστηκαν περισσότερο ήταν αυτές των νεαρότερων ηλικιών 15 - 44 καθώς σε όλες τις υποκατηγορίες οι απασχολούμενοι μειώθηκαν αντίθετα αυξήθηκαν οι απασχολούμενοι ηλικίας 45-64 και 65+. Τέλος μεγάλο ποσοστό απασχολούμενων βίωσε συνέπειες στην εργασία τους σε θέματα αυξομείωσης ωρών εργασίας αλλά και στην εργασία τους γενικότερα καθώς ακυρώθηκαν συμφωνίες, συνεντεύξεις και γενικότερα ο επαγγελματικός σχεδιασμός τους. Ενώ μεγάλο μέρος των απασχολούμενων δεν είχε σταθερότητα στις ώρες απασχόλησης του με άλλους να βιώνουν αύξηση στις ώρες εργασίας τους και άλλους μείωση. Ενώ αξίζει να σημειωθεί

ότι η Ελλάδα ήταν η χώρα στην ΕΕ με το μεγαλύτερο ποσοστό αναστολής εργασίας μισθωτών (27%) ένα μέτρο που έλαβαν οι χώρες το οποίο έδινε την δυνατότητα σε εργοδότες που ο κλάδος τους έχει πληχτεί από την πανδημία να θέσουν σε αναστολή εργαζομένους τους με την συμμετοχή του κράτους ως οικονομικό βοήθημα στους εργαζομένους. (Naftemporiki, 2021) (ΕΛΣΤΑΤ) (INE ΓΣΕΕ, 2021)

Πίνακας 28. Σύνολο απασχολούμενων ανά τρίμηνο 2019 - 2020

Έτος	Α' τρίμηνο	Β' τρίμηνο	Γ' τρίμηνο	Δ' τρίμηνο
2019	3.814.005	3.956.424	3.971.899	3.901.791
2020	3.852.615	3.844.034	3.926.812	3.878.454

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 28 η συνολική απασχόληση στην χώρα μας το 2020 ξεκίνησε να επηρεάζεται από το πρώτο τρίμηνο του έτους και με την έναρξη των μέτρων για την αποφυγή της διασποράς του ιού, έτσι είχαμε πτώση σε σχέση με το Δ τρίμηνο του 2019 σχεδόν 50.000 θέσεων εργασίας ενώ η πτώση συνεχίστηκε και κατά το Β τρίμηνο του 2020 η οποία σε σύγκριση με το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 είναι μειωμένη κατά περισσότερο από 110.000 θέσεις δείχνοντας έτσι το πόσο πολύ επηρεάστηκε η απασχόληση από την συγκυρία της πανδημίας.

Από το Γ τρίμηνο του 2020 είχαμε ξανά μια άνοδο στο σύνολο των απασχολούμενων η οποία μπορεί να εξηγηθεί από την άρση των μέτρων κατά της πανδημίας σταδιακά από τον Μάιο του 2020 αλλά και με την είσοδο στην απασχόληση των εργαζομένων στον τουρισμό αλλά με των εποχιακά εργαζομένων. Ωστόσο από το τέλος του 2020 το σύνολο των απασχολούμενων όπως βλέπουμε στο Δ τρίμηνο μειώθηκε εκ νέου και αυτό καθώς λόγω της εποχικότητας και του χειμώνα η διασπορά του ιού ξανά ενεργοποιήθηκε με αποτέλεσμα τα χιλιάδες ημερήσια κρούσματα έτσι η κυβέρνηση αποφάσισε να λάβει ξανά ίδιου τύπου μέτρα με το πρώτο lockdown του Μαρτίου του 2020. Έτσι από τον Νοέμβριο του 2020 ξαναέκλεισαν όλες οι δραστηριότητες, οι μετακινήσεις των πολιτών απαγορεύτηκαν παρά μόνο οι αναγκαίες, ενώ πάρα πολλές επιχειρήσεις ξανά ανέστειλαν την λειτουργία τους όπως η εστίαση, το λιανεμπόριο, κομμωτήρια, γυμναστήρια και άλλα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα τα μηδενικά έσοδα για

πολλές επιχειρήσεις οι οποίες παρά τα μέτρα στήριξης της κυβέρνησης να μην μπορούν να ανταποκριθούν στις υποχρεώσεις τους αλλά ούτε και να μπορούν να διατηρήσουν εργαζόμενους καθώς ένα μικρό διάστημα επαναλειτουργίας όλων των δραστηριοτήτων και των επιχειρήσεων κατά την περίοδο των εορτών του Δεκεμβρίου του 2020 δεν μπορούσε να καλύψει τα χαμένα έσοδα των επιχειρήσεων. Η περίοδος του λεγόμενου 2^{ου} lockdown συνεχίστηκε και κατά το 2021 έως και το τέλος του Απριλίου όπου από εκεί και πέρα είχαμε σταδιακό άνοιγμα επιχειρήσεων και δραστηριοτήτων. Με τα τελευταία στοιχεία να δείχνουν ότι ο συνολικός αριθμός απασχολούμενων τον Φεβρουάριο του 2021 ήταν 3.707.704 (Ελστατ)

Χαρακτηριστικό του επηρεασμού της πανδημίας στην απασχόληση αλλά και γενικά στην ζωή τόσο στην χώρα μας όσο και σε όλο τον κόσμο είναι ότι το ποσοστό απασχόλησης μειώθηκε σε 23 από τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης έτσι ο μέσος όρος απασχόλησης στην ΕΕ ενώ το Δ τρίμηνο του 2019 βρισκόταν στο 73,2% την αντίστοιχη περίοδο το 2020 έπεσε στο 72,6% δείχνοντας το πόσο μπορεί να επηρεάσει την ευημερία των ανθρώπων ένας απροσδόκητος παράγοντας. (ΕΕ.EUROPA)

Τουρισμός

Όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο ο τουρισμός αποτελεί για την Ελλάδα μία μεγάλη πηγή εσόδων αλλά και έναν πολύ σημαντικό κλάδο για την απασχόληση, ωστόσο παρά την βαρύτητα του επηρεάστηκε και αυτός σε πολύ σημαντικό βαθμό από την πανδημία καθώς πλέον λόγω των υγειονομικών συνθηκών τα ταξίδια μειώθηκαν με αποτέλεσμα να μειωθεί και ο αριθμός των εισερχόμενων τουριστών στην χώρα μας. Έτσι από τα 31 και πλέον εκατομμύρια τουρίστες που επισκέφθηκαν την χώρα μας κατά το 2019 πέσαμε στα μόλις 7.375.000 τουρίστες το 2020 αριθμός που δεν μπορεί να συγκριθεί με κανένα παλαιότερο έτος αφού οι συνθήκες ήταν πρωτόγνωρες. Η μεγάλη αυτή μείωση στον αριθμό των τουριστών έφερε και τεράστια μείωση στα έσοδα από τον κλάδο η οποία έφτασε το -76.5% σε σχέση με το 2019 με μόλις 4 δις 280 εκατομμύρια, επακόλουθο των παραπάνω ήταν να μειωθούν σημαντικά και οι απασχολούμενοι στον κλάδο.

Πίνακας 29. Αριθμός απασχολούμενων στα καταλύματα και την εστίαση ανά τρίμηνο 2019 - 2020

Έτος	A τρίμηνο	B τρίμηνο	Γ τρίμηνο
2019	322.100	403.000	429.000
2020	329.000	321.000	396.000

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ - ΣΕΤΕ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 29 ενώ το πρώτο τρίμηνο του 2020 οι απασχολούμενοι στα καταλύματα και την εστίαση είχαν μικρή αύξηση από 321.000 το α τρίμηνο του 2019 σε 329.000 την ίδια περίοδο του 2020 και έδειχναν ότι θα ακολουθηθεί ανοδική πορεία για τον κλάδο με την έναρξη όμως της πανδημίας και την επιβολή των περιοριστικών μέτρων οι απασχολούμενοι κατά το β' τρίμηνο του 2020 μειώθηκαν τόσο από το προηγούμενο τρίμηνο αλλά και σε μεγάλο ποσοστό από την ίδια περίοδο του προηγούμενου έτους έτσι από 403.000 απασχολούμενους το 2019 πέσαμε στους 321.000 το 2020 μία μεγάλη διαφορά των 80.000 και πλέον απασχολούμενων. Τέλος ακόμα και κατά το γ τρίμηνο του 2020 το οποίο θεωρείται η περίοδος αιχμής για τον κλάδο καθώς περιλαμβάνει τους μήνες Ιούλιο και Αύγουστο το σύνολο των απασχολούμενων μπορεί να αυξήθηκε αρκετά από το προηγούμενο τρίμηνο ωστόσο από το αντίστοιχο τρίμηνο του 2019 ήταν και πάλι μικρότερο έτσι από 429.000 απασχολούμενους το 2019 πέσαμε στους 396.000 το 2020 δείχνοντας έτσι οι συνθήκες του 2020 αποτελούσαν εμπόδιο ακόμα και για έναν πολύ δυνατό κλάδο της απασχόλησης όπως είναι ο τουρισμός.

Τηλεργασία

Όπως αναφέρθηκε και προηγουμένως η μορφή εργασίας η οποία χρησιμοποιήθηκε έντονα και εξαπλώθηκε περισσότερο κατά την διάρκεια της πανδημίας τόσο στην χώρα μας όσο και στον υπόλοιπο κόσμο ήταν η εξ αποστάσεως εργασία δηλαδή η τηλεργασία, η οποία όπως έχουμε ήδη αναφέρει προϋπήρχε αρκετά χρόνια ως μορφή εργασίας ωστόσο η χρήση της είχε διαφοροποιήσεις από χώρα σε χώρα. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Ελλάδα πριν την έναρξη της πανδημίας το 2019 η χρήση της έφτανε στο 5,3% ενώ ακόμα και μία δεκαετία πριν το 2009 ήταν στο 4,3% βλέπουμε δηλαδή μία πολύ μικρή άνοδο μέσα σε μια δεκαετία, μάλιστα αυτά τα ποσοστά περιλαμβάνουν τόσο την μόνιμη τηλεργασία όσο και την περιστασιακή δείχνοντας έτσι

την μικρή χρήση της στην χώρα μας, η οποία είχε και από τα μικρότερα ποσοστά στην ΕΕ. Στην ευρωπαϊκή ένωση αντίθετα η διάδοση της τηλεργασίας ποικίλε μέχρι το 2019 με τον μέσο όρο να είναι στο 16,1% αυξανόμενη σε σχέση με το 2009 όπου ήταν 12,4% όμως από χώρα σε χώρα υπήρχαν αρκετά μεγάλες διαφορές όπως στην Σουηδία και την Ολλανδία όπου ξεπερνούσε το 30% ενώ αντίθετα πολλές χώρες, περισσότερες από τις μισές της ΕΕ να βρίσκονται κάτω του μέσου όρου αλλά κυρίως και κάτω του 10%.

Από την έναρξη της πανδημίας και έπειτα σε πανευρωπαϊκή έρευνα που πραγματοποιήθηκε έδειξε ότι πάνω από το ένα τρίτο (37%) των εργαζομένων που προηγουμένως εργαζόταν δια ζώσης λόγω της πανδημίας εργάστηκε μέσω τηλεργασίας, ενώ νεότερες μελέτες έδειξαν ότι το 25% του συνόλου των απασχολούμενων εργάζεται πλέον σε σταθερή βάση μέσω τηλεργασίας. Στην χώρα μας το ποσοστό απασχολούμενων που εντάχθηκε σε καθεστώς τηλεργασίας έφθασε στο 26,2% μία πολύ μεγάλη αύξηση, μεγαλύτερη του 20% σε σχέση με πριν την πανδημία ωστόσο ακόμα και έτσι το ποσοστό της Ελλάδας παρέμεινε ένα από τα μικρότερα στην ΕΕ και ξεπέρασε μόνο της Ρουμανίας με 18,4% ενώ μαζί με τις Κροατία (27,2%), Ουγγαρία (28,1%) και Βουλγαρία (28,8%) αποτέλεσαν τις μοναδικές πέντε χώρες από τις είκοσι επτά χώρες της ΕΕ στις οποίες το ποσοστό δεν ξεπέρασε το 30%. Επίσης αξιοσημείωτο είναι ότι ακόμα και με το σταδιακό άνοιγμα των δραστηριοτήτων και με την δυνατότητα οι απασχολούμενοι να επιστρέψουν στον χώρο εργασίας τους πολλές εταιρίες συνέχισαν με την απασχόληση μέσω τηλεργασίας.

Ενδιαφέρον για την χώρα μας παρουσιάζει ότι το εν δυνάμει ποσοστό των εργαζομένων που μπορεί να απασχοληθεί μέσω τηλεργασίας μπορεί να φθάσει το 40% ποσοστό πολύ ανταγωνιστικό σε σχέση με άλλες χώρες με το αντίστοιχο ποσοστό να κυμαίνεται μεταξύ 35% με 41%, έρευνα για την χώρα μας έδειξε ότι ένας αριθμός σχεδόν 500.000 εργαζομένων μπορεί να απασχοληθεί μόνιμα και πλήρως με τηλεργασίας ενώ ακόμη 250.000 – 300.000 να εργαστεί με πολύ υψηλές δυνατότητες τηλεργασίας δείχνοντας έτσι ότι η τηλεργασίας μπορεί να εκτοξεύθηκε λόγω της πανδημίας όμως θα παραμείνει σαν μία βασική μορφή απασχόλησης. (ΕΙΕΑΔ)

Σε έρευνα που πραγματοποίησε τον Νοέμβριο του 2020 το εργαστήριο ανθρωπίνου δυναμικού του οικονομικού πανεπιστημίου Αθηνών έδειξε ότι πριν από την πανδημία μόνο το 36% των συμμετεχόντων είχε εμπειρία από τηλεργασίας ενώ μόνο το 5% από

αυτούς είχε εντατική απασχόληση μέσω τηλεργασίας. Αντίθετα εκείνη την περίοδο περισσότεροι από τους μισούς συμμετέχοντες (52%) εργαζόταν μέσω τηλεργασίας, ενώ το 18% αποκλειστικά με τηλεργασία αλλά και ένα ακόμα ποσοστό 12% οι οποίοι αν και δεν είχαν την δυνατότητα μέσω της εργασίας τους να εργαστούν μέσω τηλεργασίας ωστόσο το επιθυμούσαν. Τέλος όσον αφορά το σύνολο των συμμετεχόντων που εργαζόταν εκείνη την περίοδο μέσω τηλεργασίας και είχε ξαναδουλέψει από απόσταση πριν την πανδημία έφτανε στο 46% αντίθετα το μεγαλύτερο ποσοστό (54%) ήταν η πρώτη φορά που εργαζόταν από απόσταση λόγω της πανδημίας.

Όσον αφορά τις απόψεις των εργαζομένων για την τηλεργασία η έρευνα έδειξε ότι καλύτερη άποψη έχουν όσοι εργάζονται μέσω τηλεργασίας καθώς έχουν θετική εικόνα τόσο για την εξοικονόμηση κόστους (πχ. μεταφορικά) ενώ θετική είναι και η άποψη τους τόσο για την παραγωγικότητα αλλά και για την στήριξη από συναδέλφους και εργοδότες. Ωστόσο υπάρχουν διαφορές στις απόψεις για την τηλεργασία ανάλογα και με την οικογενειακή κατάσταση ή το επάγγελμα καθώς εργαζόμενοι με περισσότερα παιδιά ανέφεραν περισσότερες δυσκολίες ενώ το ίδιο ανέφεραν και όσοι ασχολούνται με καλλιτεχνικές δραστηριότητες ή με μηχανές, εκπαίδευση, ιατρική, νοσηλευτική. Τέλος αν και οι περισσότεροι συμμετέχοντες πιστεύουν ότι η τηλεργασία θα εξακολουθήσει να χρησιμοποιείται και μετά την πανδημία περισσότεροι θετικοί δείχνουν αυτοί που εργάστηκαν μέσω τηλεργασίας. (Aueb, 2021)

Η απασχόληση στον τομέα της υγείας

Η έναρξη της πανδημίας στην χώρα μας έφερε στην επικαιρότητα και διαχρονικά προβλήματα που υπήρχαν στην απασχόληση στον τομέα της υγείας καθώς πλέον οι απαιτήσεις σε υγειονομικό προσωπικό ήταν πολύ υψηλές για να καλύψουν την έξαρση της πανδημίας με τα πολλά κρούσματα και τους νοσηλευόμενους. Από την έναρξη της πανδημίας αλλά και από το 2^ο κύμα τον Οκτωβρίου του 2020 οι επιστολές διαμαρτυρίας από εκπροσώπους δημόσιων νοσοκομείων και κέντρων υγείας διαρκώς αυξανόταν τόσο για θέματα έλλειψης προσωπικού αλλά και εξοπλισμού.

Ο αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα της υγείας στην χώρα μας δεν ήταν ποτέ ιδιαίτερα υψηλός καθώς μόλις το 2004 ξεπέρασε τους 200.000 απασχολούμενους αν και αποτελεί έναν ιδιαίτερα σημαντικό κλάδο έτσι αν και η συνέχεια της πορείας του

ήταν ανοδική λόγω και της οικονομικής κρίσης υποχώρησε αισθητά χωρίς να έχει ξεπεράσει πλέον παλαιότερα νούμερα.

Πίνακας 30. Αριθμός απασχολούμενων στον τομέα της υγείας 2004 - 2019

Έτος	Απασχολούμενοι στην υγεία	Έτος	Απασχολούμενοι στην υγεία
2004	224.300	2012	223.500
2006	232.300	2014	209.200
2007	244.800	2016	218.400
2008/2009	236.000 / 234.400	2018	242.500
2010	245.900	2019	248.400

Πηγή ΕΛΣΤΑΤ

Όπως παρατηρούμε στον πίνακα 30 ο αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα της υγείας από το 2004 όπου και ξεπέρασε τους 224.000 απασχολούμενους έως και το 2007 είχε αύξηση μεγαλύτερη των 20.000 απασχολούμενων έπειτα όμως για δύο έτη παρουσίασε πτώση ξανανεβαίνοντας το 2010 στους 245.900 που αποτελούσε για πολλά χρόνια τον μέγιστο αριθμό απασχολούμενων. Από εκεί και πέρα ξεκίνησε η πτώση ως επακόλουθο της οικονομικής κρίσης φθάνοντας το 2014 τους 209.200 απασχολούμενους αριθμός μικρότερος ακόμα και από μία δεκαετία πίσω, από τα επόμενα έτη ξεκίνησε πάλι η άνοδος όπως και σε άλλους κλάδους όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο φθάνοντας το 2019 να έχουμε νέο ρεκόρ απασχολούμενων στον κλάδο με 248.400 απασχολούμενους. Όσον αφορά το 2020 το έτος της πανδημίας οι απασχολούμενοι το δ' τρίμηνο έφτασαν τους 273.500 κάνοντας ρεκόρ και ξεπερνώντας τους απασχολούμενους την αντίστοιχη περίοδο του 2019 (252.600) μία αύξηση μεγαλύτερη των 20.000 η οποία είχε να ξανασυμβεί μέσα σε ένα έτος από το 2004 όταν και ανέβηκε από 189.000 απασχολούμενους το 2003 σε 224.300 το 2004, δείχνοντας έτσι την μεγάλη ανάγκη για προσωπικό την περίοδο της υγειονομικής κρίσης αλλά και την δυνατότητα απορρόφησης του. Ωστόσο με τα πιο πρόσφατα στοιχεία της Ελληνικής στατιστικής αρχής για την

χρονιά 2020 ο συνολικός αριθμός των απασχολούμενων στον τομέα υγείας ήταν 269.000. (ΕΛΣΤΑΤ)

Χαρακτηριστικό των ελλείψεων σε προσωπικό για τον κλάδο στην Ελλάδα είναι ότι σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε το 2017 συγκρίνοντας τον αριθμό απασχολούμενων στον τομέα της υγείας και της μέριμνας για κάθε χώρα της ΕΕ έδειξε ότι ενώ ο μέσος όρος απασχολούμενων στον κλάδο ανά 100.000 κατοίκους ήταν 5.973 ενώ στην χώρα μας ο αντίστοιχος αριθμός ήταν 2.524, όπως βλέπουμε η διαφορά είναι πολύ μεγάλη καθώς το μέσο όρο της ΕΕ είναι οι διπλάσιοι και πάνω από ότι στην χώρα μας. Ενώ μάλιστα η τόσο μεγάλη διαφορά διατηρείται για αρκετά χρόνια καθώς αν και το 2014 ο αντίστοιχος αριθμός απασχολούμενων στην χώρα μας ήταν 2.254 έπειτα από τρία χρόνια αυξήθηκε μόλις κατά 270 άτομα. Θα πρέπει να σημειώσουμε ότι η διαφορά αυτή μεταξύ ευρωπαϊκής ένωσης και Ελλάδας υφίσταται για πολλά έτη ακόμα και από το 2009 όπου στην ΕΕ ήταν 5.291 και στην Ελλάδα 2.485 ενώ μεγάλωσε ακόμα περισσότερο κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης με 5.701 στην ΕΕ και 2.254 στην Ελλάδα το 2014.

Ένας άλλος παράγοντας που εξηγεί τις ελλείψεις σε προσωπικό υγείας, η οποία το 2015 μάλιστα έφθασε να είναι η μικρότερη στην ΕΕ με αναλογία 3,2 νοσηλευτές ανά χίλια άτομα με τον μέσο όρο να είναι στο 8,4, είναι ότι κυρίως κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία μειώθηκαν σε πολύ μεγάλο βαθμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι συνολικές δημόσιες δαπάνες υγείας έπεσαν από τα 15.412,2 εκατομμύρια ευρώ το 2009 στα 11.286,5 εκατομμύρια το 2012 και συνεχίστηκε ακόμα και το 2014 όπου έφθασαν τα 8.267,0 εκατομμύρια. Τα δύο επόμενα έτη είχαμε μικρή αύξηση η οποία έφθασε τα 8.923,8 εκατομμύρια το 2016 ωστόσο δεν υπήρξε σταθερότητα και το 2017 ξανά είχαμε μείωση στις δημόσιες δαπάνες για την υγεία επομένως φθάσαμε στα 8.815,8 εκατομμύρια ευρώ, ενώ συνεχίστηκε και το 2018 με 8.357,6 εκατομμύρια για να καταλήξει να αυξηθεί και πάλι το 2019 φθάνοντας στα 8.590,5 εκατομμύρια ευρώ. Βλέπουμε λοιπόν ότι μέσα σε μία δεκαετία (2009 – 2019) οι δημόσιες δαπάνες για την υγεία μειώθηκαν σχεδόν στο μισό δείχνοντας έτσι ότι τα προβλήματα που εμφανίστηκαν κατά την περίοδο της πανδημίας ήταν διαχρονικά. Τέλος ένας άλλος παράγοντας που συμβάλλει και αυτός στα προβλήματα της υγειονομικής κρίσης είναι ότι στην χώρα μας υπάρχει άνιση κατανομή των ιατρικών εγκαταστάσεων και του προσωπικού καθώς αυτά συγκεντρώνονται σε πολύ μεγάλο βαθμό στις μεγάλες

πόλεις και γενικά αστικές περιοχές με αποτέλεσμα την έλλειψη κάλυψης των αναγκών για ιατρική περίθαλψη σε μικρότερες πόλεις και αγροτικές περιοχές. (Medinet, 2021) (ELSTAT)

Μελλοντικές εξελίξεις

Άμεσες αναμένεται να είναι οι εξελίξεις στα θέματα της απασχόλησης από τον Σεπτέμβριο του 2021 καθώς δρομολογούνται αλλαγές σε πολλούς εργασιακούς τομείς οι οποίες έχουν ήδη φέρει την αντίδραση των εργαζομένων. Συγκεκριμένα αναμένονται αλλαγές σε ωράριο, υπερωρίες, άδειες, συνθήκες και προστασία της εργασίας. Βασικές αλλαγές είναι:

- **Ωράριο:** Όσον αφορά το ωράριο των εργαζομένων αυτό αναμένεται να αλλάξει και να πάει στις 8 + 2 ώρες ημερησίως με «αντάλλαγμα» για τον εργαζόμενο επιπλέον ρεπό ή μία ημέρα λιγότερη εργασία ή άδεια. Ενώ προβλέπεται να δίνεται η δυνατότητα για συμφωνία μεταξύ εργοδότη και εργαζόμενου για τον τρόπο ανταμοιβής, ενώ αν ο εργαζόμενος δεν το επιθυμεί δεν θα προβαίνει σε μία τέτοια συμφωνία χωρίς κυρώσεις.
- **Υπερωρίες:** Προβλέπεται αύξηση των υπερωριών που μπορεί να εργαστεί ο εργαζόμενος στις 150 ώρες το έτος.
- **Ψηφιακή κάρτα:** Πρόκειται για την θέσπιση ειδικής κάρτας η οποία με ηλεκτρονικό τρόπο θα καταγράφει σε πραγματικό χρόνο τις ώρες εργασίας του εργαζόμενου, τις άδειες και ότι τον αφορά. Αρχικά θα εφαρμοστεί σε τράπεζες και βιομηχανία ενώ αργότερα αναμένεται να γίνει υποχρεωτική και μάλιστα θα προβλέπεται πρόστιμο σε περίπτωση μη έκδοσης της.
- **Εργασία κατά την Κυριακή:** Αναμένεται η ένταξη και άλλων επιχειρήσεων στο δικαίωμα για λειτουργία την Κυριακή δηλαδή θα υπάρξει διεύρυνση στην λίστα των επιχειρήσεων με δικαίωμα για άνοιγμα την Κυριακή όπως είναι οι μεταφορικές εταιρείες, οι τηλεφωνικές και η προμήθεια υπηρεσιών.
- **Απολύσεις:** Αναμένεται αυστηροποίηση στις μεθόδους απόλυσης καθώς και στην αποζημίωση εργαζομένων με μεγαλύτερο ποσό ούτως ώστε ο εργοδότης να μην έχει την υποχρέωση για επαναπρόσληψη του

εργαζόμενου που απολύθηκε αλλά δικαιώθηκε δικαστικά. Επίσης δεν θα δίνεται το δικαίωμα για απόλυση σε πατέρα έως την συμπλήρωση του έκτου μήνα από την γέννηση του παιδιού του. Ενώ τέλος δεν θα μπορεί να απολυθεί και εργαζόμενος με τηλεργασία ο οποίος αποσυνδέθηκε με το τέλος του ωραρίου του.

- **Τηλεργασία:** Ο εργοδότης πλέον θα έχει την υποχρέωση για την υλικοτεχνική κάλυψη των αναγκών του εργαζομένου, ενώ από την μεριά του ο εργαζόμενος θα έχει το δικαίωμα της αποσύνδεσης με το τέλος του επίσημου ωραρίου του.
- **Οργανώσεις των εργαζομένων και απεργίες:** Οι συνδικαλιστικές οργανώσεις των εργαζομένων πλέον θα πρέπει να δηλώνονται σε ειδικό μητρώο, επίσης θα δίνεται η δυνατότητα για ηλεκτρονικές ψηφοφορίες, εργαζόμενοι που δεν επιθυμούν να απεργήσουν δεν θα μπορούν να τους παρεμποδίσουν στην εργασία τους, ενώ τέλος σε περίπτωση απεργίας θα πρέπει να υπάρχει υποχρεωτικά ένας αριθμός εργαζομένων για την κάλυψη των αναγκών σε ζωτικούς τομείς για την κοινωνία.
- **Άδειες:** Αλλαγές αναμένεται να υπάρξουν και σε θέματα αδειών όπως με την θέσπιση ειδικής πατρικής άδειας 14 ημερών. Επίσης γονική άδεια τεσσάρων μηνών με την κάλυψη του μισού χρόνου μέσω επιδότησης από τον ΟΑΕΔ, επίσης ο εργαζόμενος για έκτακτους οικογενειακούς λόγους θα μπορεί να λείψει για μία ημέρα συνολικά δύο φορές τον χρόνο, ενώ θα υπάρχουν και άλλες προβλέψεις για άδειες όπως η άδεια βοήθειας συγγενικού προσώπου, άδεια για υποβοηθούμενη τεκνοποίηση και άλλα. Τέλος γονείς με παιδιά έως 12 ετών που απασχολούνται σε ευέλικτη μορφή εργασίας θα μπορούν να εργαστούν και σε ευέλικτο ωράριο.
- **Άλλοι τομείς:** Γενικότερα αναμένονται αλλαγές σε θέματα παρενόχλησης στον χώρο εργασίας, θέματα βίας στην εργασία και γενικότερα των συνθηκών όπως και σε θέματα υγείας και ασφάλισης ενώ το σώμα επιθεώρησης εργασίας θα αντικατασταθεί πλέον από την επιθεώρηση εργασίας η οποία θα είναι ανεξάρτητη ενώ εντός αυτής θα δημιουργηθεί και ειδική επιτροπή για θέματα βίας στην εργασία με την πρόβλεψη για τις ανάλογες κυρώσεις.

Οι αντιδράσεις των εργαζομένων βασίζονται στο κατά πόσο όλα αυτά που προβλέπονται θα λειτουργήσουν στην πράξη καθώς ήδη οι απασχολούμενοι βρίσκονται σε συνθήκες απορρύθμισης των εργασιακών σχέσεων καθώς πολλοί εργαζόμενοι δουλεύουν παραπάνω ώρες χωρίς να τις πληρώνονται επίσης πολλών οι συμβάσεις είναι μερικής απασχόλησης αλλά εργάζονται παραπάνω ώρες, ενώ όπως είδαμε και σε προηγούμενο κεφάλαιο κυριαρχούν οι ευέλικτες μορφές απασχόλησης επομένως οι συνθήκες να γίνουν δυσκολότερες. (Lifo, 2021) (Capital, 2021)

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η ζωή του ανθρώπου είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την εργασία και την απασχόληση καθώς το μεγαλύτερο μέρος της ζωής του θα το περάσει δουλεύοντας επομένως είναι σημαντικό να έχει την κατάλληλη ανταμοιβή για την εργασία του τόσο στο χρηματικό μέρος αλλά και στις συνθήκες εργασίας και βέβαια να έχει πάντα πρόσβαση στην απασχόληση.

Στην εργασία είδαμε την χρονική εξέλιξη της απασχόλησης και τις μορφές της διαπιστώνοντας ότι πέρα της βασικής πλήρους απασχόλησης υπάρχουν αρκετές ευέλικτες μορφές οι οποίες μάλιστα έχουν εξελιχθεί σε μεγάλο βαθμό με αποτέλεσμα να χρησιμοποιούνται όλο και περισσότερο ενώ εκτός αυτού να εμφανίζονται και νέες. Επίσης είδαμε ότι οι θεσμοί όσον αφορά την απασχόληση στην Ελλάδα τα τελευταία είκοσι χρόνια είχαν αρκετές αλλαγές ενώ και σε θέματα νόμων υπήρξαν δύο περίοδοι μία ευνοϊκή και μία όχι λόγω της οικονομικής κρίσης.

Η εξέλιξη της απασχόλησης στην Ελλάδα καθορίστηκε σε μεγάλο βαθμό από την οικονομική κρίση η οποία και την χώρισε σε δύο περιόδους από το 2000 έως το 2008 που είδαμε ότι ο αριθμός των απασχολούμενων αυξανόταν και μαζί του βελτιωνόταν και ο μισθός δείχνοντας έτσι μία γενικότερη ευνοϊκή περίοδο για την χώρα αντίθετα την περίοδο 2009 έως 2018 είχαμε μεγάλες μειώσεις σε απασχολούμενους και μισθούς,

συγκεκριμένα μέσα ε μόλις τέσσερα χρόνια από το 2009 στο 2013 χάθηκαν περισσότεροι από ένα εκατομμύριο απασχολούμενοι με την μεγαλύτερη μείωση απασχολούμενων να είναι σε νέους οι οποίοι επηρεάστηκαν περισσότερο, βέβαια αυτή η τάση της αύξησης της ηλικίας των απασχολούμενων έχει παραμείνει και μετά την οικονομική κρίση όχι μόνο στην Ελλάδα αλλά και την Ευρωπαϊκή Ένωση. Από μεριάς κράτους δεν έγινε σωστή διαχείριση επιλέγοντας μέτρα και νόμους που δεν βελτίωσαν την κατάσταση ενώ επίσης επιλέχθηκαν κυρίως παθητικές πολιτικές απασχόλησης. Το θετικό συμπέρασμα είναι ότι όλη την περίοδο από το 2000 έως και σήμερα το εκπαιδευτικό επίπεδο των απασχολούμενων έχει βελτιωθεί σημαντικά αντίθετα όμως αρνητικό για την Ελλάδα αποτελεί ότι σε σύγκριση με άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης σε τομείς όπως η απασχόληση ασχέτως περιόδου βρίσκεται σε χαμηλότερο σημείο.

Μέσω της εργασίας διαπιστώσαμε ότι ορισμένοι κλάδοι όπως ο τουρισμός, το εμπόριο και η βιομηχανία παίζουν σημαντικό ρόλο για την απασχόληση με μεγάλο ποσοστό εργαζομένων να ασχολούνται με αυτούς, με την βιομηχανία όμως να υπολείπεται μετά την οικονομική κρίση Επίσης μεγάλο κομμάτι των απασχολούμενων πλέον σχετίζεται με υπηρεσίες και προϊόντα. Αντίθετα όπως είδαμε μέσω της εργασίας η γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα άργησε να αυξηθεί, φυσικά όμως υπήρξε βελτίωση η οποία μάλιστα φάνηκε και κατά την οικονομική κρίση όπου η γυναικεία απασχόληση ήταν πιο σταθερή. Βέβαια υπάρχουν ακόμα περιθώρια βελτίωσης καθώς σε σύγκριση με άλλες χώρες η γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα είναι μικρότερη. Τέλος στο θέμα απασχόλησης ατόμων με αναπηρία χρειάζονται βελτιώσεις μέσω παρεμβάσεων του κράτους καθώς όπως είδαμε μέσω της εργασίας υπάρχουν ελλείψεις σε ευκαιρίες για πρόσβαση στην αγορά εργασίας.

Τέλος όπως είδαμε μία παγκόσμια αρνητική συγκυρία στις αρχές του 2020 ήταν αρκετή για να επηρεάσει την απασχόληση τόσο για την Ελλάδα η οποία μάλιστα έδειχνε να έχει ξεπεράσει την οικονομική κρίση, αλλά και τον υπόλοιπο κόσμο. Λόγω της πανδημίας η απασχόληση επηρεάστηκε ακόμα και στους πολύ δυνατούς κλάδους στην χώρα όπως ο τουρισμός δείχνοντας έτσι και την εξάρτηση της χώρας από συγκεκριμένους τομείς της οικονομίας. Επίσης λόγω της πανδημίας διαπιστώθηκαν οι ελλείψεις που υπήρχαν ήδη στην απασχόληση στον τομέα της υγείας δείχνοντας και την χαμηλή θέση της Ελλάδας σε σύγκριση με άλλες χώρες.

Η πανδημία επίσης διαμόρφωσε νέα δεδομένα στην απασχόληση με την τεράστια άνοδο της τηλεργασίας και τα δεδομένα μάλιστα να δείχνουν ότι θα παραμείνει σε υψηλά επίπεδα και μετά την πανδημία καθώς πολλές εταιρίες και επιχειρήσεις βλέποντας ότι ακόμα και έτσι υπάρχει υψηλή αποδοτικότητα των εργαζομένων θα επιλέξουν να την διατηρήσουν έχοντας κέρδη από μειώσεις σε έξοδα για μετακίνηση εργαζομένων, παροχές όπως εταιρικά αυτοκίνητα αλλά ακόμα και εγκαταστάσεων όπως γραφεία. Μέσω όμως της τηλεργασίας υπάρχει κίνδυνος να πληχτούν άλλοι κλάδοι όπως οι μεταφορές και οι ξενοδοχειακές καθώς πλέον οι διασκέψεις γίνονται ηλεκτρονικά, βέβαια ακόμα και οι απλοί κλάδοι όπως η εστίαση θα επηρεαστούν καθώς οι εργαζόμενοι πλέον χωρίς να μετακινηθούν δεν θα καταναλώνουν αλλάζοντας έτσι τις συνήθειες τους. Βέβαια εκτός των παραπάνω το πιο σημαντικό είναι ότι μέσω της τηλεργασίας υπάρχει ο κίνδυνος της αλλαγής της εργασίας γενικότερα, ο εργαζόμενος ενδεχομένως πλέον να μην έχει ωράριο να πρέπει να είναι πάντα διαθέσιμος με την αιτιολογία της εργασίας από το σπίτι, επιπλέον κάποια κόστη όπως συντήρησης και εξοπλισμού πλέον θα βαραίνουν τον εργαζόμενο επίσης η τηλεργασία αλλάζει και την κοινωνική συναναστροφή των ανθρώπων καθώς μέσω της εργασίας ο άνθρωπος έχει την δυνατότητα να έρθει σε επαφή με άλλους ανθρώπους και να συνομιλήσει ,να ανταλλάξει ιδέες τόσο για την εργασία του όσο και γενικότερα. Εξάλλου υπάρχει ήδη σκεπτικισμός για την τηλεργασία καθώς ακόμα και εργαζόμενοι που αρχικώς αντέδρασαν θετικά μέσω της εργασίας από το σπίτι τους και την ευκολία που προσέφερε πλέον δηλώνουν κουρασμένοι καθώς μπορεί να κάνουν και μέρες να βγούνε από το σπίτι, ενώ ιδιαίτερη προσοχή χρειάζεται και η γυναικεία απασχόληση καθώς η τηλεργασία μπορεί να ωθήσει πολλές γυναίκες στην επιλογή της με την αιτιολογία του συνδυασμού οικογένειας και σπιτιού γυρνώντας ετσι ξανά πίσω σε αρνητικές συνθήκες όπου η γυναίκα μόνο οφείλει να συνδυάσει εργασία και οικογένεια. Τέλος ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι μελλοντικές εξελίξεις τόσο σε θέματα που πρόκειται να αλλάξουν μέσω νέων νόμων αλλά και λόγω των συνθηκών που επέβαλε η πανδημία με την απασχόληση να γίνεται ακόμα πιο ευέλικτη και την ανάδειξη της τηλεργασίας σε νέο σημαντικό κομμάτι της απασχόλησης θέτοντας έτσι την προσοχή τόσο στους εργαζόμενους όσο και στο κράτος στον τρόπο διαχείρισης των νέων συνθηκών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Αγγελοπούλου Πηνελόπη, «Εισαγωγή στο εργατικό δίκαιο» Εκδόσεις Σάκκουλας, 2019

Δενδρινός Γιάννης, Λυμπεράκη Αντιγόνη, « Ευέλικτη εργασία, νέες μορφές και ποιότητα απασχόλησης» Εκδόσεις Κέρκυρα , 2010

Δούκα Βικτώρια, «Μερική απασχόληση, το εργασιακό καθεστώς των μερικώς απασχολουμένων στον ιδιωτικό τομέα» 2004, εκδόσεις Σακκουλάς

Καραμεσίνη Μαρία, Ανεργία και πολιτικές απασχόλησης, 2013 Πάντειο πανεπιστήμιο Αθηνών, <http://pandemos.panteion.gr/index.php?lang=el&op=record&pid=iid:96>

Καραμεσίνη Μαρία , Η πολιτική απασχόληση ως πεδίο σύζευξης της οικονομικής και της κοινωνικής πολιτικής, 2005 Εκδόσεις Gutenberg

Σμοκοβίτη Λίτσα, «Βασικές αρχές δικαίου και διοίκηση: εργασιακές σχέσεις» Ελληνικό ανοιχτό πανεπιστήμιο 1999

Montana Patrick, Charnov Bruce, «Μάνατζμεντ» Εκδόσεις Κλειδάριθμος, 2011, Μετάφραση Κατσαντώνη Σοφία

ΑΘΗΝΑ, Ιδρυματικό αποθετήριο ΤΕΙ Δυτικής Ελλάδας, «Η συμμετοχή της γυναίκας στην αγορά εργασίας» Πτυχιακή εργασία Κυρίτση Ζωή ,2018, <http://repository.library.teiwest.gr/xmlui/handle/123456789/6437>

ΑΜΙΤΟΣ, Αποθετήριο πανεπιστημίου Πελοποννήσου «Πολιτικές απασχόλησης και ο ρόλος των ΟΤΑ σε αυτές» Διπλωματική εργασία Πατιράκη Ευφροσύνη ,2017, <https://amitos.library.uop.gr/xmlui/handle/123456789/3475>

ΕΣΤΙΑ, Χαροκόπειο πανεπιστήμιο βιβλιοθήκη και κέντρο πληροφόρησης ΕΣΤΙΑ, διπλωματική εργασία « Τοπική ανάπτυξη: διαδικασία για την δημιουργία απασχόλησης και την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού» Διπλωματική εργασία Λουκάς Γεώργιος, 2005 <http://estia.hua.gr/browse/4516>

Ιδρυματικό αποθετήριο Hellenicus, Πανεπιστήμιο Αιγαίου, «Ευέλικτες μορφές εργασίας – Μερική απασχόληση – Σπουδές» Πτυχιακή εργασία Ζωγράφου – Λουντζή 2011, <https://hellenicus.lib.aegean.gr/handle/11610/9322>

ΙΚΕΕ, Ιδρυματικό Καταθετήριο Επιστημονικών Εργασιών, Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, «Οι στάσεις των μελών των γυναικείων συνεταιρισμών ως προς τον συνεταιρισμό τους – Η περίπτωση της Κεντρικής Μακεδονίας» μεταπτυχιακή διατριβή Κανάκη Ευαγγελία 2013, <http://ikee.lib.auth.gr/record/133653/?ln=el>

ΜΙΤΟΣ, ενιαίος κατάλογος συνεργατικού δικτύου ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, « Η τηλεργασία ως νέα μορφή εργασιακής απασχόλησης στην διαδικτυακή οικονομία», Πτυχιακή εργασία Τσαντίλη Μαρία, Βαφειάδης Νικόλαος, 2014, https://opac.seab.gr/search~S25*gre/X?searchtype=X&searchscope=25&SORT=D&searcharg=%CE%B7+%CF%84%CE%B7%CE%BB%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%B1%CF%83%CE%B9%CE%B1+%CF%89%CF%82&m=

ΜΙΤΟΣ, ενιαίος κατάλογος συνεργατικού δικτύου ακαδημαϊκών βιβλιοθηκών, «Ο εργατικός νόμος 3144/2003» Πτυχιακή εργασία Καζακλή Σοφία, Νικολακοπούλου Αργυρούλα, 2004, https://opac.seab.gr/search~S25*gre/X?searchtype=X&searchscope=25&SORT=D&searcharg=%CE%BA%CE%B1%CE%B6%CE%B1%CE%BA%CE%BB%CE%B7&m=

ΝΗΜΕΡΤΗΣ, Ιδρυματικό αποθετήριο πανεπιστημίου Πατρών, «Η επίδραση του φύλου, της κοινωνικής προέλευσης, του τόπου μόνιμης κατοικίας και της οικονομικής κρίσης στην εισαγωγή στην ανώτατη εκπαίδευση και στις επιλογές σπουδών. Η περίπτωση των τμημάτων επιστημών υγείας» Διπλωματική εργασία Σταματοπούλου, 2019, <https://nemertes.lis.upatras.gr/jspui/handle/10889/13304>

ΠΑΝΔΗΜΟΣ, ψηφιακή βιβλιοθήκη Πάντειο πανεπιστήμιο, « Τα κοινωνικά κίνητρα της άτυπης απασχόλησης, ποιοι κοινωνικοί παράμετροι σπρώχνουν τις οικιακές εργάτριες στην άτυπη οικιακή εργασία» Διπλωματική εργασία Παπαδάκης Νικόλαος, 2014, <http://pandemos.panteion.gr/index.php?op=record&pid=iid:7727&lang=en>

ΩΚΕΑΝΙΣ, Ιδρυματικό αποθετήριο πανεπιστημίου δυτικής Αττικής «Κοινωνικές ανισότητες και στερεότυπα στη γυναικεία απασχόληση στην Ελλάδα» Διπλωματική εργασία Δεκαβάλλα Μαρία 2018,

<http://oceanis.lib.puas.gr/xmlui/handle/123456789/4251>

ΩΚΕΑΝΙΣ, Ιδρυματικό αποθετήριο Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής, “Το δίκαιο της εργασίας” Πτυχιακή εργασία Ζαχαροπούλου – Φλούδας 2011,

<http://oceanis.lib.puas.gr/xmlui/handle/123456789/1352>

ΑΔΕΔΥ, Ανώτατη Διοίκηση Ενώσεων Δημοσίων Υπαλλήλων <https://adedy.gr/istoriki-anaskopisi/>

ΓΣΕΕ, Γενική συνμοσπονδία εργατών Ελλάδος https://gsee.gr/?page_id=5440

ΓΣΕΕ, Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος, εθνική γενική συλλογική σύμβαση εργασίας, https://gsee.gr/?page_id=54

ΕΙΕΑΔ, Εθνικό Ινστιτούτο Εργασίας και Ανθρώπινου Δυναμικού, Η τηλεργασία στην Ε.Ε πριν και μετά την πανδημία Covid 19, https://www.eiead.gr/publications/docs/EIEAD_THEMATIC_ISSUE_TELEWORK_FINAL.pdf

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Έρευνα Εργατικού Δυναμικού, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/->

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Υπολογιζόμενος πληθυσμός και μεταναστευτικές ροές της χώρας, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SPO18/->

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, χονδρικό – λιανικό εμπόριο διάρθρωση επιχειρήσεων, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SDE03/2018>

ΕΛΣΤΑΤ, Έρευνα εργατικού δυναμικού απασχολούμενοι 1981-2020 <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO03/->

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, έρευνα διάρθρωσης επιχειρήσεων έτος 2018, https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTA

[NCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=420994&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el](https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO12/2002)

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, ειδική έρευνα για τα άτομα με προβλήματα υγείας ή αναπηρία, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO12/2002>

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, εργατικό δυναμικό τριμηνιαία, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO01/2020-Q4>

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, δελτίο τύπου – έρευνα εργατικού δυναμικού Δ τρίμηνο 2018,

https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=382131&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, δελτίο τύπου – έρευνα εργατικού δυναμικού Δ τρίμηνο 2019,

https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=422870&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, δελτίο τύπου – έρευνα εργατικού δυναμικού Δ τρίμηνο 2020,

https://www.statistics.gr/el/statistics?p_p_id=documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=422870&_documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el

[STANCE_qDQ8fBKKo4IN&p_p_lifecycle=2&p_p_state=normal&p_p_mode=view&p_p_cacheability=cacheLevelPage&p_p_col_id=column-2&p_p_col_count=4&p_p_col_pos=1&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_javax.faces.resource=document&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_in=downloadResources&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_documentID=438437&documents_WAR_publicationsportlet_INSTANCE_qDQ8fBKKo4IN_locale=el](https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/2021-M02)

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, Εργατικό δυναμικό Δελτίο τύπου Φεβρουάριος 2021, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SJO02/2021-M02>

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, συστήματα λογαριασμών υγείας, <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SHE35/2015>

ΕΛΣΤΑΤ, Ελληνική Στατιστική Αρχή, <https://www.statistics.gr/el/statistics/eco>

ΕΟΔΥ, Εθνικός Οργανισμός Δημόσιας Υγείας, <https://eody.gov.gr/neos-koronaios-covid-19/>

ΕΣΑΜΕΑ, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, εκπαιδευτικό εγχειρίδιο: εργασία απασχόληση και αναπηρία Λογαράς 2013, <https://www.esamea.gr/publications/books-studies/490-ekpaideytiko-egxeiridio-ergasia-apasxolisi-kai-anapiria-toy-dimitri-logara>

ΕΣΑΜΕΑ, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, Δείκτες απασχόλησης <https://www.esamea.gr/publications/others/3732-2o-deltio-paratiritirioy-thematon-anapirias-tis-e-s-a-mea-deiktes-apasxolisis-kai-plithysmos-me-anapiria-meros-aa>

ΕΣΑΜΕΑ, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, διεθνής σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα δικαιώματα των ατόμων με αναπηρία του Ο.Η.Ε, <https://www.esamea.gr/about-us/welcome-note/86-legal-framework/symbasi/547-symbasi-oie-gia-ta-dikaiomata-ton-atomon-me-anapiria>

ΕΣΑΜΕΑ, Εθνική Συνομοσπονδία Ατόμων με Αναπηρία, ετήσια έκθεση για την αναπηρία έτους 2020, <https://www.esamea.gr/publications/esamea-conference>

ΕΣΕΕ, Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου και Επιχειρηματικότητας, Εξέλιξη κατώτατου μισθού, <https://esee.gr/wp-content/uploads/2016/09/%CE%95%CE%BE%CE%AD%CE%BB%CE%B9%CE%BE>

[%CE%B7-](#)
[%CE%BA%CE%B1%CF%84%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%B8%CE%BF%CF%8D-](#)
[%CE%BA%CE%B1%CE%B9-](#)
[A%CE%BD%CE%B5%CF%81%CE%B3%CE%AF%CE%B1%CF%82-](#)
[%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-](#)
[%CE%B5%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-](#)
[%CE%9F%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AF%CE%B1-2000-2016-2.pdf](#)

ΕΦΚΑ, Ηλεκτρονικός Ενιαίος Φορέας Κοινωνικής Ασφάλισης,
<https://www.efka.gov.gr/el>

ΙΝΕ Γ.Σ.Ε.Ε, Ινστιτούτο Εργασίας Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, «Ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης» Μελέτη Δημουλάς, Μιχαλοπούλου 2008,
<https://www.inegsee.gr/ekdosi/Energhtikes-politikes-apasxolhshs/>

ΙΝΕ Γ.Σ.Ε.Ε, Ινστιτούτο Εργασίας Γενικής Συνομοσπονδίας Εργατών Ελλάδος, δελτίο οικονομικών εξελίξεων Απρίλιος 2021, <https://www.inegsee.gr/ekdosi/10-deltio-ikonomikon-exelixeon-aprilios-2021/>

ΙΝΕΜΥ, Ινστιτούτο Εμπορίου και Υπηρεσιών, ετήσια έκθεση Ελληνικού εμπορίου 2019,
<https://inemy.gr/ekdoseis/etisis-ekthesi-ellinikou-emporiou/>

ΙΝΣΕΤΕ, Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, Η συμβολή του τουρισμού στην Ελληνική οικονομία 2018, <https://insete.gr/studies/%ce%b7-%cf%83%cf%85%ce%bc%ce%b2%ce%bf%ce%bb%ce%ae-%cf%84%ce%bf%cf%85-%cf%84%ce%bf%cf%85%cf%81%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%bf%cf%8d-%cf%83%cf%84%ce%b7%ce%bd-%ce%b5%ce%bb%ce%bb%ce%b7%ce%bd%ce%b9%ce%ba%ce%ae-7/>

ΙΝΣΕΤΕ, Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, στατιστικό δελτίο Φεβρουάριος 2021, https://insete.gr/wp-content/uploads/2021/02/Bulletin_2102.pdf

ΙΟΒΕ, Ίδρυμα Οικονομικών και Βιομηχανικών Ερευνών, Η επίδραση του τουρισμού την Ελληνική οικονομία 2012, http://iobe.gr/research_dtl.asp?RID=31

ΚΕΑΕΠ ΓΣΕΕ, Κέντρο ανάπτυξης εκπαιδευτικής πολιτικής ΓΣΕΕ, <https://www.kanep-gsee.gr/>

ΚΕΠΕΑ, Κέντρο πληροφόρησης εργαζομένων και ανέργων, <https://www.kepea.gr/>

ΣΕΒ, Σύνδεσμος επιχειρήσεων και βιομηχάνων, μελέτη «Η Ελλάδα 10 χρόνια μπροστά», https://www.sev.org.gr/Uploads/pdf/Greece_10_Years_Ahead_Executive_summary_Greek_version_small.pdf

ΣΕΠΕ, Σώμα Επιθεώρησης Εργασίας <https://www.sepenet.gr/liferayportal/2>

ΣΕΤΕ, Σύνδεσμος Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων, βασικά μεγέθη του Ελληνικού τουρισμού, <https://sete.gr/el/stratigiki-gia-ton-tourismo/vasika-megethi-tou-ellinikoy-tourismoy/>

Aueb, Οικονομικό πανεπιστήμιο Αθηνών, Τηλεργασία, 2021 <https://www.aueb.gr/el/opanews/tilergasia>

Avgi, ειδησεογραφία, Η ανάδυση του crowdworking, 2018 https://www.avgi.gr/enttheta/prisma/273282_i-anadysi-toy-crowdworking

Capital, ειδησεογραφία, Οι 16 σημαντικότερες αλλαγές που έρχονται στα εργασιακά, 2021 <https://www.capital.gr/oikonomia/3545220/oi-16-simantikoteres-allages-pou-erxontai-sta-ergasiaka>

Career.unipi, γραφείο διασύνδεσης πανεπιστημίου Πειραιώς, «Διερεύνηση της στάσης των επιχειρήσεων απέναντι στην απασχόληση ΑμΕΑ και ατόμων από ευάλωτες κοινωνικές ομάδες» 2011, <https://career.unipi.gr/wp-content/uploads/2017/01/%E2%88%86%CE%B9%CE%B5%CF%81%CE%B5%CF%85%CC%81%CE%BD%CE%B7%CF%83%CE%B7-%CF%84%CE%B7%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B1%CC%81%CF%83%CE%B7%CF%82-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CF%87%CE%B5%CE%B9%CF%81%CE%B7%CC%81%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%B5%CC%81%CE%BD%CE%B1%CE%BD%CF%84%CE%B9-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CE%BF%CC%81%CE%BB%CE%>

[B7%CF%83%CE%B7-%CE%91%CE%BC%CE%95%CE%91-%CE%BA%CE%B1%CE%B9-%CE%B1%CF%84%CE%BF%CC%81%CE%BC%CF%89%CE%BD-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CC%81-%CE%B5%CF%85%CE%B1%CC%81%CE%BB%CF%89%CF%84%CE%B5%CF%82-%CE%BA%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CF%89%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CC%81%CF%82-%CE%BF%CE%BC%CE%B1%CC%81%CE%B4%CE%B5%CF%82.pdf](#)

Diktio-kapa, Διεθνής συνεταιριστική συμμαχία, https://www.diktio-kapa.dos.gr/?page_id=753

Ec.europa, ευρωπαϊκή επιτροπή, μισθολογικές διαφορές, https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/sdg_05_20/default/table?lang=en, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:GPG_2019_data.PNG

Ec.europa, ευρωπαϊκή επιτροπή, γυναικεία απασχόληση, https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_annual_statistics/el

Ec.europa, ευρωπαϊκή επιτροπή, απασχόληση AMEA 2011, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/6181592/3-02122014-BP-EN.pdf/aefdf716-f420-448f-8cba-893e90e6b460>

Ec-europa, Ευρωπαϊκή επιτροπή, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_quarterly_statistics&oldid=510798#Employment overview in 2020 in the EU and the Member States](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment_-_quarterly_statistics&oldid=510798#Employment_overview_in_2020_in_the_EU_and_the_Member_States)

Ec-europa, Ευρωπαϊκή επιτροπή, Προφίλ υγείας Ελλάδας 2017, https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/chp_gr_greece.pdf

Ec-europa, Ευρωπαϊκή επιτροπή, Προφίλ υγείας Ελλάδας 2019, https://ec.europa.eu/health/sites/default/files/state/docs/2019_chp_gr_greece.pdf

Ec-europa, Ευρωπαϊκή επιτροπή, Εθνικοί λογαριασμοί και ΑΕΠ, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National accounts and GDP/el](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=National%20accounts%20and%20GDP/el)

Energinews, ειδησεογραφία, γυναικείοι συνεταιρισμοί, 2021 <https://www.energinews.gr/%CE%B3%CF%85%CE%BD%CE%B1%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CE%B9%CE%BF%CE%B9-%CF%83%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CE%BF%CE%B9-%CF%84%CF%81%CE%AF%CF%84%CE%B7-9-3-2021-20-00/>

E – nomothesia, Τράπεζα πληροφοριών νομοθεσίας, Νόμος 2874 / 2000 , <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-2874-2000.html>

E – nomothesia, Τράπεζα πληροφοριών νομοθεσίας, Νόμος 3144 / 2003 , <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-3144-2003.html>

E – nomothesia, Τράπεζα πληροφοριών νομοθεσίας, Νόμος 3174 / 2003 , <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-3174-2003.html>

E – nomothesia, Τράπεζα πληροφοριών νομοθεσίας, Νόμος 3385 / 2005 , <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-3385-2005.html>

E – nomothesia, Τράπεζα πληροφοριών νομοθεσίας, Νόμος 4052 / 2012 , <https://www.e-nomothesia.gr/kat-ergasia-koinonike-asphalise/n-4052-2012.html>

E – nomothesia, Τράπεζα πληροφοριών νομοθεσίας, Νόμος 4177 / 2013 , <https://www.e-nomothesia.gr/kat-agoranomikes-diatakseis/n-4177-2013.html>

Eurostat, Ευρωπαϊκή στατιστική αρχή, Απασχόληση – Ετήσιες στατιστικές, [https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment -
annual statistics/el](https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Employment-_annual_statistics/el)

Government.gov, Ελληνική δημοκρατία, 2017 <https://government.gov.gr/%CF%83%CE%B5-%CE%B1%CE%BC%CE%B5%CE%B1-%CF%84%CE%BF-15-%CF%84%CF%89%CE%BD-%CE%B8%CE%AD%CF%83%CE%B5%CF%89%CE%BD-%CF%83%CF%84%CE%B9%CF%82->

[%CF%80%CF%81%CE%BF%CE%BA%CE%B7%CF%81%CF%8D%CE%BE%CE%B5%CE%B9/](#)

Grant – thornton, συμβουλευτικές υπηρεσίες, γυναικείο επιχειρείν 2018, 2019, 2020, <https://www.grant-thornton.gr/search-result/?q=%ce%93%cf%85%ce%bd%ce%b1%ce%b9%ce%ba%ce%b5%ce%af%ce%bf+%ce%b5%cf%80%ce%b9%cf%87%ce%b5%ce%b9%cf%81%ce%b5%ce%af%ce%bd&s=rel&p=1>

Hrpro, εργασία μέσω ηλεκτρονικής πλατφόρμας, Πατσιαλού Ευαγγελία 2020 <https://hrpro.gr/ergasia-meso-ilektronikis-platforimas-crowdworking/>

Kathimerini, ειδησεογραφία, ΣΒΕ: Άνοδος κατά 9 θέσεις της Ελλάδας στην παγκόσμια κατάταξη ανταγωνιστικότητας του IMD της Ελβετίας, 2020, <https://www.kathimerini.gr/economy/local/1083007/sve-anodos-kata-9-theseis-tis-elladas-stin-pagkosmia-katataxi-antagonistikotitas-toy-imd-tis-elvetias/>

Lifo, ειδησεογραφία, Εργασιακό νομοσχέδιο οι αλλαγές σε ωράριο, άδειες και υπερωρίες, 2021 <https://www.lifo.gr/now/greece/ergasiako-nomoshedio-oi-allages-se-orario-adeies-kai-yperories>

Medinet, ειδικό άρθρο, εξέλιξη των δαπανών υγείας και των μεταρρυθμίσεων την περίοδο 2009 – 2017, 2021 <http://www.mednet.gr/archives/2021-1/pdf/108.pdf>

Naftemporiki, ειδησεογραφία, οι επιπτώσεις της πανδημίας στην αγορά εργασίας το 2020, <https://m.naftemporiki.gr/story/1714196/oi-epiptoseis-tis-pandimias-stin-agera-ergasias-to-2020>

News, Ειδησεογραφία, <https://www.news.gr/oikonomia/agora-ergasias/article/32613/anakoinothhke-to-ethniko-shedio-drashs-gia-thn-apash.html>

Nextdeal, ειδησεογραφία, <https://www.nextdeal.gr/asfalistikes-eidiseis/koinoniki-asfalisi/102496/ti-einai-soma-epitheorisis-ergasias-deite-analytika>

Taxheaven, Ειδησεογραφία, <https://www.taxheaven.gr/news/32127/statistika-apasxolshs-sthn-ee-sthn-teleytaia-oesh-h-ellada>

Wikipedia, ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια, «Απασχόληση»
<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%91%CF%80%CE%B1%CF%83%CF%87%CF%8C%CE%BB%CE%B7%CF%83%CE%B7>

Wikipedia, ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια, Ελληνική οικονομική κρίση 2009-2018,
[https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7_\(2009-2018\)](https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BF%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%B9%CE%BA%CE%AE_%CE%BA%CF%81%CE%AF%CF%83%CE%B7_(2009-2018))

Wikipedia, ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια, κατώτατος μισθός στην Ελλάδα,
https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%9A%CE%B1%CF%84%CF%8E%CF%84%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82_%CE%BC%CE%B9%CF%83%CE%B8%CF%8C%CF%82_%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD_%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%AC%CE%B4%CE%B1

Wikipedia, ηλεκτρονική εγκυκλοπαίδεια συνεταιρισμός
<https://el.wikipedia.org/wiki/%CE%A3%CF%85%CE%BD%CE%B5%CF%84%CE%B1%CE%B9%CF%81%CE%B9%CF%83%CE%BC%CF%8C%CF%82>

Womanassociations, γυναίκες συνεταιρισμοί,
<https://womenassociations.gr/%ce%b3%cf%85%ce%bd%ce%b1%ce%b9%ce%ba%ce%b5%ce%af%ce%bf%ce%b9-%cf%83%cf%85%ce%bd%ce%b5%cf%84%ce%b1%ce%b9%cf%81%ce%b9%cf%83%ce%bc%ce%bf%ce%af/>

